



## Diplomová práce

# Děti z Liberce v tzv. konečném řešení židovské otázky

*Studijní program:*

N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol

*Studijní obory:*

Anglický jazyk  
Dějepis

*Autor práce:*

**Bc. Linda Skrbková**

*Vedoucí práce:*

Mgr. Kateřina Portmann, Ph.D.  
Katedra historie

Liberec 2022



## Zadání diplomové práce

# Děti z Liberce v tzv. konečném řešení židovské otázky

<i>Jméno a příjmení:</i>	<b>Bc. Linda Skrbková</b>
<i>Osobní číslo:</i>	P20000740
<i>Studijní program:</i>	N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol
<i>Specializace:</i>	Anglický jazyk Dějepis
<i>Zadávající katedra:</i>	Katedra historie
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

## Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je zpracovat na základě analýzy, syntézy a komparace dostupných pramenů a odborné literatury příspěvek o libereckých dětech, jejichž život fatálním způsobem poznamenal holocaust. Současné výzkumy mluví o pěti až šesti miliónech obětí tzv. konečného řešení židovské otázky, z nichž početně silnou skupinu tvořily děti. O život přišlo minimálně jeden a půl miliónu z nich. Hlavní těžiště diplomové práce leží v analýze vytvořené databáze, která obsahuje informace získané z rozmanitých zdrojů o „židovských“ dětech z města Liberec. Text doplní několik konkrétních případových studií, dokumentujících životní osudy vybraných jedinců. Poslední kapitola práce bude věnována možnému didaktickému využití tématu při výuce dějepisu na druhém stupni základní školy.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

Čeština

## Seznam odborné literatury:

### Prameny:

Centrum vizuální historie Malach

Databáze Arolsen Archives

Databáze holocaust.cz

Databáze Yad Vashem

Národní archiv

Paměť národa

Stavební archiv města Liberec

Státní okresní archiv Liberec

Státní oblastní archiv v Litoměřicích

### Literatura:

BENZ, Wolfgang. *Theresienstadt, eine Geschichte von Täuschung und Vernichtung*. München: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-34-066-4549-5.

BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník*. Praha: Melantrich, 1994, 203 s., fotogr. Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9.

CLIFFORD, REBECCA. *Survivors: Children's Lives After the Holocaust*. Yale University Press, 2020, 344 s. ISBN 978-03-002-4332-1.

ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7.

GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, 469 s. 1938-1953, svazek 22. ISBN 978-80-200-3005-4.

HÁJKOVÁ, Věra. *Nejmenší vězni v Terezíně*. In: Terezínské listy: sborník Památníku Terezín. Terezín: Památník Terezín, 1998. ISBN 80-85433-32-X. ISSN 0232-0452.

KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, 224 s. Humanitas, sv. 1. ISBN 978-80-7308-327-4.

KÁRNÝ, Miroslav. *'Konečné řešení': Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha: Academia, 1991, 182 s. ISBN 80-200-0389-4.

LAUŠMANOVÁ, Sabina. *'Nechtění obyvatelé' – osud rodiny Perlmann*. Bakalářská práce, Technická univerzita v Liberci 2019.

LHOTOVÁ, Markéta, ed. *Likvidace židovských organizací na českém pohraničním území připojeném v říjnu 1938 k nacistickému Německu*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, 2015. ISBN 978-80-87266-19-9.

MELANOVÁ, Miloslava, Rudolf ANDĚL, Robert KVAČEK, Markéta LHOTOVÁ, Kateřina PORTMANN a Milan SVOBODA. *Liberec*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. Dějiny českých, moravských a slezských měst. Dějiny českých měst. ISBN 978-80-7422-484-3.

OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938-1945*. Praha: Argo, 2010, 774 s. Historické myšlení, sv. 43. ISBN 978-80-257-0213-0.

PÁNKOVÁ, Jitka. *Tzv. konečné řešení židovské otázky – případ advokátů z Moskevské ulice v Liberci*. Liberec, 2019. Diplomová práce. Technická univerzita Liberec.

PLACHÁ, Pavla. *Zpřetrhané životy: Československé ženy v nacistickém koncentračním táboře Ravensbrück v letech 1939-1945*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2021, 496 s. ISBN 978-80-7564-062-8.

PORTMANN, Kateřina a Ondřej SLADKÝ. 'Místa paměti". Po stopách bývalých libereckých spoluobčanů. Příběh Anny Rosenbachové a její rodiny. *Fontes Nissae*. 2018, XIX(1), 46 – 61.

SNYDER, Timothy. *Černá zem: holokaust – historie a varování*. Přeložil Martin POKORNÝ. Praha: Paseka, 2015, 399 s. ISBN 978-80-7432-655-4.

*Vedoucí práce:* Mgr. Kateřina Portmann, Ph.D.  
Katedra historie

*Datum zadání práce:* 23. března 2022

*Předpokládaný termín odevzdání:* 28. dubna 2023

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.  
děkan

L.S.

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.  
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. března 2022

## Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

## **Poděkování**

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce Mgr. Kateřině Portmann, Ph.D., za možnost si zvolit toto zajímavé téma i její cenné rady a podněty, které mi při psaní práce poskytla. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům Národního archivu za jejich pomoc při hledání materiálů.

## **Anotace**

Tato diplomová práce se zabývá tématem židovské komunity v Liberci a perzekucí jejích členů, kteří byli v období let 1938 až 1945 označeni za Židy na základě tzv. norimberských rasových zákonů. Hlavní důraz je kladen na nejmladší generaci těchto lidí, tedy na děti a mladistvé, kteří po odtržení pohraničních oblastí na podzim 1938 byli nuceni město Liberec opustit.

Po nacistické okupaci a vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 se mnoho rodin pokusilo emigrovat do zahraničí, ať už legální či nelegální cestou. Někteří rodiče se snažili zajistit záchranu alespoň pro své děti pomocí takzvaných Kindertransportů. Většina z nich však byla později deportována do nacistických ghett a koncentračních táborů, kde byly často zavražděny společně se svými nejbližšími.

Konci druhé světové války se dožilo jen několik málo procent těchto nejmladších libereckých obyvatel. Práce se mimo jiné zabývá problematikou traumatu, které si v sobě přeživší děti a rodiče nesli po zbytek života.

### **Klíčová slova:**

děti, druhá světová válka, ghetto Lodž, ghetto Terezín, holocaust, Liberec, mladiství, národnost, náboženství, německý nacionální socialismus, Židé

## **Annotation**

This diploma thesis deals with the topic of the Jewish community in Liberec and the persecution of its members who were labelled as Jews based on the so-called Nuremberg Laws during the years 1938 and 1945. The focus emphasizes the youngest generation of this community, children, and youth, that were forced to leave Liberec after the separation of Czech borderland districts in the autumn of 1938.

After the German occupation and establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia in March 1939, many families tried to emigrate legally or illegally abroad. Some parents tried to rescue at least their children through so-called Kindertransports. Unfortunately, most of the children were deported to Nazi ghettos and concentration camps, where they were, in most cases, murdered with their closest relatives.

Only a few per cent of these youngest residents of Liberec survived the war. The thesis also focuses on the traumas surviving children and their parents dealt with for the rest of their lives.

### **Key words:**

children, World War 2, ghetto Lodz, ghetto Terezín, Holocaust, Liberec, youth, nationality, religion, National Socialism, Jews



# Obsah

<b>SEZNAM TABULEK.....</b>	<b>6</b>
<b>SEZNAM GRAFŮ .....</b>	<b>6</b>
<b>SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....</b>	<b>7</b>
<b>ÚVOD .....</b>	<b>8</b>
<b>1. KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY .....</b>	<b>11</b>
1.1 KRITIKA PRAMENŮ .....	11
1.2 KRITIKA LITERATURY .....	12
<b>2. ETNICKÉ ČISTKY .....</b>	<b>14</b>
2.1 KONEČNÉ ŘEŠENÍ ŽIDOVSKÉ OTÁZKY A ROLE DĚTÍ .....	16
<b>3. ŽIDOVSKÁ KOMUNITA V LIBERCI V LETECH 1848-1929 .....</b>	<b>23</b>
<b>4. PERZEKUCE ŽIDOVSKÉHO OBYVATELSTVA V ČESKOSLOVENSKU V OBDOBÍ 30. LET A 40. LET 20. STOLETÍ.....</b>	<b>26</b>
4.1 ŽIDÉ V OBDOBÍ TZV. DRUHÉ REPUBLIKY (1. ŘÍJNA 1938–15. BŘEZNA 1939).....	32
4.2 ŽIDÉ V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA .....	34
4.3 EMIGRACE .....	38
<b>5. DĚTI A MLADISTVÍ V GHETTU LODŽ .....</b>	<b>45</b>
<b>6. DĚTI A MLADISTVÍ V GHETTU TEREZÍN .....</b>	<b>51</b>
6.1 ZALOŽENÍ A FUNKCE GHETTA TEREZÍN.....	51
6.2 ORGANIZACE GHETTA TEREZÍN .....	55
6.3 ŽIVOT DĚTÍ V GHETTU TEREZÍN .....	62
6.4 TRANSPORTY Z GHETTA TEREZÍN NA VÝCHOD.....	68
<b>7. POVÁLEČNÝ OSUD ŽIDOVSKÉHO OBYVATELSTVA V ČESKOSLOVENSKU.....</b>	<b>72</b>
7.1 PŘEŽIVŠÍ HOLOCAUSTU Z ŘAD DĚTÍ A MLADISTVÝCH A TRANSGENERAČNÍ PŘENOS TRAUMATU .....	73
<b>8. DIDAKTICKÉ VYUŽITÍ TÉMATU NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL .....</b>	<b>80</b>

8.1 IDENTITA A KONTEXT.....	81
8.1.1 Židovská identita.....	82
8.1.2 Liberecké děti v tzv. konečném řešení židovské otázky – konkrétní případy.	85
<b>9. ZÁVĚR .....</b>	<b>86</b>
<b>10. POUŽITÉ ZDROJE INFORMACÍ.....</b>	<b>88</b>
10.1 PRAMENY .....	88
10.1.1 Archivy.....	88
10.2 LITERATURA .....	88
10.3 ODBORNÁ PERIODIKA .....	90
10.4 WEBOVÉ STRÁNKY .....	91
10.5 ZÁVĚREČNÉ PRÁCE .....	91
<b>SEZNAM PŘÍLOH .....</b>	<b>92</b>

## **Seznam tabulek**

Tabulka č.1: Cílové destinace emigrantů v období od 15. března 1939 do 15. července 1943

Tabulka č.2: Transporty Praha – ghetto Lodž

Tabulka č.3: Celkový přehled transportů z českých měst (kromě Prahy)

## **Seznam grafů**

Graf č.1: Celkový počet libereckých občanů, kteří byli deportováni v transportech do ghetta Terezín

Graf č.2: Graf znázorňuje věk a pohlaví osob, které zemřely přímo v ghettu Terezín

Graf č.3: Úmrtnost libereckých občanů v ghettě Terezín

Graf č.4: Pohlaví a věk dětí a mladistvých v ghettu Terezín

## Seznam použitých zkratek

BCRC – Britský výbor pro uprchlíky z Československa (British Committee for Refugees from Czechoslovakia)

Dr. - Doktor

DDFP – Německá demokratická svobodomyšlná strana (Deutsche Demokratische Freiheitspartei)

DNP – Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei)

DNSAP – Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československé republice (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik)

EG – Operační skupina (Einsatzgruppe)

EK – Pohotovostní komando (Einsatzkommando)

Gestapo – Tajná státní policie (Geheime Staatspolizei)

inv. č. – inventární číslo

JUDr. – Doktor práv

KSČ – Komunistická strana Československa

MUDr. – Doktor medicíny

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)

RSHA – Hlavní úřad říšské bezpečnosti (Reichssicherheitshauptamt)

SA – Útočné oddíly (Sturmabteilung)

SD – Bezpečnostní služba (Sicherheitsdienst)

SdF – Sudetoněmecký sbor dobrovolníků (Sudetendeutsches Freikorps)

SdP – Sudetoněmecká strana (Sudetendeutsche Partei)

SHF – Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront)

SS – Ochranný oddíl (Schutzstaffel)

sign. – signatura

## Úvod

V současné době existuje mnoho titulů jak odborné, tak populárně-naučné literatury, které se věnují problematice holocaustu. I přesto stále existují témata, která nejsou tak detailně zmapována. Jedním z nich je role dětí a mladistvých v takzvaném konečném řešení židovské otázky.

Holocaust neboli hebrejsky šoa, představuje masovou vraždu šesti milionů evropských Židů. Z tohoto počtu tvořili jeden a půl milionů děti a mladiství. Nacisté vytvořili promyšlený plán, kdy vraždy prováděli s pedantskou důkladností a chladnokrevností. Jedním z jejich cílů bylo zničit nejen tělo, ale také duši jedince. Osoby postupně přišly nejprve o práva rovnocenných občanů, poté o majetek a společenské postavení, domov, přátele a rodinu, a nakonec i o své jméno.<sup>1</sup>

Vraždění bylo realizováno na základě „rasové“, nikoliv náboženské či etnické příslušnosti oběti. Neexistoval žádný rozdíl mezi ortodoxními, bezkonfesijními a pokřtěnými jedinci. Rozhodujícím faktorem bylo, zda k víře příslušeli jejich rodiče a prarodiče. Tímto způsobem se stali oběťmi Židé, kteří zastávali staré tradice, ale i ti, kteří se plně asimilovali do společnosti a k židovskému náboženství přistupovali pouze z formálního hlediska. Další skupinu tvořily osoby, které se židovského náboženství zcela zřekly a konvertovaly například ke katolicismu.

Specifickou skupinu tvoří děti a mladiství. Pokud mluvíme o obětech, jsou to právě děti, které můžeme nazývat pravými oběťmi. Díky svému mladému věku nedostaly šanci se samy rozhodnout, ke kterému náboženství chtějí nebo nechťejí patřit. Svůj „původ“ zdědily po předcích. Ideologie německého nacionálního socialismu však rozhodla za ně. Pokud se jim podařilo válku přežít, ať už v ghettech, koncentračních táborech, jako ukrytým dětem, nebo v emigraci, zcela jistě přišly o bezstarostné dětství, které si zaslouží prožít každý jedinec. V současnosti je pro nás nepředstavitelné, jaká traumata si v sobě po zbytek života tyto oběti nesly. Jak popisuje psychoterapeutka Helena Klímová, která se problematikou traumatu zabývá: „*Někteří jedinci se před udušením a spálením těla zachránili, avšak téměř zničena byla jejich duše.*“<sup>2</sup>

Cílem této diplomové práce je na základě analýzy, komparace a syntézy pramenů a poznatků z odborné literatury zpracovat příspěvek shrnující problematiku dětí a

---

<sup>1</sup> KLÍMOVÁ, Helena. *Rodina a trauma*. Praha: Irene Press, 2014. ISBN 978-80-905354-5-9. S. 28.

<sup>2</sup> Tamtéž, s. 29.

mladistvých z Liberce, jejichž životy byly poznamenány takzvaným konečným řešením židovské otázky. Tyto děti pocházely z různých poměrů. Ve většině případů se jednalo o plně asimilované rodiny, které žily v Liberci po několik desetiletí a značně přispívaly k rozvoji kulturního, hospodářského a společenského prostředí města.

Hlavní těžiště diplomové práce leží v analýze vytvořené databáze, která obsahuje informace získané z rozmanitých zdrojů o „židovských“ dětech z města Liberec. Tato databáze vznikla na základě doplnění již existujících zdrojů a jejich komparace s matrikami židovské náboženské obce Liberec. Databáze se nachází v kapitole přílohy na konci práce.

Hned v úvodu je podstatné zmínit, v jakém věkovém rozmezí se pohybujeme, pokud hovoříme o dětech a mladistvých. Jedná se o osoby ve věku 0 až 20 let. Přestože je v dnešní době plnoletost stanovena na 18 let, až do roku 1950 věková hranice zletilosti činila 21 let.<sup>3</sup>

První část práce shrnuje problematiku etnických čistek se zaměřením na genocidu Židů, jejíž historie byla započata tisíce let před počátkem pronásledování Židů nacisty. Zvláštní pozornost je věnována takzvanému konečnému řešení židovské otázky a jejímu rozdělení do základních časových úseků. Toto téma je nastíněno jak v obecné rovině, tak z pohledu dětí a mladistvých.

Druhá kapitola blíže představuje židovskou komunitu v Liberci mezi lety 1848 až 1929. Záměrně zde není popsána situace ve třicátých letech dvacátého století, během nichž došlo k výrazným změnám. V první polovině třicátých let nejen Liberec, ale zbytek Československa, čelil migrační vlně Židů z Německa, kde po nástupu nacistů k moci začalo docházet k brutálním represím proti tamnímu židovskému obyvatelstvu.

Perzekuci židovských obyvatel ve třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století popisuje třetí kapitola. Kromě toho, že blíže nastiňuje vývoj událostí v Liberci především v druhé polovině třicátých let, se dále zaměřuje na situaci Židů během takzvané druhé republiky a následně pak během německé okupace za Protektorátu Čechy a Morava. Přestože Liberec nespadal pod tyto dva politické systémy, liberečtí občané byli jejich součástí poté, co museli opustit své domovy. Tato kapitola se v neposlední řadě věnuje tématu emigrace, neboť většina obyvatel, kterým se podařilo emigrovat, opustila zemi ve

---

<sup>3</sup> Zletilost. In: *Wikipedie otevřená encyklopedie* [online]. 30. 1. 2022 [vid. 30. 3. 2022]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Zletilost>.

třicátých letech. Text mimo jiné zmiňuje takzvané Kindertransporty. Dodnes se podařilo dohledat, že tímto způsobem bylo zachráněno osm libereckých dětí.

Diplomová práce neopomíjí zmínit dvě hlavní místa, která jsou spojena s deportacemi libereckých obyvatel. Jak do lodžského, tak především do terezínského ghetta byla poslána řada libereckých dětí. Z toho důvodu je oběma z těchto ghett věnována zvláštní kapitola. Pro lepší pochopení číselných informací jsou údaje zaneseny do grafů.

Předposlední kapitola mapuje poválečný osud židovského obyvatelstva v Československu. Hlavní těžiště této části spočívá ve snaze popsat problematiku přeživších z řad dětí ve spojitosti s traumatem a transgeneračním přenosem traumatu. Na konkrétních příbězích je poukázáno na hrůzy, které si sebou přeživší oběti nesly po zbytek života.

Poslední kapitola se věnuje didaktickému využití tématu dětí v takzvaném konečném řešení židovské otázky na druhém stupni základní škol.

# 1. Kritika pramenů a literatury

## 1.1 Kritika pramenů

Hlavní pramen pro tuto diplomovou práci představovaly dokumenty uložené v Národním archivu ve fondu Policejní ředitelství Praha. V tomto fondu jsou uloženy nejrůznější spisy k jednotlivým osobám, které během svého života po určitou dobu bydlely v Praze. Jedná se například o evidenční karty bydliště, policejní přihlášky, žádosti a povolení k vydání pasů či víz, ale také trestní oznámení a dopisy napsané danými osobami z nutnosti získání některého z výše uvedených dokumentů nebo povolení o přestěhování.

V otázce židovství byla významným zdrojem informací dnes již plně digitalizovaná matrika židovské náboženské obce Liberec. V jejích zápisech můžeme dohledat, zda lidé, kteří byli tzv. norimberskými rasovými zákony označeni za Židy se za ně skutečně považovali. Pro potřeby této diplomové práce bylo pracováno s osobami, které se narodily mezi lety 1921 až 1938, tedy do doby zrušení židovské náboženské obce v Liberci. Rok 1921 představuje hraniční rok, který byl stanoven tak, aby osoby zařazené do prvních transportů nepřesáhly věk 21 let. V matričních zápisech je také možné dohledat původ a zaměstnání rodičů, místo bydliště, zdali se jednalo například o prvorozené či druhorozené dítě, či případné konvertování k jiné víře.

Velice důležitým zdrojem byly internetové databáze. Za nejzásadnější lze považovat databázi na webových stránkách *holocaust.cz* a *Databázi politicky a rasově pronásledovaných osob Památníku Terezín*. Tyto dva zdroje se vzájemně doplňují. Přestože databáze na *holocaust.cz* obsahuje digitalizované dokumenty a provázání osob s jejich příbuznými, zcela v ní chybí osoby, které druhou světovou válku přežily. Údaje o těchto jedincích se naopak nachází v druhé z výše zmíněných databází. Dalším zásadním zdrojem byla databáze *Arolsen Archives*. Specifickým pramenem, který obsahuje informace pouze k dětem, jsou seznamy takzvaných Wintonových dětí. Díky komparaci těchto seznamů s matrikou židovské náboženské obce v Liberci se podařilo dohledat osm libereckých dětí, které byly zachráněny dětskými transporty do Velké Británie.

Cenné vzpomínky přeživších dětí se nalézají v internetových archivech, jakými jsou například *Paměť národa* či zahraniční *Voice/Vision Holocaust Survivor Oral History Archive*.



Posledním zásadním zdrojem byla zapůjčená korespondence s příbuznými Roberta Fantla, kteří momentálně žijí na Novém Zélandu. Jedná se o cenný kontakt, který pomohl doplnit příběh tohoto muže, zejména pak z poválečného období. Při práci se vzpomínkami pamětníků, ať už se jedná o digitalizované rozhovory daných osob nebo vzpomínky jejich příbuzných, je nutné brát v potaz, že se mohou lišit od skutečnosti. To může být dáno velkým časovým odstupem od jednotlivých událostí či předáváním vzpomínek z generace na generaci. Přesto se jedná o informace získané díky metodám orální historie, které představují velmi cenný pramen. V dnešní době rychle ubývá přímých přeživších holocaustu, a proto je na nás, abychom se pokusili co nejpřesněji zaznamenat jejich vzpomínky.

## 1.2 Kritika literatury

Přestože existuje mnoho kvalitních publikací, které se vážou k tématu druhé světové války, holocaustu a takzvaného konečného řešení židovské otázky, stále neexistuje větší množství titulů, které by se přímo zabývaly tématem děti a holocaust.

Publikace, která nabízí zásadní informace o problematice takzvaného konečného řešení židovské otázky, je kniha českého historika Miroslava Kárného „*Konečné řešení*“.<sup>4</sup> Kárný se v ní zaměřuje na události spojené s genocidou Židů v Protektorátu Čechy a Morava, kdy popisuje například vyčlenění židovského obyvatelstva od zbývajících společnosti prostřednictvím různých nařízení a zákazů. Dále se autor v monografii zabývá ghetttem Terezín a jeho organizací a funkcí. Situaci v ghettu Terezín se dále věnuje například Miroslav Kryl ve své knize *Osud vězňů terezínského ghetta v letech 1941-1944*.<sup>5</sup>

Pro lepší pochopení událostí v českého pohraničí před i po vzniku říšské župy Sudety slouží monografie Jörga Osterloha *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v Říšské župě Sudety v letech 1938–1945*<sup>6</sup> a Volkera Zimmermanna *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v Říšské župě Sudety (1938-1945)*.<sup>7</sup>

---

<sup>4</sup> KÁRNÝ, Miroslav. *"Konečné řešení": Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha: Academia, 1991, 182 s. ISBN 80-200-0389-4.

<sup>5</sup> KRYL, Miroslav. *Osud vězňů terezínského ghetta: [v letech 1941-1944]*. Brno: Doplněk, 1999, 225 s. ISBN 80-7239-042-2.

<sup>6</sup> OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v Říšské župě Sudety v letech 1938–1945*. Argo, Praha 2010. ISBN 978-80-257-0213-0.

<sup>7</sup> ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety: (1938-1945)*. Praha: Argo, 2001, 577 s. Obzor. ISBN 80-7260-055-9.

K dějinám libereckého regionu byla využita především monografie *Liberec*<sup>8</sup>, a to kapitoly od Roberta Kvačka: *Liberec v Československu (1918-1938)* a *V čele Říšské župy Sudety (1938-1945)*. K dějinám židovského obyvatelstva z Liberce byly klíčové práce Markéty Lhotové.<sup>9</sup>

Dílo, které je potřeba uvést zcela zvlášť, je kniha Isy Engelmann *Židé v Liberci. K dějinám obyvatelstva města pod Ještědem*.<sup>10</sup> Přestože se nejedná o autorku, která je profesí historička, bez jejího pátrání by tato diplomová práce nemohla vzniknout. Na základě bádání v českých, rakouských a německých archivech vytvořila Isa Engelmann přibližný seznam libereckých občanů židovského původu, kteří žili v Liberci mezi lety 1886 až 1938 po dobu minimálně čtyř let. Součástí díla je soupis deportovaných občanů včetně zařazení do konkrétních transportů. Tyto informace bylo následně možné komparovat s jinými databázemi a doplnit tak například data narození dotyčných či další transporty, do kterých byli později zařazeni.

Jak již bylo zmíněno výše, monografií, které by se přímo zabývaly tématem dětí a holocaustu, je stále nedostatek. Díla, která mi poskytla zásadní informace, jsou například *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*<sup>11</sup> od Dany Kasperové či zahraniční titul *Children during the Holocaust*<sup>12</sup> od Patricie Heberer.

V neposlední řadě je třeba zmínit bakalářské a diplomové práce studentů, kteří zpracovali konkrétní případy libereckých občanů. Mezi nejzásadnější patří diplomové práce Jitky Pánkové *Tzv. konečné řešení židovské otázky – případ advokátů z Moskevské ulice v Liberci* a Tomáše Bendáska *Příběh rodiny Goltz* a bakalářská práce Sabiny Laušmanové *Nechtění obyvatelé – osud rodiny Perlmann*.

Seznam použité literatury a pramenů je uveden na konci práce.

---

<sup>8</sup> MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 9-80-7422-484-3.

<sup>9</sup> LHOTOVÁ, Markéta. Příspěvek k historii židovských komunit na Jablonecku a Liberecku v období 1938-1939. In: *Fontes Nissae*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-666-0. LHOTOVÁ, Markéta (ed.). *Likvidace židovských organizací na českém pohraničním území připojeném 1938 k nacistickému Německu*. Severočeské muzeum v Liberci ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, Liberec 2015.

<sup>10</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7.

<sup>11</sup> KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, Humanitas. ISBN 978-80-7308-327-4.

<sup>12</sup> HEBERER, Patricia. *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840.

## 2. Etnické čistky

Tato úvodní kapitola slouží k přiblížení problematiky etnických čistek. Vzhledem k tématu diplomové práce bude pozornost věnována genocidě evropských Židů, která je ve veřejnosti i mezi odborníky častěji označována pojmem holocaust. Kapitulu tvoří podkapitola, která se zaměřuje na problematiku tzv. konečného řešení židovské otázky, a to jak v obecné rovině, tak v souvislosti s dětmi a mladistvými.

Dle Miroslava Kryla je vyvraždění šesti milionů obyvatel židovského vyznání v době nacistické ideologie pouhým vyvrcholením pronásledování Židů, které bylo zahájeno tisíce let před tím.<sup>13</sup> Nepřátelství vůči Židům, které se může objevovat v různých podobách a intenzitě, je označováno jako antisemitismus. Tento relativně nový pojem zavedl okruh berlínských žurnalistů v čele s Wilhelmem Marrem v roce 1879.<sup>14</sup> Termín se rychle rozšířil a zařadil se do slovníků jedinců, kteří věřili, že krize v sociální i kulturní oblasti by měla být přičítána za vinu židovskému obyvatelstvu.<sup>15</sup>

Od dob středověku až do současnosti je možné definovat čtyři základní skupiny předsudků. Za prvé se jedná o takzvaný křesťanský antijudaismus. Tento již od středověku objevující se jev popisuje nábožensky motivovanou formu nenávisti, která je determinována v kulturních a sociálních sférách. Druhým typem je rasový antisemitismus. Tento směr, který je založen na zdánlivých vědeckých, antropologických a biologických argumentech, se začal objevovat v 19. století a vyvrcholil během první poloviny 20. století ve formě holocaustu.<sup>16</sup> Třetí skupina popisuje protižidovskou neshášenlivost, která se vyskytla po konci druhé světové války. O tomto problému píše

---

<sup>13</sup> KRYL, Miroslav, VELÍMSKÝ, Tomáš. Antisemitismus. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 42.

<sup>14</sup> Wilhelm Marr (1819-1904) použil poprvé termín antisemitismus ve svém díle „*Vítězství Židovstva nad Germánstvem*“. Marr byl vyučený, ale neúspěšný obchodník, který během svého života vystřídal řadu politických ideologií. V roce 1848 se hrdě hlásil k anarchismu a komunismu, o rok později už prosazoval myšlenku hegemonie Pruska. Jako zakladatel strany „Antisemitská liga“ šířil myšlenky, podle níž byli Židé obviňováni z ovládnutí předních pozic v hospodářství, kultuře, ve školství či tisku. Část Židů přirovnal ke „zlatým krysám“ či k „rudým myším“, kdy tyto jedince obviňoval z komunismu. Tyto metafory se v Německu ujaly a byly následně hojně využívány v nacionálněsocialistickém slovníku a propagandě (například ve filmu „*Věčný Žid*“ z roku 1940). in KRYL, Miroslav, VELÍMSKÝ, Tomáš. Antisemitismus. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 107.

<sup>15</sup> KRYL, Miroslav, VELÍMSKÝ, Tomáš. Antisemitismus. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 43.

<sup>16</sup> Tamtéž, s. 45.

například německý historik Wolfgang Benz, který na konkrétních příkladech z Německa uvedl, jak se v diskusích objevily argumenty lidí, kteří nechápali, proč by měli nést zodpovědnost za činy z minulosti a stavěli se negativně vůči vyplácení odškodnění obětem holocaustu.<sup>17</sup> Posledním jevem je antisionismus čili nenávisť vůči židovskému státu. Tento přístup však může sloužit jako legální způsob, jak zakrýt skutečné protižidovské emoce. Přispívá k tomu skutečnost, že zastánci tohoto směru přirovnávají politiku státu Izrael vůči Palestincům ke genocidě nacistického Německa.<sup>18</sup>

Antisemité během několika tisíc let dokázali stabilizovat kolektivní obraz Židů, který je založen na předsudcích a negativních stereotypech. Tyto představy jsou pak schopni soustředit na konkrétní židovské obyvatele. Židovská menšina po staletí sloužila jako obětní beránek, kterému byly přičítány za vinu různé neúspěchy a strasti ostatních. Židé byli v mnoha případech označeni za cizince, což poskytlo zbytkové společnosti prvek, který je dokázal stmelit dohromady.<sup>19</sup>

Vzhledem ke svému rozsahu se tato práce nemůže hlouběji zabývat jednotlivými druhy antisemitismu. Pro lepší pochopení problematiky tzv. konečného řešení židovské otázky je však nutné více přiblížit antisemitismus, který je založen na „rasových“ základech. Přestože se náboženské předsudky nikdy zcela nevytratily, během 19. století se přeskupily do společenského a politického života. Hlavním místem moderního antisemitismu se stalo Německo, kde byli Židé často spojováni s liberalismem, modernizací a nástupem tržního individualismu. Toto odklonění od feudálních pořádků přineslo značné sociální změny, mimo jiné pocit odcizení a ztrátu dosavadních jistot. Během různých krizí se společnost snažila najít pravého viníka. Židé se stali ztělesněním finanční a ekonomické moci nad zbytkem strádajících. Protižidovsky namířená ideologie byla šířena tiskem, knihami a brožurami všemi vrstvami společnosti.<sup>20</sup>

V polovině 19. století se objevil nový směr, který tvrdil, že se Židé fyzicky liší od ostatního obyvatelstva. Znamenalo to pro ně především ztrátu možnosti úniku, který v dobách náboženského antisemitismu představovala například konverze ke křesťanství. Dle hlasatelů protižidovské nenávisť křesťan nemohl schovat židovskou podstatu. Ozývaly

---

<sup>17</sup> BENZ, Wolfgang. *Was ist Antisemitismus?* Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2004, 272 s. ISBN 3-89331-562-4. S. 18-20

<sup>18</sup> KRYL, Miroslav, VELÍMSKÝ, Tomáš. Antisemitismus. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 46.

<sup>19</sup> Tamtéž, s. 46-47.

<sup>20</sup> Tamtéž, s. 97-101.

se mimo jiné názory, že Židé parazitují na ostatních „hostitelských“ národech, což je tvrzení převzaté z biologie, které se ve 20. století projeví ještě drastičtěji.<sup>21</sup> Mezi největší agitátory těchto myšlenek patřili například výše zmiňovaný Wilhelm Marr, Karl Eugen Dühring nebo Heinrich Treitschke.

V této době se ovšem ozývaly také hlasy, které bojovaly za práva Židů. V listopadu roku 1880 podepsalo 75 významných osobností z řad německé intelektuální elity prohlášení, které se odmítavě stavělo vůči protižidovským názorům a konkrétně tzv. petici antisemitů. Jedním z autorů petice byl Bernard Förster, švagr německého filozofa Friedricha Nietzscheho. Tento dokument požadoval to, co se během první poloviny 20. století stalo skutečností – úplné vyloučení Židů z veřejných úradů a z Německa vůbec. Spor se přenesl do univerzitního prostředí v Berlíně, ale i jiných měst, kdy se proti sobě postavili židovští a nežidovští profesori. V roce 1880 byl v reakci na to sepsán spis pod názvem *Ještě slovo o našich Židech*, jehož autorem byl Theodor Mommsen, který důrazně varoval proti postavení Židů do pozice občanů druhé kategorie.<sup>22</sup>

Antisemité se snažili podněcovat nenávist vůči židovskému obyvatelstvu různými způsoby. Jedním z nich bylo šíření falsifikátu pod názvem *Protokoly mudrců ze Sionu*. „Protokoly“ vypráví o smyšleném židovském tajném společenství, které si klade za cíl pomocí materiálních, finančních, organizačních, ale i násilných prostředků uchopení samovlády. Fakt, že se jedná o padělek, byl prokázán již ve třicátých letech 20. století. Poprvé pamflet vyšel roku 1903 v petrohradském časopise „*Russkoje Znamja*“, o dva roky později vyšel v knižním vydání. Pravděpodobně žádné z protižidovských děl nezaznamenalo takový úspěch u široké společnosti jako tento dokument. Za nejzávažnější se považuje využití „Protokolů“ k rozdmýchávání protižidovské nenávisti během 20. století, a to především pro politiku nacistického Německa.<sup>23</sup>

## 2.1 Konečné řešení židovské otázky a role dětí

Antisemitismus tvořil neodmyslitelnou součást nacionálněsocialistické ideologie. Její základ tvořilo tvrzení o germánské čili německé nadřazenosti nad ostatními

---

<sup>21</sup> Tamtéž, s. 101-103.

<sup>22</sup> Tamtéž, s. 107-109.

<sup>23</sup> Protokoly sionských mudrců. In: holocaust.cz [online]. 26. 9. 2011 [vid. 23. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/antisemitismus-po-druhe-svetove-valce/teze-moderniho-antisemitismu-v-soucasnosti/protokoly-sionskych-mudrcu/>

„méněcennými“ národy a etnickými skupinami.<sup>24</sup> Nacistické rasové učení se neslučovalo s křesťanstvím, které mělo být později nahrazeno „správným“ náboženstvím, tj. nacionálním socialismem.<sup>25</sup> Tento směr hlásil, že pravou podstatou bytí je rasa. Nacisté ve své ideologii zneužili Darwinovu evoluční teorii, kterou interpretovali jako boj o přežití, který může přežít jen ten nejsilnější. Adolf Hitler věřil, že jednotlivé rasy mají stejné charakteristiky jako živočišné druhy. Za hřích by mělo být považováno, pokud se vyšší rasy křížily s nižšími. Dle nacistické ideologie by mělo dojít k vítězství silnější rasy a vybití té slabší. Tyto plány nacisté navíc doplnili o právo na dobytí „životního prostoru“.<sup>26</sup>

Současné výzkumy hovoří nejméně o 6 milionech Židů, kteří se stali obětmi takzvaného konečného řešení židovské otázky. Udává se, že z toho počtu tvořily 1,5 milionu děti a mladiství.<sup>27</sup> Z perspektivy politiky třetí říše bylo na židovské děti nahlíženo jako na zbytečné, zároveň však představovaly hrozbu. Postradatelné byly z toho důvodu, že pro svůj nízký věk nemohly přispět k růstu německé ekonomiky. Na druhou stranu ale představovaly problém, protože jako budoucí dospělí jedinci by znehodnocovali takzvanou árijskou rasu.<sup>28</sup>

Nacistickou protizidovskou politiku je možno rozdělit do tří etap. První etapa probíhala od roku 1933 do roku 1939. V této fázi byli Židé zbaveni veškerých základních občanských a lidských práv, byl jim zabavován majetek a museli opustit své domovy.<sup>29</sup> Americká historička Patricia Heberer se na základě dochovaných deníků dětí z tohoto období pokusila interpretovat, jak první roky perzekuce dopadly na jejich životy. Jednalo se například o deník Elisabeth Block, německé židovské dívky, které bylo v listopadu 1938 patnáct let. Ta se překvapivě o událostech, které postihly její rodinu, jakou byla například ztráta domova a rodinného podniku, nezmiňuje. Tento přístup může být dán tím, že události 30. let v Německu byly pro mladou dívku příliš stresující a traumatizující,

---

<sup>24</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 137.

<sup>25</sup> Tamtéž, s. 141.

<sup>26</sup> SNYDER, Timothy. *Černá zem: Holocaust – historie a varování*. Prostor, Praha 2015. S. 12.

<sup>27</sup> *Children during the holocaust*. In: encyclopedia.ushmm.org [online]. 10. 8. 2021 [vid. 13. 11. 2022]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/children-during-the-holocaust>

<sup>28</sup> TEC, Nechama. Introduction. In: HEBERER, Patricia. *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 2.

<sup>29</sup> KRYL, Miroslav, VELÍMSKÝ, Tomáš. Antisemitismus. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 142.

proto se ve svém deníku raději soustředila na šťastné okamžiky, jako byl společný rodinný výlet do hor.<sup>30</sup>

Již 1. dubna 1933 byl nacistickým režimem vyhlášen bojkot židovských obchodníků, živnostníků, lékařů a právníků. Těchto událostí byly svědky i děti. Přestože si hlavně mladší z nich pravděpodobně neuvědomovaly plný rozsah nařízení a snahu nacistů vytlačit Židy z německé ekonomiky, všimli si zásadního úbytku zákazníků v rodinných obchodech a podpory ze strany tamní komunity.<sup>31</sup>

Židům byl dále odepřen přístup k akademickým povoláním a na vysoké školy. Tento stav byl úředně potvrzen zákonem ze 7. dubna 1933 (o tzv. znovuzřízení úřednického stavu)<sup>32</sup>, který povoloval propuštění ze zaměstnání „neárijských“, komunistických a dalších osob, které nacisté považovali za nespolehlivé. Zákon obsahoval zmírňující ustavení, na jehož základě mohli zaměstnanci zůstat někdejší frontoví vojáci židovského původu. Toto ustavení však platilo pouze dočasně.<sup>33</sup>

Pro děti byl zásadním momentem segregace snížení počtu, a nakonec úplné vyloučení židovských žáků z německých škol.<sup>34</sup> Zákon proti přeplněnosti německých škol a univerzit z 25. dubna 1933 stanovil maximální počet židovských žáků na 1,5 procenta z celkového počtu studujících.<sup>35</sup> Přestože se vzpomínky dětí mohou lišit, většina z nich pravděpodobně čelila veřejnému ponižování, verbálnímu i fyzickému napadání ze strany svých spolužáků a učitelů. Situace se dramaticky zhoršila po vyhlášení takzvaných norimberských rasových zákonů. I dosud věrní přátelé se přes noc odcizili. Dokud mohly židovské děti navštěvovat školu, musely snášet výuku, která byla značně ovlivněna nacistickou propagandou. Jednalo se především o hodiny etnologie, kdy vyučující vysvětlovali charakteristiky tzv. podras, kterými byli například černoši ale především

---

<sup>30</sup> HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 1.

<sup>31</sup> Taméž, s. 1.

<sup>32</sup> Zákon o znovuzřízení úřednického stavu ze dne 7. dubna 1933. V originálním znění: Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums. In: documentArchiv.de [online]. 3. 2. 2004 [vid. 15. 5. 2022]. Dostupné z: <http://www.documentarchiv.de/ns/beamten.html>

<sup>33</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 145.

<sup>34</sup> Tamtéž, s. 8.

<sup>35</sup> Zákon omezující počet židovských studujících: Gesetz gegen die Überfüllung deutscher Schulen und Hochschulen. In: *Wikipedia – Die freie Enzyklopädie* [online]. 1. 9. 2022 [vid. 15. 11. 2022]. Dostupné z: [https://de.wikipedia.org/wiki/Gesetz\\_gegen\\_die\\_Überfüllung\\_deutscher\\_Schulen\\_und\\_Hochschulen](https://de.wikipedia.org/wiki/Gesetz_gegen_die_Überfüllung_deutscher_Schulen_und_Hochschulen)

Židé. Proces eskaloval 15. listopadu 1938, kdy došlo k úplnému vyloučení židovských žáků z veřejných škol.<sup>36</sup>

Zákony, které byly schváleny v říjnu 1934 nařizovaly, že povolání právníků mohou vykonávat pouze árijci. Stejně nařízení platilo od prosince téhož roku pro lékárníky a univerzitní pracovníky, kteří se chtěli habilitovat. Pedagogové židovského původu byli z univerzit propuštěni na základě výnosu ministra školství Bernharda Rusta z 1. ledna 1934.<sup>37</sup>

Vyloučení Židů z veřejného života bylo právně ustanoveno v tzv. norimberských zákonech, které byly vydány 15. září 1935 na každoročním sjezdu NSDAP v Norimberku. Jednalo se o dva zákony – zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti.

První zákon zavedl termín jako „říšský občan“ a „státní příslušník“ s tím, že plná občanská práva měli pouze říšští občané. Zákon nařizoval, že říšskými občany mohou být jen árijští Němci nebo osoby „spřízněné krve“. Ostatní lidé se měli stát pouze druhořadými obyvateli státu, kteří ztratili většinu občanských práv.

Druhý zákon zakazoval uzavírání sňatků a nemanželský styk mezi Židy a Němci, či zaměstnávání Němců mladších 45 let v židovských domácnostech. Za zásadní součást těchto zákonů je definice toho, kdo lze být označen za Žida. Tím se mohl stát kdokoli, kdo měl alespoň tři prarodiče židovského vyznání. Lidé se dvěma či jedním židovským prarodičem byli označeni za „míšence“ I. či II. stupně. Toto rozdělení hrálo zásadní roli během uplatňování jednotlivých nařízení, neboť se na „míšence“ dlouho nevztahovala.<sup>38</sup> Zda daný jedinec byl či nebyl označen za Žida nezáviselo na jeho náboženské příslušnosti, ale na tom, zda byli židovského vyznání jeho rodiče či prarodiče. Často se stávalo, že se mezi oběťmi našli lidé, kteří byli Židy spíše z formálního hlediska. Mohli být například zapsáni v matrice či jiných dokumentech, ve skutečnosti však víru nepraktikovali či se za Židy nepovažovali jak v náboženském, tak ani etnickém smyslu.<sup>39</sup>

---

<sup>36</sup> HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 8-9.

<sup>37</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 145.

<sup>38</sup> Znění zákona v českém jazyce online, Zákon o říšském občanství. In: [holocaust.cz](http://holocaust.cz) [online]. 19. 8. 2019 [vid. 15. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust/historicky-kontext/nacisticka-ideologie/norimberske-zakony-1935/>

<sup>39</sup> PÁNKOVÁ, Jitka. *Tzv. konečné řešení židovské otázky – případ advokátů z Moskevské ulice v Liberci* [online]. 28. 2. 2020 [vid. 29. 11. 2021]. Diplomová práce. Technická univerzita



Tato nařízení se nejprve zavedla v Německu, ale postupně k němu přibýly další oblasti. Do roku 1939 se jednalo o Rakousko, které bylo připojeno k Německu 13. března 1938 po tzv. anšlusu, a později také o českomoravské pohraničí, které bylo anektováno na základě podepsání mnichovské dohody z noci na 30. září 1938.

Druhá etapa trvala od vypuknutí druhé světové války 1. září 1939 až do napadení Sovětského svazu Německem 22. června 1941. Obsazování Polska doprovázely hromadné popravy polské inteligence a odvlékání obyvatelstva do koncentračních táborů. Poté co se v roce 1940 podařilo Německu dobýt Francii, zaznamenal Hitlerův režim nárůst podpory a popularity. V této době se objevil termín tzv. konečného řešení židovské otázky, známý také jako „Endlösung der Judenfrage“.<sup>40</sup> Tento plán byl přijat v lednu 1942 na konferenci ve Wannsee.<sup>41</sup> S tímto obdobím jsou spojeny také první transporty židovského obyvatelstva z území Německa do západního Polska (tzv. Vartská župa), které připadlo k říši.<sup>42</sup>

Třetí fáze úzce souvisí s vrcholem agresivní politiky a dobovačnou válkou o „životní prostor“. Její součástí byl plán na genocidu evropských Židů. Časově je možno tuto etapu zařadit mezi roky 1941 až 1944.<sup>43</sup> Cílem prvotního plánu bylo přesídlení 5,8 miliónů Židů, kteří obývali evropský kontinent na západě od německo-sovětské hranice. Transporty měly směřovat na dobytá území evropského Ruska, pravděpodobně se mělo jednat o jeho nejsevernější oblasti.<sup>44</sup> Zdali se jednalo o skutečné plány nebo pouze zakrývání jiných, které přímo souvisely s hromadným vražděním, představuje dodnes otázku, na které se badatelé nemohou shodnout.<sup>45</sup>

Rozhodující etapa hromadného vraždění byla úzce spjata s nařízením, aby za postupující německou armádou na východní frontě byly nasazeny speciální jednotky –

---

v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie, s. 35. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/154574>

<sup>40</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 142.

<sup>41</sup> SNYDER, Timothy. *Černá země: Holocaust – historie a varování*. Prostor, Praha 2015. S. 198.

<sup>42</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 142.

<sup>43</sup> Tamtéž, s. 148-158.

<sup>44</sup> Tamtéž, s. 157-158. Pozn. Německé armádě se ovšem nikdy nepodařilo tato místa dobýt.

<sup>45</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 162.

operační skupiny (Einsatzgruppen – EG) a jejich pohotovostní komanda (Einsatzkommandos – EK). Jejich činnost, která se z počátku měla týkat válečných zajatců, byla rozšířena Reinhardem Heydrichem dne 17. června 1941. Čtyři operační skupiny (označení A-D), dostaly nařizeno podněcovat pogromy proti židovskému obyvatelstvu a odstranit všechny Židy, kteří zastávali funkce v komunistické straně a ve státních orgánech. O měsíc později dostaly jednotky rozkaz vyhledat a popravit v zajateckých táborech všechny příslušníky sovětské inteligence a Židy.<sup>46</sup>

Na podzim roku 1941 se začaly organizovat transporty židovského obyvatelstva z území Německa, Čech a Moravy na území okupovaného Polska, Běloruska a Pobaltí. Zároveň se v tomto období rozhodlo, že se přistoupí k vyhlazování židovských obyvatel. Vraždění mělo probíhat co nejrychlejší a nejlevnější formou. Od této chvíle se pojmy jako „evakuace“, „přesídlení“ či „přesun k pracovnímu nasazení“ staly pouhým krycím názvem pro deportace do vyhlazovacích táborů.<sup>47</sup>

Zásadním momentem v dějinách holocaustu je konference ve Wannsee. Jednalo se o poradu, kterou svolal šéf Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA) a Bezpečnostní služby (SD) Reinhard Heydrich do budovy někdejší Mezinárodní kriminální ústředny v ulici Am großen Wannsee č. 56-58 v Berlíně.<sup>48</sup> Každá pozvánka obsahovala fotokopii Heydrichova pověření od Hermanna Göringa z 31. července 1941, bez něhož by porada nemohla být svolána. Celkem patnáct účastníků se 20. ledna 1942 mělo zabývat problematikou „konečného řešení židovské otázky“.<sup>49</sup> Je však nutné poznamenat, že konference ve Wannsee o vyhlazení evropských Židů nerozhodovala, hromadné vraždění na začátku roku 1942 již probíhalo v plném proudu. Program schůze měl být přísně tajný,

---

<sup>46</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 158.

<sup>47</sup> Tamtéž, s. 163-164.

<sup>48</sup> Vilu ve Wannsee nechal původně postavit majitel továren na výrobu léčiv Ernst Marlier. Pro své dluhy a problémy se zákonem však musel vilu ještě před nastěhováním prodat, a to německému továrníkovi Friedrichovi Minouxovi. Ten byl známý především tím, že ve dvacátých letech finančně podporoval NSDAP. V roce 1941 byl odsouzen k pěti letům odnětí svobody za finanční podvody. Vilu ve Wannsee prodal Nordhav-Stiftung, organizaci, kterou založil v roce 1939 Reinhard Heydrich a jejíž účel spočíval ve vyhledávání vhodných objektů pro rekreaci a odpočinek příslušníků SS. In: *Wikipedia – Die freie Enzyklopädie* [online]. 1. 8. 2022 [vid. 15. 11. 2022]. Dostupné z: [https://de.wikipedia.org/wiki/Friedrich\\_Minoux](https://de.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Minoux)

<sup>49</sup> Více informací o konferenci ve Wannsee je možno dohledat na stránkách muzea, které sídlí ve vile, kde se konference uskutečnila. In: *Gedenk – und Bildungsstätte Haus der Wannsee-Konferenz* [online]. 2022 [vid. 22. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.ghwk.de/de/>

o čemž svědčí i dochovaný protokol z jednání, který místo jasného pojmenování zabíjení upřednostňoval výrazy jako „odsunout“, „přesídlit“ či „vyprovodit“.<sup>50</sup>

Účastníci z řad vysokých úředníků vybraných ministerstev a úřadů měli za úkol také prodiskutovat možnost zřízení starobního ghetta v Protektorátu Čechy a Morava, které bylo založeno již ve fungujícím ghettu Terezín a do té doby plnilo funkci sběrného a průchozí místa pro Židy. Nově tam měli být zařazeni Židé z Německa a Rakouska, kteří přesáhli věk 65 let. Dále se mělo jednat o osoby, kterým byla udělena vysoká vojenská vyznamenání, významné politiky či vědce. Smyslem bylo zabránit případným intervencím ve prospěch těchto lidí a zachovat přesvědčení, že transporty směřující na východ míří do pracovních táborů.<sup>51</sup>

---

<sup>50</sup> KRYL, Miroslav. Genocida evropských Židů. In: KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011, s. 42-136. ISBN 978-80-7414-389-2. S. 170-171.

<sup>51</sup> KRYL, Miroslav. *Osud vězňů terezínského ghetta: [v letech 1941-1944]*. Brno: Doplněk, 1999, 225 s. ISBN 80-7239-042-2. S. 54-55.

### 3. Židovská komunita v Liberci v letech 1848-1929

Předtím, než se tato práce bude věnovat situaci v československém pohraničí během 30. let 20. století, je nutné blíže představit židovskou komunitu města Liberec.

Její počátek lze datovat do druhé poloviny 19. století, poté co byl v roce 1848 zrušen familiantský zákon, který zakazoval přijímání Židů do měst, ve kterých do té doby žádné osoby židovského vyznání nežily. V existujících židovských obcích byl stanoven počet rodin, které v nich směly žít. K emancipaci rovněž přispělo získání práva svobodného usídlení a výkonu povolání z roku 1867.<sup>52</sup>

Díky tomu, že Židům bylo zakázáno prodávat např. metrové zboží na jarmarcích, začali se více soustředit na velkoobchod. Řada z nich byla ve svém podnikání úspěšná, neboť se jim po čase podařilo proniknout na zahraniční trhy a zajistit tak libereckému suknu odbytiště. Jejich činnost byla pro liberecké tkalce nepostradatelná. Během 18. století začali Židé obchodovat také se surovou vlnou, když se jim podařilo vybudovat obchodní vztahy se vzdálenějšími dodavateli. Vzhledem ke své nepostradatelnosti byla občas obcházena nařízení z roku 1799 a 1810, která zakazovala trvalý pobyt židovských rodin ve městě. Postupně tak začala v Liberci vznikat kolonie obchodníků, kteří nejčastěji přicházeli z Čech a Moravy.<sup>53</sup>

Se zrušením výše zmíněných nařízení se situace ve městě začala měnit. V roce 1861 zde žilo třicet trvale usazených židovských rodin. V září téhož roku byla ve městě zřízena první židovská modlitebna.<sup>54</sup> Noví obyvatelé pocházeli především z oblastí kolem Turnova, Mladé Boleslavi, Jičína a Poděbrad, ale také z Prahy a jejích předměstských obcí.<sup>55</sup>

Do počátku 60. let 19. století spadala židovská komunita pod židovskou náboženskou obec v téměř třicet kilometrů vzdáleném Turnově, kde se Židé z Liberce zúčastňovali náboženského života a byli tam i pohřbíváni. Liberecká komunita měla

---

<sup>52</sup> LHOTOVÁ, Markéta. Příspěvek k historii židovských komunit na Jablonecku a Liberecku v období 1938-1939. In: *Fontes Nissae*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-666-0. S. 105.

<sup>53</sup> MELANOVÁ, Miloslava. Soukenické centrum a počátky průmyslu (1740–1848). In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 9-80-7422-484-3. S. 133.

<sup>54</sup> MELANOVÁ, Miloslava. Průmyslové a politické centrum v monarchii (1848–1918). In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 176.

<sup>55</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 24.

velmi blízko také k židovské obci v Mladé Boleslavi, která byla považována za centrum židovské učenosti, studia talmudu a hebrejského tiskařského umění. Jakob Spitz, který stál za vznikem Židovské náboženské obce v Liberci a mezi lety 1863-1865 působil jako předseda náboženského spolku, byl synem krajského mladoboleslavského rabína.<sup>56</sup> Samostatná náboženská obec v Liberci byla založena na základě schválení pražského místodržitelství až v roce 1877.<sup>57</sup> Na postu rabína se od roku 1877 do roku 1938 vystřídali celkem tři muži – Salomon Pollak (1877-1889), Adolf Posnanski (1889-1891) a Emil Hofmann (1892-1838). Poslední jmenovaný se díky svému dílu *Dějiny Židů v Liberci* významně zasloužil o zmapování historie liberecké židovské komunity.

Aby Židé z Liberce nemuseli své zemřelé pohřbívat v Turnově, bylo jejich první snahou vybudovat ve městě vlastní hřbitov. Dne 20. dubna 1865 ho dnešní Ruprechtické ulici vysvětil krajský mladoboleslavský rabín Dr. Elbogen. Pozemek hřbitova se časem rozrostl a v roce 1900 k němu přibyla obřadní síň, márnice a byt pro domovníka.<sup>58</sup>

Dalším cílem náboženské obce bylo zajistit svým členům prostor k modlitbě. Jak bylo zmíněno výše, první modlitebna vznikla již v roce 1861 na dnešní třídě Dr. M. Horákové. Pro svou nevyhovující velikost bylo brzy nutné najít jiný objekt. Tím se stal dům ve Frýdlantské ulici čp. 10, kde si obec pronajala dvě patra se 104 místy pro muže a galerií se 104 místy pro ženy. Pozemek pro novou synagogu byl získán v roce 1884 v ulici Na Skřivanech, dnešní Rumjancevově ulici. Synagoga byla slavnostně vysvěcena dne 24. září 1889 za účasti členů židovské náboženské obce, starosty Dr. Schückera a řady dalších důležitých představitelů města. Objekt se stal jednou z monumentálních staveb, které na konci 19. století v Liberci vznikaly. Jednalo se například o Městské divadlo či spořitelnu, další důležité budovy jako nová radnice či muzeum se zrovna dostavovaly. Umístění synagogy na vyvýšeném bodě svědčilo o tom, že židovská komunita byla ve městě vážená a dobře integrovaná, o čemž svědčí i fakt, že na stavbu synagogy přispěli i nežidovští obyvatelé města Liberce.<sup>59</sup>

Přelom 19. a 20. století se neprojevoval pouze rozkvětem průmyslu. Toto období je také silně spjato s rostoucím antisemitismem. Pravděpodobně neznámější kauzou je

---

<sup>56</sup> Tamtéž, s. 25-26.

<sup>57</sup> MELANOVÁ, Miloslava. Průmyslové a politické centrum v monarchii (1848–1918). In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 176.

<sup>58</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 47.

<sup>59</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 48-53.

případ Leopolda Hilsnera.<sup>60</sup> Protižidovské názory se začaly objevovat i v Liberci. Při založení německého tělovýchovného spolku Turnverbandung Jahn v roce 1883, museli žadatele o členství splňovat podmínku árijského původu, který byl blíže definován v pravidlech spolku. Na druhou stranu je nutné podotknout, že Liberec v tomto období patřilo k liberálnějším městům a od antisemitismu se většina obyvatel distancovala.<sup>61</sup>

Při sčítání lidu v roce 1921 se k židovskému náboženství přihlásilo 1 602 osob.<sup>62</sup> Většina těchto lidí uvedla svou národnost německou, jako většina obyvatel v tehdejších pohraničí. Přestože bylo možné během sčítání uvést národnost židovskou, učinilo tak pouhých 130 osob, což může naznačovat, že místní židovské obyvatelstvo chápalo své židovství spíše jako příslušnost k určitému náboženství než k etniku. Tento přístup byl později narušen politikou třetí říše, která praktikovala opačný přístup.<sup>63</sup>

Konec 20. let 20. století přinesl změnu v politickém životě města, kdy po volbách v roce 1929 vystřídala německou nacionální stranu (Deutsche Nationalpartai, DNP) Německá demokratická svobodomyšlná strana (Deutsche Demokratische Freiheitspartei, DDFP). Tato strana měla svým programem velmi blízko k prezidentu Tomáši G. Masarykovi a až do svého rozpadu v roce 1938 se odmítala sloučit se Sudetoněmeckou stranou. Jeden z jejích zakladatelů Karl Kostka, se v roce 1929 stal libereckým starostou. Kromě postu starosty získal senátorské křeslo v Národním shromáždění v letech 1929 až 1939. Karl Kostka byl významným zastáncem liberecké židovské komunity a patřil k největším kritikům německého nacionálního socialismu.<sup>64</sup>

---

<sup>60</sup> O tzv. hilsneriádě viz. například: KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994, 574 s., front. Judaika, Sv. 4. ISBN 80-900895-9-3.

<sup>61</sup> MELANOVÁ, Miloslava. Průmyslové a politické centrum v monarchii (1848–1918). In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 193.

<sup>62</sup> LHOTOVÁ, Markéta. Příspěvek k historii židovských komunit na Jablonecku a Liberecku v období 1938-1939. In: *Fontes Nissae*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-666-0. S. 105.

<sup>63</sup> KVAČEK, Robert. Liberec v Československu (1918-1938). In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 265.

<sup>64</sup> K jeho sobě viz.: KELLER-GIGER, Susanne. *Karl Kostka a Německá demokratická svobodomyšlná strana v Československu v době před 2. světovou válkou*. Přeložila Hana ŠÍMOVÁ-KORMUNDOVÁ. Praha: Agentura Pankrác, 2018, 239 s. ISBN 978-80-86781-36-5.

## 4. Perzekuce židovského obyvatelstva v Československu v období 30. let a 40. let 20. století

Třicátá léta přinesla do politického života v Československu dvě zásadní změny – hospodářskou krizi a nástup vlády nacionálního socialismu v Německu v roce 1933. Československé hospodářství bylo nejvíce zasaženo v industriálním odvětví, jehož centra se nacházela v západní pohraniční části země.<sup>65</sup> Město Liberec soustřeďující se na lehký spotřební průmysl, jako textil a sklářství, nebylo výjimkou. Během hospodářské krize to byla právě tato odvětví, která se dostala do velkých finančních potíží, protože jim chyběla dostatečná odbytiště.<sup>66</sup>

Tyto oblasti byly obývány především německou menšinou. Už koncem 20. let 20. století lze zde sledovat příklon k radikálně pravicovým stranám. Hlavní nositelkou stejných myšlenek, jaké propagovala Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) v Německu, byla Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československé republice (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik, DNSAP). DNSAP se otevřeně hlásila k myšlence připojení pohraničních oblastí k Německu.

Silný tlak ze strany československé vlády vedl k rozpuštění DNSAP a DNP v roce 1933, čímž strany předešly svému zákazu. Řada členů následně přestoupila do nově vzniklé Sudetoněmecké vlastenecké fronty (Sudetendeutsche Heimatfront, SHF) Konrada Henleina, rodáka z Vratislavic nad Nisou a tehdejšího vůdce turnerů. Karl Kostka reagoval na Henleinovy projevy s obavami a varoval jeho podporovatele před podobným osudem, který již dříve postihl negativistické strany.<sup>67</sup> SHF se v roce 1935 přejmenovala na Sudetoněmeckou stranu (Sudentendeutsche Partei, SdP).

Přestože od druhé poloviny 30. let začala zesilovat antisemitská agitace, bylo Československo celkově vnímáno jako země s pozitivním přístupem k židovským obyvatelům. Během sčítání lidu v letech 1921 a 1930 bylo Židům umožněno se přihlásit k židovské národnosti, i když neuměli jidiš, nebo hebrejsky. Osoby měly na výběr ze dvou možností – buď se přihlásily k židovské víře a z národností volily mezi českou,

---

<sup>65</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 28-29.

<sup>66</sup> KVAČEK, Robert. *Liberec v Československu (1918-1938)*. In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 281.

<sup>67</sup> Tamtéž, 281-282.

slovenskou nebo některou z menšinových, nebo se přihlásily jak k židovskému náboženství, tak k židovské národnosti.<sup>68</sup>

Situace se začala měnit po převzetí moci v Německu Adolfem Hitlerem v roce 1933, kdy Československo zaplavila vlna tisíců politicky a rasově pronásledovaných, kteří hledali v zemi úkryt. Pod nátlakem pravicových stran musela vláda přikročit k přísnější imigrační politice.<sup>69</sup>

Židovské obyvatelstvo Liberce začalo více pociťovat zhoršující se situaci po vydání tzv. norimberských zákonů v roce 1935. Ty, ač ne napřímo, začaly postupně ovlivňovat život tamních Židů. Prodejci a živnostníci začali postupně ztrácet své obchodní partnery v zahraničí. Do města proudily zprávy z Německa, které popisovaly útoky na židovské obyvatele. Díky těmto zprávám se někteří židovští obyvatele rozhodli opustit město a přestěhovat se do vnitrozemí či emigrovat do zahraničí ještě před podepsáním mnichovské dohody v září 1938.

Antisemitské projevy se promítaly také do chodu samotného města. Po odchodu ředitele městského divadla Friedricha Sommera<sup>70</sup>, který funkci vykonával s přestávkami od roku 1906 do roku 1934, byl nahrazen rodákem z Lince Oskarem Baschem<sup>71</sup>. Stejně jako jeho předchůdce byl i Oskar Basch židovského původu, což vadilo především členům liberecké SdP. Oskar Basch z funkce ředitele divadla odešel v roce 1936, kdy na jeho místo kandidoval Paul Barnay, který byl židovského původu, a kandidát z řad SdP.

---

<sup>68</sup> ČAPKOVÁ, Kateřina. *Židé v první československé republice* [online]. 27. 8. 2019. [vid. 12. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-prvni-ceskoslovenske-republice/>

<sup>69</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 30.

<sup>70</sup> Friedrich Sommer se narodil 19. ledna 1875 v Dolních Kounicích. Do Liberce se přestěhoval v roce 1905. Nejdříve působil jako kapelník, od roku 1906 společně s Karlem Krugem vedl liberecké městské divadlo. Divadlo vedl sám s přestávkami od roku 1923 až do roku 1934. Mimo to působil v divadle jako dirigent. Po podepsání mnichovské dohody v září 1938 opustil Liberec a přestěhoval se do Brna. Zde byl zařazen do transportu s označením G, který 2. prosince 1941 vyjel do ghetta Terezín. Zde byl v prosince 1943 zařazen do dalšího transportu s označením „Ds“ mířícího do Osvětimi, kde zahynul. Viz. In: ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 140-141.

<sup>71</sup> Oskar Basch se narodil 7. listopadu 1879 v Linci, do Liberce přišel v roce 1934 z Karlových Varů. Na pozici ředitele divadla nahradil Friedricha Sommera. Tuto funkci vykonával do roku 1936. V září 1938 opustil Liberec a přestěhoval se do Prahy, odkud byl později deportován transportem s označením „X“ dne 12. 2. 1942 do ghetta Terezín. Odtud byl po necelém měsíci zařazen do dalšího transportu, který směřoval do vyhlazovacího tábora Izbica v Polsku. Viz in: ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 141.



Nakonec se s pomocí starosty města Karla Kostky stal novým ředitelem právě Barnay a to i přes nelibost místních nacistů.<sup>72</sup>

V parlamentních volbách, které se uskutečnily v roce 1935, získala SdP přes milion hlasů.<sup>73</sup> Celkově se jednalo o 67,2 % hlasů, v Liberci získala strana 69,8 %, což bylo na přepočít 17 497 hlasů. Starostou i nadále zůstal Karl Kostka, přestože musel čelit stále většímu nátlaku ze strany SdP.<sup>74</sup>

Poměry v československém pohraničí se začaly zostřovat na jaře roku 1938. Sudetoněmecká strana reprezentovaná Konradem Heinleinem si nárokovala právo být jediným zástupcem německého obyvatelstva ve státě. Konfrontační politika strany se neprojevovala pouze v průvodech a během demonstrací, ale také v tisku či hospodských potyčkách.<sup>75</sup> V Liberci se tato situace promítla v do té doby liberálním deníku *Reichenberger Zeitung*.<sup>76</sup> Na Karla Kostku, který i nadále zůstal v čele nezávislé Německé demokratické svobodomyšlné strany, byla zorganizována štvavá kampaň. Na základě této akce byl nucen rezignovat na post starosty a spolu se svojí manželkou Luisou Würth opustil město na počátku dubna 1938. Pár se přestěhoval do Prahy, kam je krátce na to následovaly také jejich děti, starší dcera Hedwiga a syn Friedrich.<sup>77</sup> Všude v pohraničních oblastech přibývalo případů, během nichž byli napadáni jak Židé, tak také Češi či němečtí antifašisté.<sup>78</sup> Ve 30. letech se v Liberci k židovské víře hlásilo 1 392 osob. Jejich počet se během třicátých let postupně snižoval, největší odchod Židů z města přinesl rok 1938.<sup>79</sup>

---

<sup>72</sup> KVAČEK, Robert. *Liberec v Československu (1918-1938)*. In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 286.

<sup>73</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 28-29.

<sup>74</sup> KVAČEK, Robert. *Liberec v Československu (1918-1938)*. In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 284.

<sup>75</sup> Tamtéž, s. 286.

<sup>75</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 28-29.

<sup>76</sup> KVAČEK, Robert. *Liberec v Československu (1918-1938)*. In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 284.

<sup>76</sup> Tamtéž, s. 292.

<sup>77</sup> KELLER-GIGER, Susanne. *Karl Kostka a Německá demokratická svobodomyšlná strana v Československu v době před 2. světovou válkou*. Přeložila Hana ŠÍMOVÁ-KORMUNDOVÁ. Praha: Agentura Pankrác, 2018, 239 s. ISBN 978-80-86781-36-5.

<sup>78</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 43-44.

<sup>79</sup> KVAČEK, Robert. *V čele Říšské župy Sudety (1938-1945)*. In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 301.

Během sčítání lidu v roce 1930 se k židovské národnosti přihlásilo 312 obyvatel města Liberec.<sup>80</sup>

Vzrůstající antisemitská nálada v pohraničí se projevovala například bojkotem židovských obchodníků, živnostníků či pracovníků ve svobodných povoláních. Před těmito obchody často stáli henleinovci a zaznamenávali nakupující. Tyto situace mohly vyvolat strach i v obyvatelích, kteří jinak s tímto chováním nesouhlasili. Jan Benda ve své knize *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939* uvádí, že se nemuselo jednat o bojkot pouze kamenných obchodů. Například v obci Úštěk měli zemědělci zakázáno prodávat chmel židovským firmám. Ubývající klientela měla mít za následek vynucené opuštění pohraničních oblastí.<sup>81</sup> Zhoršující se situace během jarních měsíců vedla k první migrační vlně obyvatelstva, kterou tvořili zejména Židé.<sup>82</sup>

Přestože byly podmínky v pohraničí složité, v této době ještě nedocházelo k migraci většího rázu. K dalšímu zhoršení došlo po Hitlerově řeči, kterou pronesl na závěr „prvního stranického sjezdu Velkoněmecké říše“ dne 12. září 1938 v Norimberku. Projev obsahoval pasáže, ve kterých Hitler hrozil vojenským vpádem do Československa. Tato slova dodala zástupcům SdP odvalu, že nejsou ve svém boji osamoceni. Již ten večer vypukla řada demonstrací a výtržností, při kterých byly například rozbíjeny výlohy židovských a českých obchodníků.<sup>83</sup> Útokům se nevyhnuly ani četnické služebny, celnice či státní úřady.

Československá vláda na nepokoje reagovala vyhlášením stanného práva v jedenácti pohraničních okresech, včetně Liberce. Sudetoněmecká strana byla zakázána a na její nejvyšší představitele byl vypsán zatykač. Ti se však v té době nacházeli již za hranicemi. Exekutivní orgány začaly vyvíjet silnou aktivitu, aby situaci dostaly zpět pod kontrolu, což v řadě obyvatel vyvolalo dojem, že se poměry začínají uklidňovat.<sup>84</sup> Ve skutečnosti byly okolnosti daleko složitější. Členové SdP, kterým se podařilo utéct za

---

<sup>80</sup> *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930, Díl I: Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání.* Praha: Státní úřad statistický, 1934. Dostupné také z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:1c1cbbc0-6952-11e8-a583-005056827e51>

<sup>81</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939.* Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 44.

<sup>82</sup> Tamtéž, s. 46.

<sup>83</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945.* Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 34.

<sup>84</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939.* Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 47-49.

hranice, začali okamžitě formovat ilegální teroristické jednotky. Dne 17. září 1938 byl založen Sudetendeutsches Freikorps (SdF), který dal těmto skupinám oficiální podobu. Jejich cílem bylo zneklidňovat pohraničí ozbrojenými akcemi, vyvoláváním nepokojů či zajímáním rukojmích. SdF měla na svědomí 110 úmrtí, více než 50 těžce zraněných a 2 029 odvečených obyvatel do Říše.<sup>85</sup>

Podepsáním mnichovské dohody v noci z 29. na 30. září 1938 Československo definitivně ztratilo své pohraniční oblasti, které začaly být rychle obsazovány německou armádou. Do Liberce vstoupilo německé vojsko již 8. října 1938. Místní obyvatelstvo vítalo vojáky převážně s nadšením. Dr. Eduard Beneš Platz (dnes náměstí Dr. Edvarda Beneše) bylo přejmenováno na náměstí Adolfa Hitlera a do města se začali postupně sjíždět významní nacističtí pohlaváři. Mezi první patřil vůdce SS Heinrich Himmler, který v Liberci prováděl nábor do této organizace. V hledání nových členů byl úspěšný, ještě více mužů se ale hlásilo do jednotek SA.<sup>86</sup> Ve stejný den odjel z Liberce poslední evakuační vlak s českými i židovskými obyvateli, kteří se báli o své životy.<sup>87</sup> Činnost liberecké židovské obce byla ukončena ještě před zabráním pohraničních oblastí na konci září 1938. Jednalo se o častý jev, který byl vyvolán rozsáhlou emigrací židovského obyvatelstva.<sup>88</sup> Židovští obyvatelé z Liberce a Jablonce nad Nisou hledali azyl například u židovské komunity v Turnově.<sup>89</sup>

Během obsazování byla zavedena vojenská správa, která trvala do 21. listopadu 1938, kdy byla vystřídána správou civilní. Téhož dne vydal Adolf Hitler výnos, který měl určit, jakým způsobem budou nová území začleněna do třetí říše. Mimo Říšskou župu Sudety zůstalo Hlučínsko, které se připojilo k vládnímu kraji Opole pruské provincie Slezsko. Jihočeská a jihomoravská území byla přičleněna k župám Dolní a Horní Podunají a k vládním krajům Dolní Bavorsko a Horní Falc. Zákon o organizaci správy v Říšské župě Sudety vešel oficiálně v platnost 15. dubna 1939. Tuto župu tvořily tři vládní kraje: Chebsko, Ústecko a Opavsko. Říšským místodržitelem se stal Konrad Henlein,

---

<sup>85</sup> OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v Říšské župě Sudety v letech 1938–1945*. Argo, Praha 2010. ISBN 978-80-257-0213-0. S. 142-145.

<sup>86</sup> KVAČEK, Robert. *Liberec v Československu (1918-1938)*. In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 298-300.

<sup>87</sup> KARPAŠ, Roman, et al. *Kniha o Liberci*. Třetí doplněné a rozšířené vydání. Liberec: Roman Karpaš RK, 2022, ISBN 978-80-87100-49-3. S. 364.

<sup>88</sup> LHOTOVÁ, Markéta (ed.). *Likvidace židovských organizací na českém pohraničním území připojeném 1938 k nacistickému Německu*. Severočeské muzeum v Liberci ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, Liberec 2015, s. 10-11.

<sup>89</sup> LHOTOVÁ, Markéta. Příspěvek k historii židovských komunit na Jablonecku a Liberecku v období 1938-1939, in: *Fontes Nissae*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002, s. 112.

který sídlil v hlavním městě Říšské župy Sudety v Liberci.<sup>90</sup> V každém vládním kraji byl určen vládní prezident, který byl podřízený říšskému místodržiteli a župní samosprávě. Vládní prezidenti měli sídlo v Karlových Varech, Ústí nad Labem a Opavě. Československé dělení na okresy zůstalo zachováno, pouze došlo ke změně pojmenování. Nově získaly označení venkovské okresy (Landkreise) a okresním hejtmanům se říkalo landráti.<sup>91</sup>

S příchodem německé armády začaly být v pohraničí de facto uplatňovány říšské zákony. Od prvního dne byly realizovány programové body NSDAP. Norimberské zákony začaly na okupovaném území platit od 27. prosince 1938. Jednalo se především o zákon o ochraně německé krve a německé cti. Židé, kteří odmítali upustit své domovy, byli nuceni podepisovat prohlášení, že do několika dnů opustí území říše.<sup>92</sup> Své domovy byli nuceni opustit narychlo a nechat zde většinu svého majetku.<sup>93</sup> S tímto procesem souvisela arizace a konfiskace jejich jmění. Velký zájem byl především o zlato a předměty z drahých kovů. V první fázi arizace hrály významnou roli německé banky a průmyslové komplexy, stát a města. Až po nich přišli na řadu místní Němci, kteří byli jmenováni komisaři židovského majetku. Odchod židovského obyvatelstva umožnil hladší průběh arizace, než tomu bylo v Rakousku.<sup>94</sup>

Osudným datem pro židovské obyvatele nejen z pohraničních oblastí ale z celé třetí říše se stala noc z 9. na 10. listopadu 1938, která představovala vrchol nacistického teroru v prvních týdnech po připojení. Na území celé říše propukla tzv. Křišťálová noc, během níž byly zapalovány a rabovány synagogy, židovské obchody či obytné domy. Akce inicioval především Říšským ministr propagandy Joseph Goebbels s organizacemi SS a SA.<sup>95</sup> Protižidovskému pogromu neunikla ani budova liberecké synagogy, která vyhořela do základů a později byly její ruiny srovnány se zemí.<sup>96</sup> Rada sudetoněmeckých

---

<sup>90</sup> ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety: (1938-1945)*. Praha: Argo, 2001, 577 s. Obzor. ISBN 80-7260-055-9. S. 122-123.

<sup>91</sup> Tamtéž, s. 128-129.

<sup>92</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 104-105.

<sup>93</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 34-35.

<sup>94</sup> Tamtéž, 105-106.

<sup>95</sup> KVAČEK, Robert. *Liberec v Československu (1918-1938)*. In: MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 978-80-7422-484-3. S. 302.

<sup>96</sup> LHOTOVÁ, Markéta. Příspěvek k historii židovských komunit na Jablonecku a Liberecku v období 1938-1939, in: *Fontes Nissae*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002, s. 115.

novin se chlubila tím, že jsou města očištěna od Židů.<sup>97</sup> Celkový přehled křišťálové noci a následujícího drancování, které pokračovalo až do počátku roku 1939, obnášelo 44 vypálených a zbořených synagog, 3 modlitebny a 63 zdevastovaných židovských hřbitovů.<sup>98</sup>

Přes všechna předešlá nařízení se v pohraničních oblastech i tak nacházelo malé procento židovských obyvatel, kteří byli podrobováni stále přísnějším nařízením. Od 12. prosince 1938 jim bylo zakázáno provozovat jakékoliv obchodní podniky či vykonávat řemeslo. V ten samý měsíc vyšlo nařízení o přihlašování židovského majetku na sudetoněmeckém území. Od 1. září 1941 byla pro Židy zavedena povinnost označovat se žlutou Davidovou hvězdou. Toto nařízení nemuseli dodržovat Židé, kteří žili ve smíšených manželstvích. Následovaly transporty, které většinou směřovaly do ghetta Terezín a následně do jednoho z vyhlazovacích táborů na východě.<sup>99</sup> Například z Ústí nad Labem bylo mezi lety 1942-1945 vypraveno do ghetta Terezín 19 transportů s 365 lidmi.<sup>100</sup> Z dalších měst na území Říšské župy Sudety, odkud směřovaly transporty do ghetta Terezín, lze například zmínit Karlovy Vary. Naopak dodnes se nenašly prameny, které by uváděly informace o transportech z Liberce.<sup>101</sup>

#### 4.1 Židé v období tzv. druhé republiky (1. října 1938–15. března 1939)

Následující dvě podkapitoly blíže představují téma osudů Židů v období po zabraní pohraničního území Československa, tj. v období druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava. Přestože město Liberec nespadlo pod správu těchto územních celků, valná většina židovských obyvatel z Liberce se po podepsání mnichovské dohody byla nucena přesunout do vnitrozemí, kde doufala, že nalezne úkryt. S přibývajícímí restriktivními opatřeními a zhoršující se politickou situací však začalo být patrné, že bezpečí nenaleznou ani tam.

---

<sup>97</sup> Jednalo se například o titulní stránku *Marienbader Zeitung* ze dne 16. listopadu 1938. Viz. in: GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 35.

<sup>98</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 110-111.

<sup>99</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 111-112.

<sup>100</sup> Databáze obětí. In: [holocaust.cz](https://www.holocaust.cz) [online]. 2. 4. 2014 [vid. 1. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/help/chronologicky-prehled-transportu/seznam-vsech-transportu-do-terezina-razeno-podle-mista-odjezdu/>

<sup>101</sup> Tamtéž.

Československá republika byla ve své první fázi mezi lety 1918-1938 považována za méně antisemitskou než její sousední státy. Většina židovských obyvatel, která žila především v Čechách a na Moravě, se dobře integrovala a asimilovala. Mnozí z nich udržovali dobré vztahy se svými sousedy a významně se podíleli na podobě politického, hospodářského a kulturního života ve státě.<sup>102</sup>

Během tzv. druhé republiky se s příchodem tisíců uprchlíků jak z Německa, Rakouska, tak i československého pohraničí začaly ozývat protižidovské resentimenty. Deníky jako *Venkov* či *Národní politika* požadovaly, aby se část Židů z území vystěhovala.<sup>103</sup> Migrace obyvatel pocházející z pohraničních oblastí probíhala ve třech vlnách. Úřady byly nejvíce zaskočeny množstvím uprchlíků, kteří se objevili v Praze a jiných velkých městech v dnech po Hitlerově proslovu 12. září 1938 v Norimberku. S touto situací nikdo nepočítal, neboť se předpokládalo, že evakuace bude probíhat organizovaně za pomoci vojenských složek.<sup>104</sup> Úřady se zpočátku snažily této migraci zabránit vydáním několika nařízení. Stěhování mělo být povoleno, ale pouze do sousedních okresů. Ve skutečnosti však uprchlíci přecházeli spontánně i do jiných okresů, a především do hlavního města Prahy.<sup>105</sup> Pokud úřady shledaly, že danému jedinci nehrozí nebezpečí na životě, mohl být vrácen zpět do pohraničí.<sup>106</sup>

Koncem listopadu 1938 byl novým prezidentem státu zvolen Emil Hácha, který jmenoval novou pravicově orientovanou vládu Rudolfa Berana. Tato vláda sice odmítala protižidovská nařízení, na druhou stranu rozlišovala mezi starousedlými a nově přistěhovanými Židy, po nichž požadovala, aby území tehdejšího Česko-Slovenska opustili. Zároveň se zvyšoval tlak německé menšiny uvnitř státu a nacistické vlády zvenčí.<sup>107</sup>

Nárůst antisemitismu se poprvé výrazněji projevil 22. prosince 1938, kdy český ministr školství Dr. Jan Kapras nařídil poslat židovské profesory z pražské německé

---

<sup>102</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 41.

<sup>103</sup> Tamtéž, s. 35-37.

<sup>104</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 141-142.

<sup>105</sup> BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7. S. 149.

<sup>106</sup> Tamtéž, s. 161.

<sup>107</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 35-37.

Karlovy univerzity a z obou německých technických vysokých učení v Praze a Brně na časově neomezenou dovolenou. V ten stejný den se česko-slovenská ministerská rada rozhodla pro stejný krok u všech židovských učitelů na německých vzdělávacích institucích od základní škol až po univerzity. Židovští obyvatelé měli být dále vyloučeni ze státních služeb a medicíny.<sup>108</sup> Dne 27. ledna 1939 vydala vláda nařízení, které nařizovalo odstranění Židů ze státní služby, tisku a kultury, jejich působení ve svobodných povoláních či koncernovém hospodářství mělo být omezeno.<sup>109</sup>

#### **4.2 Židé v Protektorátu Čechy a Morava**

Tzv. druhá republika skončila 15. března 1939 německou okupací. Již den předtím se od Česko-Slovenské republiky odtrhla slovenská část a vyhlásila nezávislost. Dne 16. března 1939 vydal Adolf Hitler výnos, kterým oficiálně vyhlásil založení Protektorátu Čechy a Morava. Přestože byl protektorát prezentován jak státní útvar, který si zcela zachoval svojí autonomii, jednalo se pouze o fikci. Nad všemi českými úřady stály německé úřady, které mohly kdykoliv vydat nařízení, anebo naopak zrušit nařízení protektorátní vlády. V čele protektorátu stál říšský protektor, kterým byl jmenován Konstantin von Neurath, jenž dříve působil jako ministr zahraničních věcí. Jako zástupce Adolfa Hitlera měl za úkol dohlížet na dodržování politických směrnic Říše a potvrzovat členy protektorátní vlády. Němečtí občané protektorátu získali automaticky říšské státní občanství. Naproti tomu Češi a Židé, i ti, kteří byli německého původu, se stali občany druhé kategorie.<sup>110</sup>

V době zřízení protektorátu na jeho území údajně žilo 118 310 osob, které podléhaly tzv. norimberským rasovým zákonům. Podle Miroslava Kárného, se však jednalo o číslo, které zkonstruovala Ústředna pro židovské vystěhovalectví až dodatečně. K danému číslu se pravděpodobně došlo způsobem, že se k počtu Židů, kteří byli nahlášeni židovskými náboženskými obcemi v březnu 1939 přičetly osoby, které byly registrovány až později. V daném čísle dále nejsou započítány osoby, kterým se podařilo v prvních týdnech protektorátu uprchnout a ti, kterým se podařila jejich příslušnost k židovské víře utajit. Ve statistikách dále chybí lidé, kteří neposlechli příkazu se

---

<sup>108</sup> Tamtéž, s. 38-39.

<sup>109</sup> Tamtéž, s. 40.

<sup>110</sup> Tamtéž, s. 47-48.

registrovat u židovských náboženských obcí. Přestože se jednalo o ojedinělé případy, patří sem i lidé, kteří si dokázali obstarat falešné árijské doklady.<sup>111</sup>

Židovské instituce byly v prvních dnech uzavřeny, respektive postaveny pod kontrolu gestapa. Uzavřeno bylo například i sdružení mezinárodních židovských organizací pomoci HICEM, které mělo na starosti emigraci Židů z Československa. Během druhé světové války se jim podařilo zachránit kolem 90 tisíc Židů z celé Evropy.<sup>112</sup> Gestapo zatklo mnoho předních činitelů těchto organizací včetně Marie Schmolkové, která stála v čele pražské pobočky HICEM.

Otázkou zůstalo, kdo bude řídit protižidovská opatření – protektorátní vláda či říše? Co se týče správy židovského majetku, přihlásil se o slovo říšský ministerský předseda Hermann Göring. Dne 20. března 1939 vydal nařízení, že prodej, převody a darování židovského majetku podléhají jeho schválení.<sup>113</sup> Tyto úřední příkazy byly shrnuty v nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939. Toto nařízení ustanovilo, že Židé nesměli bez povolení nakládat se svým majetkem a museli předat seznam svých cenností.<sup>114</sup>

Na druhou stranu otázka týkající se protižidovské politiky obecně již neměla tak jasné řešení. Protektorátní vláda dostala nařízení od Adolfa Hitlera vyřadit Židy z veřejného života. Způsob, jakým danou věc provedou, však zůstal na nich. Říšský protektor měl pouze vládě doporučit, o jaká opatření by se mělo jednat (například vyloučení z veřejných úřadů, odebrání aktivního i pasivního volebního práva či vyřazení z tisku, rozhlasu a dalších činností, která ovlivňovala veřejné mínění).<sup>115</sup> Vláda začala připravovat zákon na vyřazení Židů z veřejného života v květnu 1939.<sup>116</sup> Program protižidovské státní politiky byl do jisté míry vytvářen i lokálními správními orgány.

---

<sup>111</sup> KÁRNÝ, Miroslav. *"Konečné řešení": Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha: Academia, 1991, 182 s. ISBN 80-200-0389-4. S. 19-20.

<sup>112</sup> HICEM. In: SHOAH Resource Center [online]. [vid. 19. 4. 2022]. Dostupné z: [https://www.yadvashem.org/odot\\_pdf/Microsoft%20Word%20-%206368.pdf](https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206368.pdf)

<sup>113</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 57.

<sup>114</sup> Zákony týkající se majetku Židů. In: holocaust.cz [online]. 26. 9. 2011 [vid. 22. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/ghetto-bez-zdi/protizidovske-zakony-a-narizeni/protizidovska-narizeni-tykajici-se-majetku/>

<sup>115</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 57.

<sup>116</sup> Tamtéž, s. 67



Například v Praze, kde žila značná část židovského obyvatelstva, navíc posílena o uprchlíky z pohraničních oblastí, byl jmenován zástupcem primátora a vládním komisařem sudetoněmecký politik a historik Josef Pfitzner.<sup>117</sup> Již během roku 1939 získal značný vliv na chod Prahy, kdy mohl kontrасignovat všechna primátorova rozhodnutí.<sup>118</sup>

Přestože se řada obyvatel židovského původu snažila emigrovat do zahraničí, bylo jim v tom zabráněno ze strany Sicherheitspolizei. To se změnilo poté, co 21. června 1939 Reinhard Heydrich zrušil zákaz vystěhovalectví pro židovské obyvatelstvo žijící v protektorátu. O měsíc později byla v Praze zřízena Ústředna pro židovské vystěhovalectví, která byla založena podle vzoru Ústředny pro židovské vystěhovalectví ve Vídni. Na fungování obou institucí se výrazně podíleli Adolf Eichmann a Franz Walter Stahlecker<sup>119</sup>, v té době velitel Sicherheitspolizei v protektorátu.<sup>120</sup> Zpočátku do kompetence Ústředny spadala jen Praha a její okolí, od počátku roku 1940 se však působnost rozrostla na celý Protektorát Čechy a Morava. Neznamenovalo to však že organizace převzala veškerou židovskou politiku, pouze rozšířila kontrolu nad činností židovských obcí a jejich financemi. Ústředna se v srpnu 1942 přejmenovala na Ústřední úřad pro uspořádání židovské otázky v Čechách a na Moravě.<sup>121</sup>

Po okupaci Polska a následném vypuknutí druhé světové války se radikalizovaly plány vůči židovskému obyvatelstvu. Židé v protektorátu spadali do kompetence německé policie a veškerá protektorátní správa byla podřízena říšskému protektorovi. Po rychlém vítězství v Polsku se Adolf Hitler a jeho vedení rozhodlo pro odsunutí Židů na východ obsazeného území. Z toho důvodu se do konce září 1939 museli všichni tzv.

---

<sup>117</sup> Josef Pfitzner se narodil 24. března 1901 v Petrovicích u Krnova. Po dokončení gymnázia studoval historii na Německé univerzitě v Praze, kde později působil jako profesor na katedře východoevropských dějin. Do funkce náměstka pražského primátora byl jmenován v roce 1939. Až do konce války oddaně věřil ve vítězství nacistického Německa. Mimořádný lidový soud v Praze odsoudil Josefa Pfitznera 6. září 1945 k trestu smrti, který byl proveden v ten samý den. Viz in: BRANDES, Detlef, MÍŠKOVÁ, Alena. *Z katedry dějin východní Evropy na pražskou radnici: Josef Pfitzner 1901-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3171-6.

<sup>118</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 51.

<sup>119</sup> Viz. o osobě Franze Waltera Stahleckera: VAJSKEBR, Jan a Petr KAŇÁK. *Kariéry ve službách nacismu: nejvyšší velitelé německého potlačovacího aparátu v protektorátu Čechy a Morava*. Praha: NLN, 2020, 394 s. ISBN 978-80-88292-59-3.

<sup>120</sup> Tamtéž, 88.

<sup>121</sup> Více informací o Ústředně pro židovské vystěhovalectví např.: MILOTOVÁ, Jaroslava. *Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze. Geneze a činnost do počátku roku 1940*. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Praha, Nadace Tereziánská iniciativa (1997,) s. 10-29.

rasoví Židé v protektorátu a Velkoněmecké říše zaevidovat u židovských náboženských obcí.

První masové transporty z území Protektorátu Čechy a Morava směřovaly z pohraničních oblastí a východního Horního Slezska. Tyto transporty s židovským obyvatelstvem ve většině případů směřovaly do Niska ve východním Polsku.<sup>122</sup> Po protestech, které doprovázely první transport z Moravské Ostravy, se transporty organizovaly především z Vídně, jen v dílčích případech se jednalo o transporty z Prahy a Brna. Počátkem listopadu 1939 byly deportace z technických důvodů až do února 1940 pozastaveny.<sup>123</sup>

Shrnutí opatření, nařízení a zákazů pro osoby označeny za Židy obsahoval zákon č. 130/1940 Sb., který vstoupil v platnost dne 24. dubna 1940. Nařízení *O právním postavení židů ve veřejném životě* hned v prvním paragrafu jasně stanovovalo, koho je možné považovat za Žida a koho za míšence. Tyto parametry se shodovaly s údaji obsaženými v jednom z norimberských zákonů *O říšském občanství* z 15. září 1935. Stejná nařízení byla uvedena i ve výše zmíněném nařízení říšského protektora *O židovském majetku* ze dne 21. června 1939.<sup>124</sup> Další paragrafy zákona se týkaly výčtu zakázaných povolání, které osoby označené za Židy nemohly vykonávat. Jednalo se o jakékoliv funkce v soudnictví a veřejné správě (až na funkce v židovské náboženské obci), členství v zastupitelských sborech, veřejných komisích, školských orgánech, učitelství na veřejných i soukromých školách (pokud se nejednalo o instituce určené výhradně pro Židy) či členství ve vědeckých ústavech. Židé nesměli vykonávat funkce soudců, porotců, notářů, advokátů, lékařů, veterinářů, lékárníků, redaktorů nežidovských tiskovin. Dále se nemohli zapojovat do politického života, být členy nežidovských spolků a jiných organizací. Cílem zákona bylo v podstatě vyloučit Židy z veřejného života.<sup>125</sup>

---

<sup>122</sup> Viz o transportech do Niska: BORÁK, Mečislav. *První deportace evropských Židů: Transporty do Niska nad Sanem (1939-1940)*. Šenov u Ostravy, Tilia 2009. ISBN 978-80-86904-34-4.

<sup>123</sup> KÁRNÝ, Miroslav. *"Konečné řešení": Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha: Academia, 1991, 182 s. ISBN 80-200-0389-4. S. 39-47.

<sup>124</sup> Zákony týkající se majetku Židů. In: holocaust.cz [online]. 26. 9. 2011 [vid. 22. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/ghetto-bez-zdi/protizidovske-zakony-a-narizeni/protizidovska-narizeni-tykajici-se-majetku/>

<sup>125</sup> Zákon č. 136/1940 Sb. o právním postavení židů ve veřejném životě. In: Sbirka zákonů a nařízení státu československého, Automatizovaný systém právních informací [online]. 1940, částka 44, s. 337-342 [vid. 13.04.2022]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1940/044-1940.pdf>.

Rok 1941 se nesl ve znamení snah centralizovat židovské obyvatelstvo a segregovat ho ve veřejném prostoru. V tomto roce přibyly další nařízení, která doplňovala zákon č. 136/1940 Sb. České ministerstvo vnitra iniciovalo požadavky týkající se vyloučení Židů z veřejných škol, vymezení času, kdy mohli nakupovat, zákaz návštěv restaurací, kin, divadel, knihoven, parků či sportovních zařízeních. Dne 23. ledna 1941 bylo vydáno nařízení, že osoby označené za Židy mají zakázáno řídit veškerá motorová vozidla a musí odevzdat své řidičské průkazy. K přibývajícím nařízením se později přidal například zákaz vycházení po osmé hodině večerní a mnoho dalších.<sup>126</sup> Ústředna pro židovské vystěhovalce rozšířila v září svoje kompetence na trh s byty a začala tak soustřeďovat Židy do takzvaných židovských domů.<sup>127</sup>

### 4.3 Emigrace

Stále se zhoršující životní podmínky dovedly řadu židovských obyvatel k rozhodnutí pokusit se z Česko-Slovenské republiky a následně Protektorátu Čechy a Morava emigrovat. Mezi lety 1938-1939 se do pomoci československým uprchlíkům zapojilo mnoho organizací. Jednalo se například o již zmíněnou organizaci HICEM založenou v roce 1927. Tato organizace, která vznikla složením tří světových židovských společností, si kladla za cíl pomáhat evropským Židům emigrovat. Před vypuknutím druhé světové války měla kanceláře v mnoha zemích střední a jižní Ameriky, východní a jihovýchodní Asie a téměř v celé Evropě. Hlavní ředitelství pro Evropu sídlilo až do okupace Francie v roce 1940 v Paříži.<sup>128</sup>

Díky projektům, jakým je například „*Místa paměti*.“ *Po stopách libereckých spoluobčanů*, bylo do dnešní doby zmapováno několik příběhů libereckých občanů, kterým se podařilo emigrovat. Jednalo se například o děti libereckého právníka Arthura Neustadtela. Dvojčata Hans a Greta se v dospělosti odstěhovala do Vídně, kde založila rodiny, se kterými v roce 1938 emigrovaly do Kolumbie. Vzpomínky jejich potomků pomohly Jitce Pánkové zrekonstruovat příběh celé rodiny. Šťastný konec se však netýkal

---

<sup>126</sup> KÁRNÝ, Miroslav. "Konečné řešení": Genocida českých židů v německé protektorátní politice. Praha: Academia, 1991, 182 s. ISBN 80-200-0389-4. S. 50-51.

<sup>127</sup> GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4. S. 174.

<sup>128</sup> HICEM. In: SHOAH Resource Center [online]. [vid. 19. 4. 2022]. Dostupné z: [https://www.yadvashem.org/odot\\_pdf/Microsoft%20Word%20-%206368.pdf](https://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%206368.pdf)

jejich dědečka Arthura Neustadtela, kterému se jako jedinému nepodařilo sehnat povolení k vystěhování a zahynul v roce 1943 v koncentračním táboře v Osvětimi.

Další významnou organizací, která se zapojila do pomoci uprchlíkům byl Britský výbor pro uprchlíky z Československa (British Committee for Refugees from Czechoslovakia). Ten vznikl na konci října 1938 v čele s předsedou Ewartem G. Culpinem, místopředsedkyní Mary Ormerodovou a čestnou tajemnicí Margaret Laytonovou. Zástupkyní této organizace v Praze se stala Doreen Warrinerová. Britský výbor pro uprchlíky z Československa je především podstatný z toho důvodu, že dokázal zorganizovat záchranou akci pod názvem Kindertransport, která si kladla za cíl zachránit děti z Německa, Rakouska, Polska, Československa a svobodného města Gdaňsk. Evakuované děti byly následně umístěny do pěstounských rodin, hostelů, škol či na farmy. Na dětských transportech z Československa se výrazněji podílel Nicholas Winton, který je začal ve spolupráci s BCRC a jeho pracovníkem Martinem Blakem organizovat od prosince 1938. Základní požadavky pro získání britského povolení ke vstupu do země a následného pobytu byla záruka padesáti liber a náhradní rodina.<sup>129</sup> Organizátorům této akce se podařilo zajisti, aby mohly dětské transporty nerušeně přejet přes Německo do Holandska a odtud do Velké Británie.<sup>130</sup> Během devíti měsíců se podařilo evakuovat celkem 669 převážně židovských dětí.<sup>131</sup>

Do dnešní doby se podařilo dohledat informace, že se v těchto záchranných transportech nacházelo také osm dětí, které se narodily v Liberci. Jednalo se jmenovitě o tyto děti: Amalie Ehrlich, Baruch Ehrlich, Baruch Spergel, Zivia Spergel, Arthura N. Ehrlich, Käthe Strenitz, Susane Löbl a Robert Fantl. Tato data byla získána na základě analýzy a komparace seznamů „Wintonových dětí“ a matriky židovské náboženské obce Liberec z let 1915 až 1947.<sup>132</sup>

Sourozenci Amalie a Baruch (Bernard) Ehrlichovi pocházeli z významné liberecké rodiny hlásící se k ortodoxnímu náboženskému proudu. Ehrlichovi patřili mezi haličské uprchlíky, kteří se do Liberce přestěhovali během první světové války. Strýc Amalie a Barucha Abraham Ehrlich byl považován za hlavu rodiny a vedl rodinnou firmu,

---

<sup>129</sup> VELECKÁ, Hana. Britská pomoc uprchlíkům z Československa od okupace do vypuknutí války v roce 1939. *Soudobé dějiny* [online]. 2001, roč. 8, č. 4, s. 659-691. [vid. 8. 2. 2022]. ISSN 1210-7050. Dostupné z: <https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2001/04/03.pdf>. S. 663.

<sup>130</sup> Tamtéž, s. 680

<sup>131</sup> *Sir Nicholas Winton* [online]. [vid. 3. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.nicholaswinton.com>.

<sup>132</sup> NA Praha, fond Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích, inv. č. 986, matrika narozených Liberec N 1915-1947.

kteřá sídlila v liberecké části Františkov. Tato firma obchodovala s vlnou a vlněným odpadem. V roce 1920 založil se svým krajanem Anselem Freybergem novou firmu, která se po čase stala nejvyhlášenějším kožešnictvím ve městě. Rodina žila v luxusní vile v dnešní ulici U Besedy čp. 8/414. Manželka Abrahama Ehrlicha Hinda provozovala obchod s látkami a kožešinami v dnešní ulici Pražská čp. 33/20. Dle údajů Isy Engelmann se rodina rozrostla na 37 členů, kteří museli po zářij 1938 město opustit.<sup>133</sup> Kromě Amalie a Barucha druhou světovou válku také přežil jejich otec Mendel Ehrlich. Podobně šťastný osud však nepotkal jejich matku Mirjam, která byla zařazena do transportu s označením „At“, který 7. května 1942 vyjel do ghetta Terezín. Zde strávila pouhé dva dny a byla deportována transportem „Ax“ do vyhlazovacího tábora Sobibór v Polsku, kde byla s největší pravděpodobností zavražděna.<sup>134</sup> V tomto transportu bylo deportováno celkem 999 osob, z nichž nikdo nepřežil.<sup>135</sup>

Zajímavé jsou osudy i jiných členů rodiny Ehrlichovi. Bratr Mendela Ehrlicha, Hermann, měl dle židovské matriky tři děti. Nejstarší z nich Baruch, narozen 8. ledna 1921 zahynul pravděpodobně v roce 1944 v Sokolovu.<sup>136</sup> Jeho dva mladší sourozenci Ruth a Artur Nissen byli také zařazeni do dětského transportu, který organizoval Nicholas Winton. U jejich jména se dále nachází poznámka, že se jim později podařilo emigrovat do Palestiny.

Podrobněji jsou zpracovány osudy Zivie a Barucha Spergelových. Jejich matka Chaja byla sestrou již zmíněné Hindy Ehrlich. Rodina původně pocházela z polského města Leżajsk, kde se jim narodili dva synové – Moshe a Baruch. Když byl Baruchovi jeden rok, přestěhovala se rodina do Liberce. Zde se jim v roce 1933 narodila dcera Zivia. Rodina doma mluvila německy nebo jidiš, děti navštěvovaly německé školy. Po podepsání mnichovské dohody v zářij 1938 se rodina přesunula do Prahy. Z výpovědi Zivie a Barucha je zřejmé, že přestože jejich otec nebral situaci příliš vážně a chtěl zůstat v Československu, matka si uvědomovala závažnost situace. Byla to ona, kdo pravděpodobně inicioval, aby se její nejstarší syn Moshe zapojil do židovského hnutí Youth Aliyah. Díky této organizaci, která se starala o vyškolení mladých Židů

---

<sup>133</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 60.

<sup>134</sup> *Mirjam Ehrlichová* [online]. [vid. 18. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-ehrichova-mirjam>.

<sup>135</sup> *Transport Ax (09. 05. 1942)* [online]. [vid. 18. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/transport/15-ax-sobibor-ossowa/>

<sup>136</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 238.

v zemědělství za účelem usídlení v Palestině, mohl emigrovat.<sup>137</sup> Brzy nato zemi opustil také otec, který uprchnul do Polska. Chaja Spergelová se mezitím pokoušela zajistit místo v záchranných transportech pro své mladší děti. Díky kontaktům v zahraničí, kde v té době již pobývala část rodiny Ehrlichových, se jí podařilo obě děti dostat do jednoho z Wintonových vlaků. Těsně před odjezdem však byla tehdy pětiletá Zivia odmítnuta, neboť měla zlomenou nohu a nemohla být do transportu připuštěna. Toto odmítnutí muselo být pro matku velmi ničující. Situace v protektorátu i v zahraničí se stále zhoršovala a bylo zřejmé, že záchranná akce brzy skončí. Zivia Spergel získala místo v jednom z posledních transportů. Dle jejího svědectví opustila Protektorát Čechy a Morava pravděpodobně na konci července, či v prvních dvou týdnech v srpnu čili pouhé dva týdny před vypuknutím války. Případ rodiny Spergel je jedinečný tím, že všichni členové měli velké štěstí. Přes překážky, které provázely útěk Chaji Spergel do Polska, se setkala se svým manželem, se kterým následně utekla přes Rusko do Palestiny, kde se po válce setkala se svými dětmi.

Z celkem jedenácti dětí, z rodiny Ehrlich-Spergel se konce druhé světové války dožilo deset. Toto vysoké číslo je především zásluhou hlavy rodiny Abrahama Ehrlicha a jeho manželky Hindy, kteří použili své finanční prostředky a kontakty ve Velké Británii k záchraně svých rodinných příslušníků.<sup>138</sup> Pět z deseti přeživších dětí bylo zachráněno v Kindertransportech.<sup>139</sup>

Dalším dítětem, které bylo zachráněno pomocí takzvaného Kindertransportu byl Robert Fantl. Ten se narodil jako druhorozený potomek libereckého obchodníka židovského původu Roberta Fantla a jeho manželky Poly Fantl, rozené Bornstein, dne 29. srpna 1923 ve Starém Harcově v čísle popisném 203.<sup>140</sup> Již pátý den po Robertově narození však jeho otec zemřel a o jeho výchovu se starala ovdovělá matka. Liberecká

---

<sup>137</sup> VELECKÁ, Hana. Britská pomoc uprchlíkům z Československa od okupace do vypuknutí války v roce 1939. *Soudobé dějiny* [online]. 2001, roč. 8, č. 4, s. 659-691. [vid. 8. 2. 2022]. ISSN 1210-7050. Dostupné z: <https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2001/04/03.pdf>. S. 663.

<sup>138</sup> Rozhovor se Ziviou Fischlerovou a Baruchem Spergelem ze dne 4. února 2008. In: *Voice/Vision Holocaust Survivor Oral History Archive* [online]. [vid. 25. 4. 2022]. Dostupné z: <http://holocaust.umd.umich.edu/fischlerspergel/>.

<sup>139</sup> Seznam Wintonových dětí. In: *Sir Nicholas Winton* [online]. [vid. 25. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.nicholaswinton.com/wintons-children>

<sup>140</sup> NA, Matriky židovských náboženských obcí v českých zemích, inv. č. 986, Liberec, matriční kniha – židovská církev N 1915-1947, snímek č. 50, zápis č. 2. Dostupné z: [https://vadmecum.nacr.cz/vadmecum/PaginatorMedia.action?\\_sourcePage=V9bRS-YQ-MbPWmwar54MSr4SIidEMBYqnkBBco-hqEXGvbjYjzMEUWTPkn8gjnSC7VzlezxjctqwqD-k9ba453kRA2T0UHt4qtY9\\_uKnB8%3D&row=49](https://vadmecum.nacr.cz/vadmecum/PaginatorMedia.action?_sourcePage=V9bRS-YQ-MbPWmwar54MSr4SIidEMBYqnkBBco-hqEXGvbjYjzMEUWTPkn8gjnSC7VzlezxjctqwqD-k9ba453kRA2T0UHt4qtY9_uKnB8%3D&row=49)

rodina Fantlových byla rozsáhlá a věnovala se obchodu s textilem.<sup>141</sup> Koncem 30. let odešel spolu s matkou a starší sestrou před hrozícím nebezpečím ze severních Čech do vnitrozemí. Díky rodinnému známému se pro patnáctiletého Roberta podařilo získat místo v jednom z dětských záchranných transportů do Velké Británie organizovaných skupinou kolem univerzitní pedagožky a spisovatelky Doreen Warrinerové a bankovního makléře Nicholase Wintona. Zajímavostí je i skutečnost, že patřil mezi první takzvané Wintonovy děti, které se pokoušely vstoupit do československé zahraniční armády. K jeho povolání ale nedošlo, protože odplul za matkou a sestrou Lidií na Nový Zéland, kde se v říjnu 1940 šťastně shledali. V roce 1943 se stal příslušníkem novozélandského Královského letectva a později sloužil u 40. transportní perutě operující s vícemotorovými stroji Douglas C-47 Skytrain a Lockheed Loadstar v oblasti Pacifiku. Po skončení války setrval do prosince 1945 v řadách Královského letectva, než byl v hodnosti Flying Officer přeložen do zálohy.<sup>142</sup> V roce 1949 se oženil s židovskou emigrantkou německého původu Claire Wolff, se kterou měl dvě děti, dceru Judi (1949) a syna Petera (1952). Pracoval na novozélandském Ministerstvu práce a rozvoje, díky čemuž mohl zároveň dálkově studovat architekturu. Později se stal významným modernistickým architektem vlastníci svou firmu, která se zaměřovala na návrhy cenově dostupných rodinných domů, ale například i sakrálních staveb, vil a vícepatrových budov. Robert Fantl zemřel 4. dubna 2016 ve věku 92 let v hlavním městě Nového Zélandu Wellingtonu.<sup>143</sup>

Britský výbor pro uprchlíky z Československa nebyla jediná organizace, která se snažila pomoci lidem emigrovat do zahraničí. Jednalo se například o skupiny organizované různými politiky či politickými stranami. Jednou z nich byla Beuer-Gruppe, skupina nesoucí jméno po libereckém rodákovi a poslanci za Komunistickou stranu Československa Gustavu Beuerovi. Ten emigroval v prosinci 1938 do Velké Británie, kde měl za úkol připravit plán pro záchranu komunistů z obsazeného pohraničí. Nakonec se této skupině podařilo zachránit více než 800 komunistů německé národnosti.<sup>144</sup> Je pravděpodobné, že jedním z nich byl i liberecký rodák židovského

---

<sup>141</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 200. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 95.

<sup>142</sup> Archiv Milana Votavy, písemná korespondence s pozůstalými z let 2012-2022.

<sup>143</sup> Tamtéž.

<sup>144</sup> Gustav Beuer se narodil 24. února 1893 v Liberci. Patřil mezi zakládající členy Komunistické strany Československa (KSČ), ve 30. letech byl členem Ústředního výboru KSČ. Mezi lety 1935 až 1938 zastával post poslance Národního shromáždění. V prosinci 1938 emigroval do Velké Británie odkud organizoval útky svých kolegů z pohraničí. Za své

původu Ludwig Freud. Více o této osobě se lze dočíst v kapitole věnující se poválečnému osudu židovských dětí a mladistvých. Je pravděpodobné, že Ludwig Freud nebyl jediným libereckým komunistou, který by byl na základě tzv. norimberských zákonů označen za Žida.

Zajímavý příběh představuje osud liberecké rodiny Perlmann. Jednalo se o rodinu advokáta Walthera Perlmana, který žil v Liberci až do své smrti v roce 1935. Jeho manželka Elise Perlmann město opustila společně se svým mladším synem Peterem ještě před podepsáním mnichovské dohody. Starší dcera Erika emigrovala v roce 1937 do Dánska, odkud se odstěhovala po dvou letech do Spojených států amerických, kde žila po zbytek svého života. Jejímu mladšímu bratrovi Peterovi se podařilo emigrovat v roce 1940. Peterovi Perlmannovi se jako jednomu z mála podařilo vycestovat do Švédska, kde našel nový domov. Přes jeho snahu se mu však nepodařilo dostat z Protektorátu Čechy a Morava i svoji matku Elise, která zahynula v ghettu Lodž.<sup>145</sup>

Je nutné dodat, že možnosti emigrace z Protektorátu Čechy a Morava byly v této době značně omezené. Jak již bylo zmíněno výše, v této době udělení povolení o emigraci spadalo pod Ústřednu pro židovské vystěhovalectví.<sup>146</sup> Počet žádostí o vycestování značně převyšoval možnosti legální emigrace. Mezi lety 1939 až 1943 se legální cestou z Protektorátu Čechy a Morava vystěhovalo více než 26 tisíc osob. Pokud se k tomuto číslu přičte počet lidí, kterým se podařilo opustit zemi nelegálně, dosáhneme počtu přibližně 30 tisíc osob. Pro porovnání je nutné uvést, že do zřízení Ústředny pro židovské vystěhovalectví emigrovalo 9 186 Židů, z toho do Palestiny putovalo 888 osob.<sup>147</sup>

Bohumil Černý ve své studii sepsal souhrnný přehled o vystěhovalectví mezi 15. březnem 1939 a 17. červencem 1943. Z tabulky, která je uvedena níže, je patrné, že většina obyvatel opustila zemi v roce 1939 a směřovala do některé z evropských zemí.<sup>148</sup>

---

protizápadní postoje byl dočasně internován na ostrově Man. Po napadení Sovětského svazu Německem byl propuštěn a zapojen do československého zahraničního odboje. Po válce se přestěhoval do Berlína, kde v roce 1947 zemřel. Viz in: *Wikipedie otevřená encyklopedie* [online]. 23. 3. 2022 [vid. 30. 3. 2022]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/GustavBeuer>

<sup>145</sup> LAUŠMANOVÁ, Sabina. Nechtění obyvatelé – osud rodiny Perlmann [online]. 19. 6. 2019 [vid. 29. 11. 2021]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie. S. 41-45.

<sup>146</sup> Osudům rodiny Perlmannových se věnovala ve své bakalářské práci Sabina Laušmanová. Viz in: LAUŠMANOVÁ, Sabina. Nechtění obyvatelé – osud rodiny Perlmann [online]. 19. 6. 2019 [vid. 29. 11. 2021]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie.

<sup>147</sup> ČERNÝ, Bohumil. ČERNÝ, Bohumil: Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941, in: *Terezínské studie a dokumenty*, 1997, s. 59.

<sup>148</sup> Tamtéž, s. 62.



Je důležité zmínit, že emigrace nemusela automaticky znamenat záchranu života. Rozhodujícím faktorem se stal i stát, kam se daný člověk vystěhoval. Některé země, které z počátku představovaly bezpečné útočiště, se později dostaly pod represivní aparát německého nacionálně socialistického režimu.<sup>149</sup>

	<b>1939</b>	<b>1940</b>	<b>1941</b>	<b>1942</b>	<b>1943</b>	<b>celkem</b>
<b>Afrika</b>	132	33	2	-	-	167
<b>Asie</b>	1273	2715	54	-	-	4042
<b>Austrálie</b>	176	-	-	-	-	176
<b>Evropa</b>	10940	1154	305	273	93	12765
<b>Palestina</b>	2068	49	-	-	-	2117
<b>Jižní Amerika</b>	2652	1988	33	-	-	4673
<b>Střední Amerika</b>	512	81	78	-	-	671
<b>USA</b>	1263	156	63	-	-	1482

*Tabulka č.1: Cílové destinace emigrantů v období od 15. března 1939 do 15. července 1943<sup>150</sup>*

<sup>149</sup> Jednalo se například o 600 československých občanů, kteří byli zařazeni do transportů v okupované Francii. Viz. in: PORTMANN, Kateřina, ZVOLENSKÁ, Lucie. „Místa paměti.“ Po stopách bývalých libereckých spoluobčanů. Příběh rodiny Schurových. In: *Fontes Nissae = Prameny Nisy: historie, památky, umění*. 2019, 20(2), [32]-41. ISSN 1213-5097. S. 39-40.

<sup>150</sup> ČERNÝ, Bohumil. Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938-1941. In: *Terezínské studie a dokumenty 1997*. S. 62.

## 5. Děti a mládí v ghettu Lodž

Během druhé světové války se přední představitelé německého nacionalismu rozhodli izolovat židovské komunity od zbytku nežidovské populace, a to především ve východních, nacisty okupovaných oblastech. Krátce po německé invazi na území Polska v září 1939, zahájily německé úřady proces systematického shromažďování Židů do ghetta nacházejících se ve velkých městech.<sup>151</sup> Z dosud známých výzkumů víme, že židovští obyvatelé města Liberec včetně jejich dětí byli nejčastěji deportováni do ghetta v Terezíně a polské Lodži. Z toho důvodu je v následující kapitole popsána organizace druhého zmiňovaného ghetta, role dětí v něm a několik vybraných osudů libereckých obyvatel, kteří tímto ghettem prošli.

V předválečném období představovala Lodž druhé největší město v Polsku. Žilo v něm přibližně 672 tisíc obyvatel, z toho bezmála třetinu, celých 233 tisíc, představovali Židé. Dále ve městě žili lidé pocházející z území Československa, Běloruska, Ukrajiny či Ruska. K jeho rozvoji došlo především v průběhu dlouhého 19. století. V tomto období do Lodže přišlo velké množství osob, včetně židovských obchodníků. Tamní židovská komunita patřila mezi ty více konzervativní, její členové kladli větší důraz na dodržování židovských tradic, ale řada z nich představovala elitu města.<sup>152</sup>

Po napadení Polska v září 1939 bylo město Lodž obsazeno německou armádou. V tomto období započala perzekuce místních Židů ve formě verbálního i fyzického násilí, zabavování majetku či jejich nasazování na nucené práce. První transporty z města byly zorganizovány v období mezi 5. listopadem 1939 a 28. únorem 1940, kdy většina z nich mířila na území tehdejšího Generálního gouvernementu.

Pro tuto práci je zásadní datum 8. února 1940, kdy bylo založeno ghetto Lodž. Nacházelo se v městské čtvrti zvané Baluty, která platila za nejchudší část města a která neměla zavedenou dostatečnou kanalizaci, plynové připojení či vodovod. Celé ghetto bylo ohraničeno zátarasy z prken a ostatních drátů. Hlavní význam tohoto ghetta spočíval v pracovní činnosti pro třetí říši a ve funkci přestupní stanice do vyhlazovacích táborů Chelmno, Majdenek a Osvětim.<sup>153</sup>

---

<sup>151</sup> HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 107.

<sup>152</sup> SEEMANN, Richard. *Ghetto Litzmannstadt 1941-1944: dokumenty a výpovědi o životě českých židů v lodžském ghettu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2000. ISBN 80-85864-97-5. S. 45-46.

<sup>153</sup> Tamtéž, s. 46-47.

Do ghetta Lodž směřovaly také jedny z prvních transportů z území Protektorátu Čechy a Morava. Tyto deportace probíhaly mezi 16. říjnem 1941 a 3. listopadem 1941. V pěti transportech bylo do lodžského ghetta deportováno celkem 5 003 osob, z nichž druhou světovou válku přežilo pouhých 283.<sup>154</sup>

Těmto transportům neuniklo ani 84 obyvatel Liberce. Většina libereckých židovských dětí, kterým se nepodařilo emigrovat do zahraničí, byla sice deportována do ghetta Terezín, některé z nich však byly přiřazeny do transportů směřujících do Lodže. Konkrétně se jednalo o šest dětí, které cestovaly se svými rodinnými příslušníky. Nejmladší z nich, tehdy tříletá Eva Blodková, byla současně nejmladší z libereckých obětí. Naopak nejstarším deportovaným dítětem do tohoto ghetta byl osmnáctiletý Wolfgang Glaessner, jehož osud je popsán podrobněji níže.<sup>155</sup> Celkové vyčíslení osob z Liberce, které byly zařazeny do transportů do ghetta Lodž se nachází na konci této kapitoly. Z tabulky lze vyčíst, že nejvíce osob z Liberce se nacházelo v transportu s označením „B“, kdy z 1 003 deportovaných osob 34 pocházelo právě ze severočeského města. Na druhou stranu nejnižší zastoupení libereckých občanů bylo v posledním transportu s označením „E“, kdy se jednalo celkem o devět osob z tisíce.

Dle dohledaných materiálů lze usuzovat, že do této skupiny deportovaných byli zařazeni lidé, kteří patřili k intelektuální elitě Liberce. Deportováno bylo například dvanáct libereckých právníků s jejich rodinami. Mezi nimi se nacházely i rodiny právníků Gustava Glaessnera a Leopolda Langsteina, jejichž osudům se věnovala ve své diplomové práci Jitka Pánková.<sup>156</sup> Autorka v práci mimo jiné naráží na problematiku tzv. norimberských rasových zákonů, které označily za Židy i osoby, které se nejen nepovažovaly za Židy z náboženského či etnického hlediska, ale navíc se přikláněly k politice nacionální socialismu. Jednalo se například o zmiňovaného Gustava Glaessnera, který byl podle šetření policejního ředitelství v Liberci členem Sudetoněmecké strany. Přestože se do politického života příliš nezapojoval, byl znám

---

<sup>154</sup> K tomuto počtu deportovaných lze dospět součtem číselných údajů transportů A, B, C, D a E. Viz in: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 5. 11. 2022]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

<sup>155</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 217-219.

<sup>156</sup> Tématu tzv. konečného řešení židovské otázky ve vztahu k libereckým advokátům se více věnuje ve své diplomové práci Jitka Pánková. Viz. in: PÁNKOVÁ, Jitka. *Tzv. konečné řešení židovské otázky – případ advokátů z Moskevské ulice v Liberci* [online]. 28. 2. 2020 [vid. 29. 11. 2021]. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/154574>.

svým nacionálně socialistickým smýšlením. Ve své kanceláři údajně zaměstnával pouze členy SdP, kteří se hlásili výhradně k německé národnosti a katolickému vyznání. Proto pro něho muselo být velmi šokující, když byl navzdory svému přesvědčení označen za Žida a nucen opustit s rodinou Liberec.

Gustav s manželkou Marianne a s jejich syny Wolfgangem a Herbertem se společně museli přestěhovat do Prahy, odkud se snažili získat potřebné dokumenty k vystěhování do Austrálie. Přestože byly rodině pasy schváleny a vydány, protektorát se jim již nepodařilo opustit. Celá rodina byla zařazena 21. října 1941 do výše zmíněného transportu s označením „B“, který směřoval do ghetta Lodž. Nikdo z nich válku nepřežil. Data úmrtí Wolfganga, Herberta a Marianne nejsou do dnešní doby známy, pouze u Gustava Glaessnera víme, že zemřel 16. srpna 1942.<sup>157</sup>

Společně s Glaessnerovými a Langsteinovými byla deportována například i Elisa Perlmann, jejíž zesnulý manžel byl společníkem Gustava Glaessnera. Elise Perlmann se na rozdíl od jejich dvou dětí nepodařilo emigrovat do zahraničí. O jejich osudech je uvedeno více informací v kapitole věnující se emigraci.<sup>158</sup>

Ghetto Lodž bylo nejdéle fungujícím ghettem na území Německem okupovaného Polska. V průběhu války museli jeho obyvatelé čelit častým raziím, během nichž byly tisíce Židů a Romů deportovány většinou do vyhlazovacího tábora v Chelmnu. Přesto lodžské ghetto fungovalo až do srpna 1944, kdy byli jeho poslední obyvatelé deportováni do koncentračního tábora v Osvětimi.<sup>159</sup>

---

<sup>157</sup> Tamtéž, s. 63-69.

<sup>158</sup> Osudům rodiny Perlmannových se věnovala ve své bakalářské práci Sabina Laušmanová. Viz. in: LAUŠMANOVÁ, Sabina. Nechtění obyvatelé – osud rodiny Perlmann [online]. 19. 6. 2019 [vid. 29. 11. 2021]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie.

<sup>159</sup> HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 120-122.

Označení transportu	Datum odjezdu	Cílová stanice	Počet zařazených	Počet zařazených z Liberce	Počet zahynulých	Počet zahynulých z Liberce	Počet přeživších	Počet přeživších z Liberce
<b>A</b>	16. 10. 1941	Lodž	1000	13	973	13	27	0
<b>B</b>	21. 10. 1941	Lodž	1003	34	922	34	81	0
<b>C</b>	26. 10. 1941	Lodž	1000	16	935	15	65	1
<b>D</b>	31. 10. 1941	Lodž	1000	12	937	10	63	2
<b>E</b>	3. 11. 1941	Lodž	1000	9	953	9	47	0
<b>Celkem</b>			<b>5003</b>	<b>84 (1,7 %)</b>	<b>4720 (94,3 %)</b>	<b>81 (96,4 %)</b>	<b>283 (5,7 %)</b>	<b>3 (3,6 %)</b>

Tabulka č.2: *Transporty Praha – ghetto Lodž*

Děti sehrály zásadní roli v komunitě ghetta Lodž. Díky svému malému vzrůstu byly vhodnými adepty na pašování zboží na černý trh nebo z „árijské strany“ města. Není vhodné opomíjet skutečnost, že ghetto bylo pro děti a mladistvé velmi nebezpečným místem. Především nejmladší jedinci byli nejčastějšími oběťmi hladovění, různých nemocí či bídy. Společně se staršími obyvateli ghetta a nemocnými patřily děti mezi první deportované do vyhlazovacích táborů. Hlava židovské rady starších Mordechai Chaim Rumkowski je známý svým proslavem ze dne 4. září 1942, kdy na základě německých rozkazů vyzýval obyvatele ghetta, aby dobrovolně vydali do transportů všechny děti do deseti let a osoby starší šedesáti pěti let, aby tak mohl zbytek ghetta přežít.<sup>160</sup> V následujících dnech mezi 5. až 12. zářím 1942, německé jednotky prohledávaly části ghetta, kde se nacházeli jedinci, kteří nebyli shledáni práce schopní. Zátah se týkal především nemocnic, škol a sirotčinců. Do transportů bylo zařazeno 15 500 osob, z nichž většina byly malé děti a osoby starší šedesáti pěti let. Po této akci bylo ghetto Lodž na rok a půl ušetřeno od dalších deportací.<sup>161</sup>

Mordechai Chaim Rumkowski byl původně ředitelem židovského sirotčince Helenówek. V dnešní době se na něj pohlíží jako na kontroverzní osobu, neboť přes své dobré organizační schopnosti vystupoval velmi autoritativně a řada židovských obyvatel ho popisovala jako tyrana či kolaboranta. O spornosti této osoby svědčí i jeho přístup k dětem, kdy na jedné straně nelze popřít jeho snahu zlepšit jejich podmínky v ghettu, na

<sup>160</sup> HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 108-109.

<sup>161</sup> Tamtéž, s. 123-124.

druhou stranu byl ochotný děti obětovat pro záchranu většiny. Rumkowski si kladl za hlavní cíl zvýšení ekonomické výdělečnosti ghetta, která by zajistila jeho zachování do konce války. To se nakonec nepodařilo, lodžské ghetto bylo zničeno v srpnu roku 1944. Mordechai Chaim Rumkowski byl deportován společně se svou rodinou posledním transportem do Osvětimi, kde 28. srpna 1944 zahynul.<sup>162</sup> Dodnes můžeme polemizovat nad tím, do jaké míry se na chování Rumkowskiho podepsalo extrémní prostředí, tlaky ze strany nacistických úřadů či snaha zachránit život sobě a svým bližním.

Co ovšem zůstává nepopíratelným faktem, je aktivní činnost rady starších ve snaze zajistit alespoň základní potřeby obyvatel ghetta. Během svého fungování ghetto Lodž zřídilo celou řadu sociálních zařízení. Jednalo se například o funkční poštovní službu, která spojovala ghetto s okolním světem. Přes veliký nedostatek léků a zdravotnických pomůcek zřídila rada starších 12 nemocnic a klinik a pět lékáren, které sloužily potřebám obyvatel ghetta do léta 1942.

Pravděpodobně díky své předchozí zkušenosti s prací s dětmi v sirotčinci, jevil Rumkowski zájem o vzdělávání a prospěch dětí z ghetta. Rada starších zřídila 43 základních škol, dvě střední školy a jedno střední odborné učiliště. Do těchto institucí docházelo 63 procent dětí a mládeže. Oblast Marysin, která získala přívlastek „zelené plíce ghetta“ byla součástí takzvané dětské kolonie, kde žilo 1 600 sirotků a dětí, o nichž se rodiče nemohli starat. Tato oáza zahrnovala knihovnu, kulturní centrum a dům pro zotavující se děti. Děti si zde mohly hrát v lese, a díky tomu alespoň částečně zapomenout na okolní utrpení. Je pravděpodobné, že některé z šesti libereckých dětí, které do ghetta Lodž byly deportovány, zde trávily svůj volný čas.

Je však nutné připomenout, že život dětí v ghettu nebyl ani zdaleka ideální. Kronikář ghetta Lodž Josef Zelkowicz zaznamenal výpovědi o dětských hornících či dětech, které chodily po opuštěných domem ve snaze najít předměty, které by se daly prodat na černém trhu. Malé děti byly často používány na práci v továrnách, neboť díky svým malým rukám se více hodily na některé montovací práce. Dětská dělníci představovali výhodu také v tom, že se jim mohl dávat menší příděl jídla. Přestože se rada starších pyšnila svým vzdělávacím systémem, bylo zřejmé, že ne všechny děti byly zaopatřené a chodily do školy.<sup>163</sup>

---

<sup>162</sup> Chaim Rumkowski. In: *Wikipedia – The Free Encyklopedia* [online]. 30. 11. 2022 [vid. 2. 12. 2022]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/Chaim\\_Rumkowski](https://en.wikipedia.org/wiki/Chaim_Rumkowski)

<sup>163</sup> HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 114-118.

Jedním z hlavních problémů ghatt byl hlad. Všeobecná taktika německých úřadů byla poskytnout komunitám v ghettu pouze tolik množství jídla, které bylo nezbytně nutné k přežití. Obyvatelé ghetta ve Varšavě například dostávali přiděl 2,5 kilogramu chleba na měsíc. Skupinou, která nejvíce trpěla nedostatkem jídla, byli sirotci a opuštěné děti. Tisíce dětí žebrały na ulici o jídlo nebo se snažily prodat své ručně vyrobené výrobky. Mnoho z nich na ulicích zemřelo hladem. Děti byly ohroženy především proto, že německé úřady se rozhodly dávat přiděly jídla hlavně osobám, které pracovaly a byly tak pro režim prospěšné. Z toho důvodu se starší děti a mladiství snažili najít práci, aby si tak mohli přilepšit a zlepšit podmínky i svých rodin.<sup>164</sup>

---

<sup>164</sup> HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 137-138.

## 6. Děti a mládí v ghettu Terezín

### 6.1 Založení a funkce ghetta Terezín

Osoby z Liberce, které byly na základě tzv. norimberských zákonů označeny za Židy, byly nejčastěji deportovány do ghetta Terezín a následně do některého z vyhlazovacích táborů. Z toho důvodu se následující kapitola zabývá organizací ghetta Terezín, rolí dětí v tomto ghettu a vybrané osudy libereckých občanů, kteří ghettem prošli.

Vzhledem k vývoji situace na východní frontě v létě 1941, kdy Německo napadlo Sovětský svaz, přešlo tzv. konečné řešení židovské otázky do své poslední fáze. Ta měla obnášet hromadné deportace a masové vyvražďování Židů. Tento plán byl sepsán v dopise z 31. července 1941 adresovaný šéfovi Hlavního úřadu říšské bezpečnosti, bezpečnostní policie a bezpečnostní služby SS-Obergruppenführerovi Reinhardu Heydrichovi.<sup>165</sup>

Dne 27. září 1941 vystřídal Reinhard Heydrich jako zastupující říšský protektor svého předchůdce Konstantina von Neuratha. Je pravděpodobné, že právě získáním této funkce na území Protektorátu Čechy a Morava chtěl prokázat svou schopnost plnit zadané úkoly. Jeho nástup znamenal okamžité prudké zosíření protizidovského teroru. Ve své zprávě z 11. října 1941 Heydrich informoval o tom, že je nutné soustředit Židy z Protektorátu Čechy a Morava na jednom místě.<sup>166</sup> Tomuto kroku předcházelo nařízení Ústředny pro židovské vystěhovalce židovské náboženské obci, aby založila oddělení „G“ (jako ghetto). Hlavním úkolem oddělení bylo vypracovat seznam míst, která by byla vhodná k shromažďování českých Židů.<sup>167</sup> Jako sběrný tábor přicházelo v úvahu město Terezín. Toto město, které původně sloužilo jako vojenská pevnost, nabízelo značné ulehčení při organizaci ghetta.<sup>168</sup>

V době, kdy z Prahy a Brna odjížděly první transporty na východ, probíhaly přípravy terezínského ghetta již v plném proudu. Dne 24. listopadu 1941 dorazil do

---

<sup>165</sup> POLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 15-16.

<sup>166</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991, ISBN 80-200-0389-4. S. 81-82.

<sup>167</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všechní život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 18.

<sup>168</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991, ISBN 80-200-0389-4. S. 81-82.



Bohušovic vlak s 342 muži, kteří měli za úkol výstavbu ghetta Terezín a jeho přípravu na další transporty.<sup>169</sup> Tuto pracovní jednotku tvořili především zedníci, svářeči, tesaři, elektrikáři či kamnáři. Mužům bylo dopředu slíbeno, že se budou moci po městě volně pohybovat a na víkendy mohou odjet domů. Po příjezdu se z nich však stali první vězni ghetta Terezín.<sup>170</sup> První komando výstavby bylo o deset dní později doplněno o tzv. Aufbaupolizei II (označení transportu „J“), které čítalo tisíc mužů. Jedincům z obou komand byly naslibovány různé výhody a privilegia, například ochrana před transporty na východ. Ta přestala platit v roce 1944, kdy většina mužů z transportů „A“ a „J“ byla deportována do vyhlazovacího tábora Osvětim. Z 342 osob z tzv. Aufbaupolizei I se konce války dočkalo 86. Tzv. Aufbaupolizei II bylo téměř trojnásobně větší, z celkem 1 000 mužů jich přežilo 245.<sup>171</sup>

V tzv. Aufbaupolizei I se nacházeli také čtyři liberečtí obyvatelé – Ewald Erich Bauer, Walter Klein, Heinrich Deutsch a Erich Horner. U žádného z těchto čtyř mužů se do dnešní doby nepodařilo dohledat, zda měli děti. Erich Horner má jako jediný ve spisech uvedeno, že byl svobodný. U ostatních tří buď chybí informace úplně nebo je zde uvedena pouze jméno manželky.<sup>172</sup> Absence dětí mohla být dána relativně nízkým věkem všech mužů, kdy žádnému z nich nebylo v době transportu přes čtyřicet let.

Všichni čtyři muži byli v průběhu září a října 1944 deportováni do Osvětimi, kde zmínky o třech z nich končí a je pravděpodobné, že zde zahynuli.<sup>173</sup> Pouze u Ericha Hornera se dochovala informace, že zahynul 20. února 1945 v koncentračním táboře Dachau.<sup>174</sup> Do druhého komanda výstavby bylo z občanů Liberce zařazeno pět mužů – Fritz Feigl, Bruno Lamm, Wilhelm Lederer, Felix Rieden a Alfred Wolf. Z výše

---

<sup>169</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991, ISBN 80-200-0389-4. S. 87.

<sup>170</sup> Aufbaupolizei (1941). První transport do terezínského ghetta, 24. listopadu 1941. In: *holocaust.cz* [online]. 23. 8. 2019 [vid. 25. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/vznik-ghetta/aufbaupolizei-1941/>

<sup>171</sup> Transport s označením „J“. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 25. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/transport/499-j/>

<sup>172</sup> Walter Klein má ve svém spisu uvedeno jméno manželky Zdena roz. Schulcová. Toto jméno se do dnešní doby nepodařilo dohledat. Viz: Národní archiv, fond Policejní ředitelství v Praze, 1941-195, Klein Valtr, signatura K 2097/2.

<sup>173</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 219.

<sup>174</sup> Erich Horner – Schreibstufenkartei Dachau A-Z. In: *Arolsen Archives* [online]. [vid. 5. 4. 2022]. Dostupné z: <https://collections.arolsen-archives.org/de/search/person/10663868?s=erich%20horner&t=222841&p=1>

jmenovaných se konce války dožil pouze Bruno Lamm.<sup>175</sup> Ten se narodil 11. října 1901 v Lichnově na Bruntálsku. V Liberci pracoval mezi lety 1932 až 1938 jako bankovní úředník ve filiálce banky pro obchod a průmysl „Länderbank“, která sídlila v Pražské ulici čp. 25.<sup>176</sup> Ani u této pětice mužů se nepodařilo dohledat, zda měli děti. U Alfreda Wolfa, Felixe Riedena a Fritze Feigla je uvedeno, že byli svobodní. To samé lze předpokládat i u Brunna Lammy. Jediný Wilhelm Lederer byl ženatý. Jeho manželka Milada byla deportována do ghetta Terezín transportem s označením „N“ o necelé dva týdny později než její manžel.<sup>177</sup>

Dne 4. prosince 1941, byl z Prahy vypraven ještě jeden transport, a to s označením Stab, ve kterém jelo dvacet dva členů Rady starších v čele s Jakobem Edelsteinem. Konce druhé světové války se dožilo sedm z nich.<sup>178</sup> Jedním ze zařazených byl i liberecký rodák Friedrich (Fritz) Janowitz. Ten se narodil 6. července 1903 do rodiny Karla Janowitzových. Jeho otec, který pocházel z Brandýsa nad Labem, se do Liberce přestěhoval v roce 1886. Ve městě si otevřel známý obchodní dům s konfekcí a módním zbožím. Ani jeden z jeho synů ve vedení firmy nepokračoval, starší Fritz se stal obchodníkem a jeho o tři roky starší bratr Viktor pracoval jako úředník. Obchodní dům se po smrti Karla Janowitzze zavřel a v jeho prostorách vznikla filiálka obuvnické firmy Policky & Popper A.G. z Chrudimi.<sup>179</sup> Zajímavostí je, že Fritz Janowitz plnil svoji vojenskou službu právě v Terezíně. Je pravděpodobné, že se dobře orientoval v místních kasárnách a z toho důvodu mohl být zařazen do transportu s Radou starších.<sup>180</sup> Stejně jako Fritz Janowitz se stal obětí holocaustu také jeho bratr Viktor se svojí manželkou Editou, vystudovanou lékařkou působící v Praze.<sup>181</sup> Válku v ghettu Terezín přečkala pouze jejich matka Camille Janowitz.<sup>182</sup>

Prvním úkolem terezínského ghetta mělo být dočasné shromáždění židovského obyvatelstva, které by bylo následně deportováno dále na východ. Decimace vězňů měla

---

<sup>175</sup> Bruno Lamm. In: *Památník Terezín* [online]. [vid. 3. 5. 2022]. Dostupné z:

<https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-lamm-bruno>

<sup>176</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 117-119.

<sup>177</sup> NA, fond Policejní ředitelství v Praze, 1941-1950, Ledererová Milada, signatura L 875/4.

<sup>178</sup> Transport s označením „Stab“. In: *Památník Terezín* [online]. Vid [3. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/databaze>

<sup>179</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 156.

<sup>180</sup> NA, fond Policejní ředitelství v Praze, 1941-1950, Janowitz Friedrich, signatura J 651/3.

<sup>181</sup> NA, fond Policejní ředitelství v Praze, 1931-1940, Janowitzová Edita, signatura J 607/22.

<sup>182</sup> Camille Janowitz. In: *Památník Terezín* [online]. [vid. 7. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-janowitzova-kamila>

být zahájena již přímo v ghettu Terezín, kdy se dopředu předpokládalo, že v městě, kde před druhou světovou válkou žilo přibližně sedm tisíc obyvatel, bude možné umístit kolem 50 až 60 tisíc obyvatel. V reálu to znamenalo, že o prostor, který obýval původně jeden člověk, se bude muset dělit osm lidí.<sup>183</sup>

Dále mělo ghetto Terezín sloužit jako „ghetto pro staré“, čili osoby, které kvůli svému vysokému věku již nebyly schopny absolvovat cestu do jednoho z vyhlazovacích či pracovních táborů.<sup>184</sup> Do zvláštní skupiny osob, které neměly být deportovány na východ patřily kromě osob nad 65 let dále také například váleční invalidé či nositelé Železného kříže I. třídy a dalších vyšších vyznamenání.<sup>185</sup>

Vedle výše zmíněných funkcí sloužilo ghetto Terezín také k propagandistickým účelům. Cílem nacistů bylo přesvědčit západní mocnosti, že ghetto Terezín je vhodné místo pro Židy, kde mohou v klidu dožít. Od jara 1943 bylo zahájeno „zkrášlování“ ghetta.<sup>186</sup> Součástí toho bylo například tisknutí zvláštních peněz, které ve skutečnosti neměly žádnou hodnotu. V červenci roku 1943 následovalo zavedení civilního označení ulic, které vystřídalo předchozí označení ulic L a Q. Zkrášlovací akce se naplno rozeběhla počátkem roku 1944. Veškerá nařízení a úpravy lze rozdělit do dvou kategorií. První zahrnovalo novinky, které byly pro vězně zcela bezvýznamné. Jednalo se například o fiktivní obchody, školu, kde se nikdy nevyučovalo, či přejmenování různých institucí. Do druhé skupiny můžeme zařadit vylepšení, které částečně přispěly k ulehčení života vězňů. Mezi ně patřily například prodloužený pobyt venku v létě v roce 1944 do 22 hodin, parková úprava či každodenní koncerty.<sup>187</sup>

Připravovaná návštěva nakonec proběhla 23. června 1944. Účastnila se jí tříčlenná delegace, kterou tvořil Frants Hvass z dánského ministerstva zahraničí, zplnomocněnc Dánského Červeného kříže Juel Henningsen, a funkcionář Mezinárodního výboru Červeného kříže, Švýcar Maurice Rossel. Do Terezína zavítali také vysoce postavení

---

<sup>183</sup> POLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 17.

<sup>184</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991. ISBN 80-200-0389-4. S. 87.

<sup>185</sup> Tamtéž, s. 90.

<sup>186</sup> Tamtéž, s. 102-104.

<sup>187</sup> POLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 26-27.

nacističtí funkcionáři a zástupci Německého červeného kříže.<sup>188</sup> Součástí celé akce bylo natočení propagačního filmu s názvem *Theresienstadt. Ein Dokumentarfilm aus dem jüdischen Siedlungsgebiet*. Film byl dokončen až v březnu 1945, z toho důvodu již nemohl splnit propagandistické cíle.<sup>189</sup>

Do takzvané zkrášlovací akce byly zapojeny také děti. Pro komisi Mezinárodního červeného kříže měla být představena opera *Brundibár*. Toto dílo složil ještě před svojí deportací skladatel Hans Krása na libreto Adolfa Hoffmeistra v roce 1938. Dílo se v ghettu Terezín setkal se velkým úspěchem a bylo provedeno více než padesátkrát. Práci na představení však narušovaly transporty na východ, do nichž byly zařazeny účinkující děti, které musely být nahrazeny nově přichozími. Závěrečné scény z *Brundibára* se objevily ve výše zmíněném propagačním filmu. Opera je známá především pro svůj konec, který přepsal Erik A. Saudek: „*Kdo má právo rád a při něm obstojí a nic se nebojí...*“ Tento úryvek se stal jakousi terezínskou hymnou. Herci i diváci dobře věděli, co tato slova spolu s bojem nevinných dětí proti zlému *Brundibárovi* znamenají.<sup>190</sup>

## 6.2 Organizace ghetta Terezín

Od 30. listopadu 1941 začaly do ghetta přijíždět první hromadné transporty, které pokračovaly v různých intervalech až do března roku 1945.<sup>191</sup> Na konci roku 1942 zde byly soustředěny již tři čtvrtiny židovského obyvatelstva z Protektorátu Čechy a Morava.<sup>192</sup> Mezi nimi se nacházeli obyvatelé z Liberce, kteří během roku 1938 uprchli z města do vnitrozemí. Do dnešní doby se podařilo dohledat informace o 658 libereckých

---

<sup>188</sup> Zkrášlovací akce a návštěva mezinárodního výboru Červeného kříže v Terezíně (1944). In: *holocaust.cz* [online]. 23. 8. 2019 [vid. 17. 1. 2022]. Dostupné z:

<https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/propagandisticka-funkce-terezina/zkraslovaci-akce-a-navsteva-mezinarodniho-vyboru-cerveneho-krize-v-terezine-1944/>

<sup>189</sup> POLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 26-27.

<sup>190</sup> ŠTĚPKOVÁ, Tereza. *Brundibár (1943)*. In: *holocaust.cz* [online]. 23. 8. 2019. [vid. 5. 12. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/ghetto-terezin/kultura/brundibar-1943/>

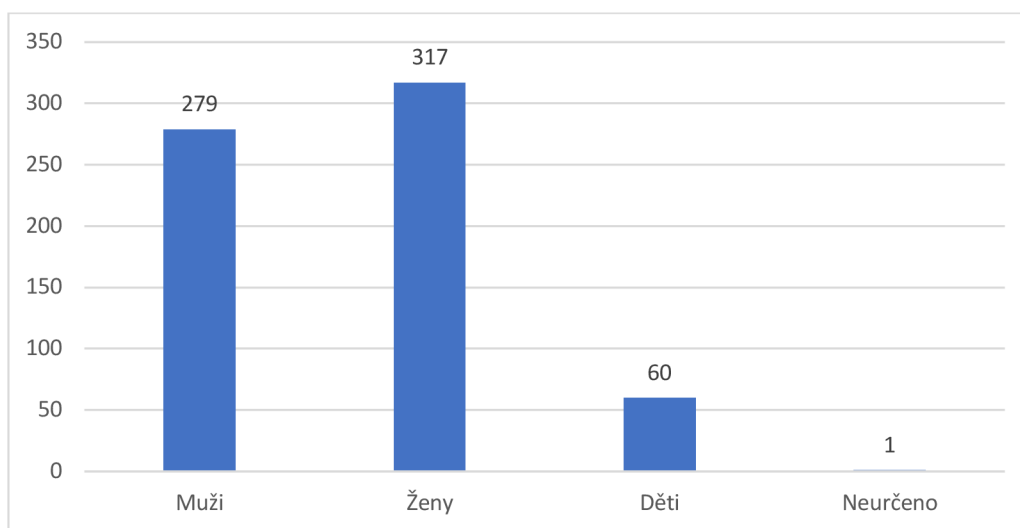
<sup>191</sup> Tamtéž, s. 18.

<sup>192</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „*Konečné řešení*“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991. ISBN 80-200-0389-4. S. 88.

občanech, kteří prošli ghettem Terezín. Z protektorátu prošlo ghettem Terezín celkově 73 608 osob, které sem byly deportovány v 122 transportech.<sup>193</sup>

Jak již bylo zmíněno výše, ghetto Terezín mělo sloužit jako místo, kde měli dožít přestárlí či zasloužilí Židé z říše. První transport z Německa přijel 2. června 1942 a následovalo ho dalších 300. Další transporty přijížděly z Rakouska, Holandska, Dánska a Slovenska.<sup>194</sup> Celkem bylo do ghetta Terezín vypraveno 526 transportů se 139 654 obyvateli. Do tohoto počtu nejsou započítány tzv. evakuační transporty, které byly organizovány po 20. dubnu 1944. V těchto transportech se nacházeli lidé, kteří byli nacisty přemístěni z koncentračních táborů na východě.<sup>195</sup>

Následující graf zobrazuje věkové rozložení libereckých občanů, kteří prošli ghettem Terezín. Kategorie „Neurčeno“ zahrnuje jedince, u kterých se do dnešního dne nepodařilo zjistit přesný datum narození, a tudíž nemohli být zařazeni do konkrétní věkové kategorie. Z 658 osob se jednalo o 279 mužů, 317 žen, 60 dětí a 1 neznámou osobu. U této osoby bylo uvedeno pouze jméno Friedrich Frenkel a místo transportu Terezín. V databázi Památníku Terezín se ovšem nachází pouze jeden člověk tohoto jména a tím byl Fritz Frenkel, ročník narození 1895, který byl do ghetta Terezín deportován z Holandska.<sup>196</sup> Jednalo se tedy pravděpodobně o jednoho z holandských Židů, kteří byli do ghetta deportováni od dubna 1943.



Graf č.1: Celkový počet libereckých občanů, kteří byli deportováni v transportech do ghetta Terezín.

<sup>193</sup> POLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 18.

<sup>194</sup> Tamtéž, s. 18-19.

<sup>195</sup> Tamtéž, s. 19.

<sup>196</sup> Fritz Frenkel. In: *Památník Terezín* [online]. [vid. 4. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-frenkel-fritz>

Ghetto Terezín se lišilo od ostatních míst tohoto typu tím, že zabíralo celé město, ne pouze jeho část.<sup>197</sup> Civilní obyvatelé, kteří v Terezíně žili před zřízením ghetta, museli město do 3. července 1942 opustit.<sup>198</sup> Vězni byli umístěni do bývalých kasáren, které byly přísně rozděleny na mužské a ženské. V Terezíně fungovala tzv. židovská samospráva, která přímo podléhala příkazům příslušníků SS. Do čela této správy byl jmenován Judenältester, židovský starší, kterému pomáhala rada starších neboli Ältenstenrat. Na funkci židovského staršího se postupně vystřídali tři muži – Jakob Edelstein, Paul Eppstein a Benjamin Murlmelstein.<sup>199</sup>

Nejvíce libereckých osob bylo deportováno z hlavního města Prahy. Jednalo se o 73 procent z celkového počtu deportovaných, konkrétně šlo o 483 osob.<sup>200</sup> Do ghetta Terezín byli liberečtí občané deportováni i z jiných měst Protektorátu Čechy a Morava. Největší počet lidí byl deportován z Mladé Boleslavi, což mohlo být dáno blízkostí tohoto města k Liberci.<sup>201</sup> V Mladé Boleslavi se také nacházela silná židovská komunita. Jak již bylo zmíněno výše, náboženskou obec v Liberci pojila s tou mladoboleslavskou osoba Jakoba Spitze, spoluzakladatele a předsedy Židovské náboženské obce v Liberci, který z Mladé Boleslavi pocházel.<sup>202</sup>

---

<sup>197</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991. ISBN 80-200-0389-4. S. 87.

<sup>198</sup> KRYL, Miroslav. *Osud vězňů terezínského ghetta: [v letech 1941-1944]*. Brno: Doplněk, 1999, ISBN 80-7239-042-2. S. 57.

<sup>199</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991. ISBN 80-200-0389-4. S. 87.

<sup>200</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 217-244.

<sup>201</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 217-244.

<sup>202</sup> Tamtéž, s. 26.

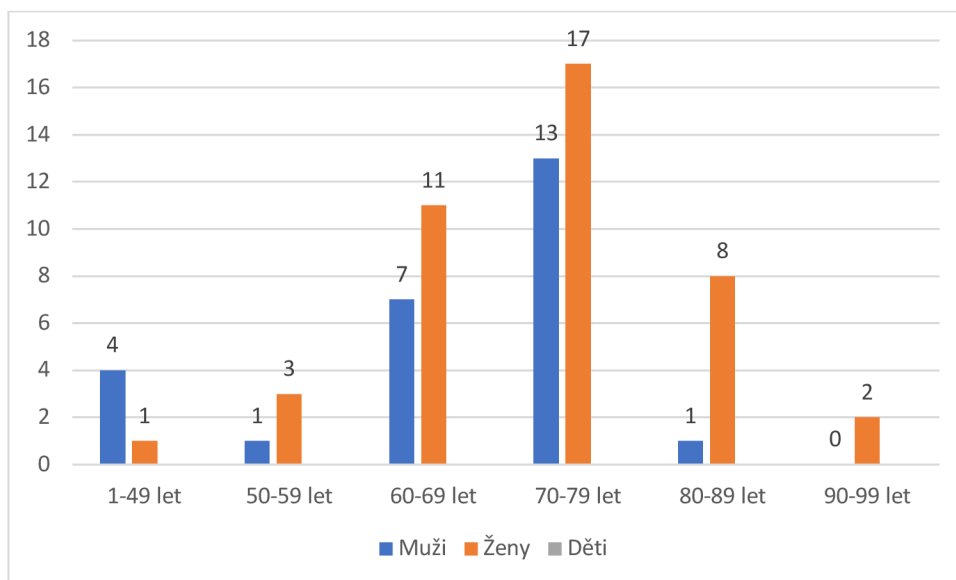
Město	Cílová stanice	Počet zařazených z Liberce	Počet zahynulých	Počet přeživších
Mladá Boleslav	Ghetto Terezín	44	43	1
Kolín	Ghetto Terezín	30	30	0
Hradec Králové	Ghetto Terezín	23	22	1
Ústí nad Labem	Ghetto Terezín	17	9	8
Brno	Ghetto Terezín	16	16	0
Pardubice	Ghetto Terezín	14	13	1
Olomouc	Ghetto Terezín	10	10	0
Libníkovice	Ghetto Terezín	5	4	1
Plzeň	Ghetto Terezín	6	5	1
Tábor	Ghetto Terezín	3	3	0
České Budějovice	Ghetto Terezín	1	1	0
Třebíč	Ghetto Terezín	1	1	0
<b>Celkem</b>		<b>170 (19,9 %)</b>	<b>157 (92,4 %)</b>	<b>13 (7,7 %)</b>

*Tabulka č. 3: Celkový přehled transportů z českých měst (kromě Prahy).*

Tato práce se dále zaměřuje na osudy libereckých občanů po jejich příjezdu do ghetta Terezín. Dle dochovaných materiálů se například dá přibližně vysledovat počet zemřelých. Jednalo se o 787 osob, přímo v ghettu Terezín z nich zahynulo 68, čili přibližně 8,6 procent. Tyto oběti byly často vysokého věku a do ghetta Terezín pravděpodobně přijely již ve špatném zdravotním stavu. Nejčastěji se jednalo o osoby mezi 70 až 79 lety.<sup>203</sup> Jako konkrétní příklad lze uvést příběh významného libereckého podnikatele Otty Goltze a jeho rodiny. Ten byl společně se svou manželkou Annou deportován 9. července 1942 transportem s označením „AAp“ z Prahy do ghetta Terezín. Otto Goltz se již v době svého příjezdu nacházel ve špatném zdravotním stavu, proto byl umístěn na marodku v druhém patře tzv. Drážďanských kasáren. Jeho stav se značně

<sup>203</sup> Tamtéž, s. 217-244.

zhoršil, když onemocněl flegmónou čili hnisavým zánětem kůže. Vzhledem k nedostatku potřebných léčiv a odborného personálu se nemoc brzy zhoršila v otravu krve, která mohla být příčinou úmrtí. Otto Goltz zemřel 4. prosince 1942. Jeho manželka Anna zahynula 27. prosince 1943 v Osvětimi, kam byla deportována ne dlouho předtím dne 15. prosince 1943.<sup>204</sup>



Graf č.2: Graf znázorňující věk a pohlaví osob, které zemřely přímo v ghettu Terezín.

Poslední zkoumaný faktor úzce souvisí s úlohou decimace židovského obyvatelstva v ghettě Terezín. Při porovnání jednotlivých údajů vyšlo najevo, že liberečtí občané umírali v ghettu Terezín nejvíce v roce 1943, kdy se jednalo o 31 z celkového počtu 61 osob, tj. 50,82 %.<sup>205</sup> Tato čísla je nutné porovnat s celkovou úmrtností v ghettě Terezín. Přimo v ghettě Terezín zemřelo 33 430 osob z celkového počtu 139 654 vězňů, tj. 23,93 %. Nejvíce lidí zemřelo mezi lety 1942-1943, kdy se jednalo o 85,51 % všech zemřelých v ghettu.<sup>206</sup>

Přesto že existuje řada faktorů, které přispěly k decimaci vězňů v ghettě Terezín, je nutné poukázat na fakt, že se nejednalo o likvidaci přímou. V ghettu Terezín se nenacházely plynové komory, nestřílelo se do vězňů a lidé nebyli úmyslně týráni hladem

<sup>204</sup> Životnímu osudu Otty Goltze a jeho rodiny se podrobně věnuje ve své diplomové práci Tomáš Bendásek. Viz. in: BENDÁSEK, Tomáš. *Příběh rodiny Goltz*. Liberec, 2021. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie.

<sup>205</sup> Tamtéž, s. 217-244.

<sup>206</sup> POLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 21-22.



a vysilující práci. Decimace probíhala nepřímou a v delších časových intervalech.<sup>207</sup> Během roku 1942 znatelně vzrostly stavy vězňů – v dubnu 1942 žilo v ghettu Terezín 12 968 osob, na konci září téhož roku se již jednalo o 53 264 osob.<sup>208</sup> Počet vězňů kulminoval 18. září 1942, kdy bylo v ghettu Terezín napočítáno 58 492 osob – nejvyšší počet lidí v historii ghetta.<sup>209</sup> Tento značný rozdíl mohl být způsoben příjezdy Židů z Německa a Rakouska, které začaly být organizovány v červnu 1942. Od dubna 1943 začali být v ghettu Terezín shromažďováni také holandští Židé.<sup>210</sup> Více než 6 000 lidí muselo bydlet na půdách bez elektřiny, vody či toalet. Mnozí z nich museli spát na holé zemi, neboť již pro ně nezbyl slámník. Další možnosti bydlení byly temné a špatně větrané kasamety, které dříve armáda využívala jako skladiště, ale kvůli značné vlhkosti od jejich používání brzy odstoupila. V létě roku 1942 se zcela zhroutilo zásobování vodou i elektřinou a nefungoval rozvoz jídla.<sup>211</sup>

Velká přeplněnost sebou nesla zásadní hygienické problémy související se základními životními potřebami. Především se jednalo o nedostatek toalet, kdy na jedno zařízení připadalo až 100 osob. Špatným hygienickým podmínkám odpovídá údaj zachycující oficiálně uváděné příčiny úmrtí, kdy nemoci zažívacího traktu figurují na prvním místě.<sup>212</sup> Enteritidou trpěli téměř všichni vězni v ghettu, u seniorů byla často smrtelná. Jednalo se o zánět tenkého střeva, v jehož důsledku nastává průjem, který může v kritických případech vést k dehydrataci organismu a selhání srdce. Většina zemřelých v ghettu zemřela právě na toto onemocnění.<sup>213</sup> Od založení ghetta Terezín od 31. srpna 1944 na ně zemřelo 9 159 osob, což činilo 28,05 % celkového počtu zemřelých.<sup>214</sup>

---

<sup>207</sup> Tamtéž, s. 23.

<sup>208</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991. ISBN 80-200-0389-4. S. 91.

<sup>209</sup> KRYL, Miroslav. *Osud vězňů terezínského ghetta: [v letech 1941-1944]*. Brno: Doplněk, 1999, ISBN 80-7239-042-2. S. 58.

<sup>210</sup> KÁRNÝ, Miroslav. „Konečné řešení“. *Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Academia, Praha 1991. ISBN 80-200-0389-4. S. 91.

<sup>211</sup> Tamtéž, s. 92.

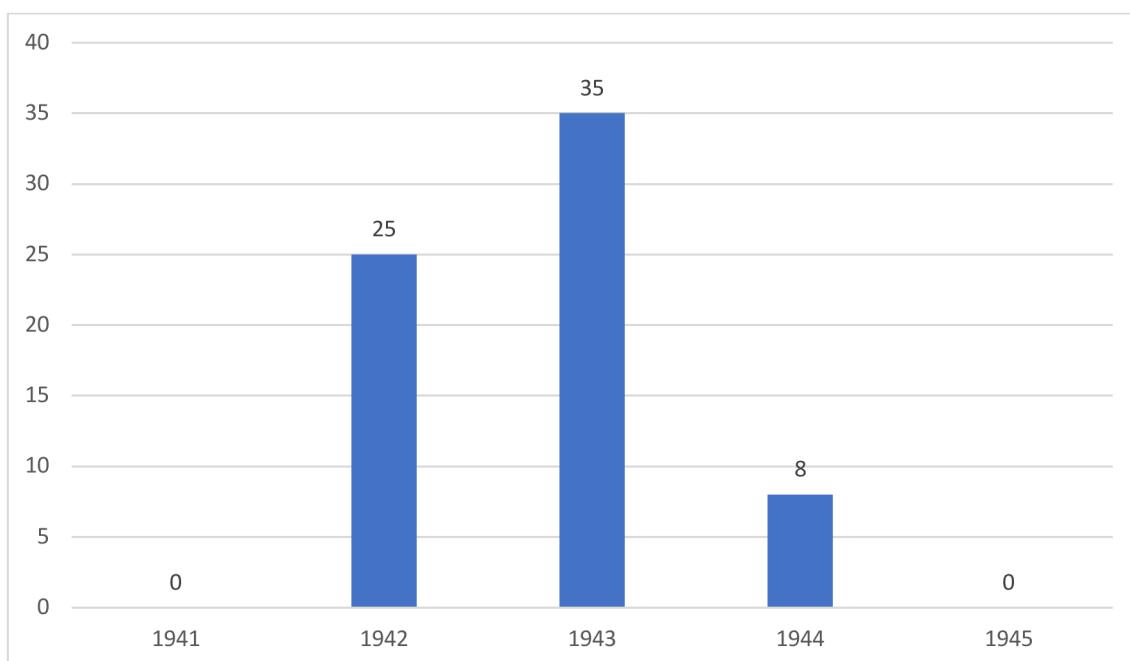
<sup>212</sup> POLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 23-25.

<sup>213</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všechní život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 157.

<sup>214</sup> OLÁK, Erich. Terezín v „konečném řešení židovské otázky“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 23-25.

Přeplněnost ghetta řešilo vedení komandantury, resp. řídicí úřadovny v Praze a Berlíně deportací zejména starých a nemocných jedinců. Díky poklesu osob a tím pádem zlepšení hygienických podmínek začala úmrtnost od druhé poloviny roku 1943 klesat.<sup>215</sup>

Během fungování ghetta Terezín propukly celkem čtyři epidemie – spály v prosinci 1941 a lednu 1942, břišního tyfu v lednu až březnu 1943, encefalitidy v létě 1943 a skvrnitého tyfu v dubnu a květnu 1945. Poslední epidemie byla pravděpodobně vyvolána příchodem vězňů z pochodů smrti, kteří sebou nákazu přinesli. Nejvíce obětí bylo v řadách nově příchozích vězňů. Z přibližně 14 tisíc nově příchozích zemřelo na skvrnitý tyfus přibližně 1 200 osob. Přestože z dosavadních vězňů zemřelo méně než 126 osob, nacházely se mezi nimi desítky lékařů a zdravotních sester.<sup>216</sup>



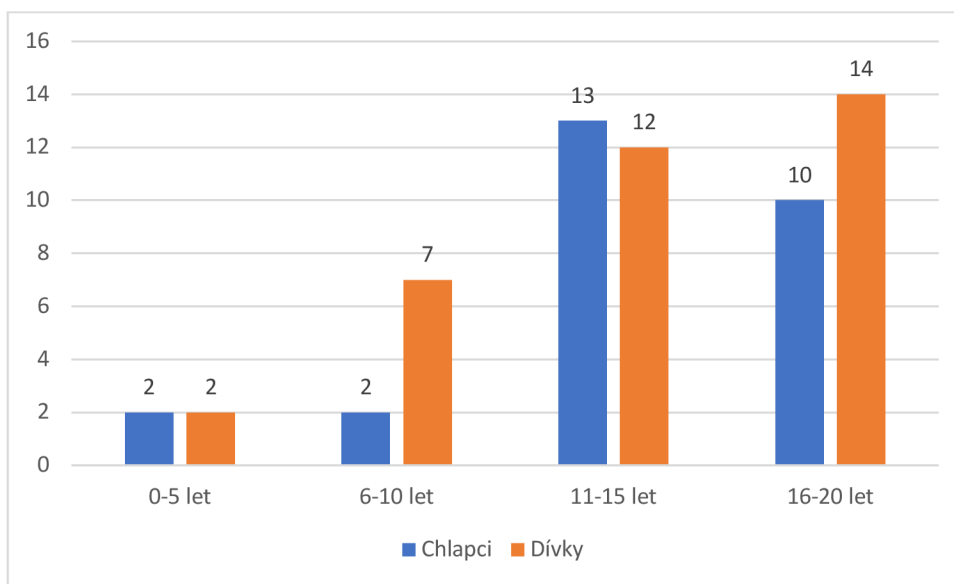
Graf č.3: Úmrtnost libereckých občanů v ghettě Terezín.

<sup>215</sup> KRYL, Miroslav. *Osud vězňů terezínského ghetta: [v letech 1941-1944]*. Brno: Doplněk, 1999, ISBN 80-7239-042-2. S. 58.

<sup>216</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všechní život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 159.

### 6.3 Život dětí v ghettu Terezín

Jedním z cílů této diplomové práce je blíže popsat život libereckých dětí, které prošly ghettem Terezín. Z toho důvodu je jim věnována zvláštní podkapitola, která se zaměřuje především na výchovu a vzdělávání, které se dětem v ghettu Terezín dostávalo. Z celkem 78 libereckých dětí a mladistvých prošlo ghettem Terezín 62 z nich. Následující graf znázorňuje pohlaví a věk jedinců. Z grafu je zřejmé, že nejvíce deportovaných chlapců bylo ve věku od 11 do 15 let, naopak u dívek se jednalo o věkovou kategorii od 16 do 20 let. Nejméně byly zastoupeny nejmladší děti, které byly mladší pěti let. Tento fakt je zřejmě dán tím, že rodiny, kde byli všichni příslušníci či část z nich na základě tzv. norimberských zákonů označena za Židy, se bály přivádět na svět další potomky v časech války. Lze zde také poukázat na rozdílný přístup politiky německého nacionálního socialismu k mateřství, který se mohl promítnout do celkového počtu dětí narozených mezi lety 1939-1945. Německé zákony a nařízení pro židovské matky a árijské matky byly diametrálně odlišné. Zatímco u árijských matek bylo mateřství a rození dětí podporováno a vysoce ceněno, u židovských matek bylo zakázáno.<sup>217</sup>



Graf č.4: Pohlaví a věk dětí a mladistvých v ghettu Terezín.

Děti a mládež dostalo v ghettu Terezín na starost zvláštní oddělení samosprávy Péče o děti a mládež (Jugendfürsorge). Jeho snahou bylo se pokusit dětem co nejvíce ulehčit život v těžkých podmínkách ghetta. Na děti se pohlíželo jako na naději na záchranu židovského národa, a proto se rada starších snažila udělat vše pro jejich

<sup>217</sup> Tamtéž.

přežití.<sup>218</sup> Jejich postavení bylo naprostým opakem toho, jak tam byli přijímáni staří.<sup>219</sup> Tento přístup se velmi lišil od toho, co zažívaly děti například v ghettu Lodž, kdy se na především na nejmladší děti pohlíželo jako na přítěž, neboť nebyly práce schopné.

Oddělení Péče o děti a mládež původně spadalo pod zdravotnictví, později vytvořilo samostatnou část samosprávy. Jeho funkce lze rozdělit do čtyř kategorií. První se zabývala všemi organizačně-technickými a personálními záležitostmi včetně evidencí dětí a mládeže. Druhá část se starala o denní zabezpečení dětí a organizování jejich volného času a pracovního nasazení v zemědělství. Třetí pododdělení dostalo za úkol zabezpečení výživy a ošacení. Poslední čtvrté pododdělení spravovalo dětské domovy, v kterých byla ubytována většina dětí a mládeže. Kromě nich v ghettu Terezín existoval domov pro obtížně vychovatelné děti a domovy pro pracující mládež.<sup>220</sup>

V oddělení starající se o děti a mládež hrálo velkou roli sionistické hnutí. Zejména v počátcích ghetta Terezín bylo nemožné, aby se vychovatelem či vychovatelkou stal člověk, který nebyl z řad sionistů.<sup>221</sup>

Vedoucím celého oddělení byl od počátku založení ghetta Egon Redlich, který se narodil v roce 1916 v Olomouci. Od většiny československých občanů židovského původu se odlišoval tím, že se otevřeně hlásil k sionistickému hnutí. Jeho snem se bylo po ukončení studia práv na Karlově univerzitě odstěhovat do Palestiny a založit tam nový domov. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava musel studium ukončit, ale i nadále pokračoval ve svých aktivitách, které obnášely například členství v kulturní komisi sionistické organizace Hechaluc či pozici vedoucího pražské školy pro vystěhovalectví židovské mládeže. Na podzim roku 1939 se mu podařilo zorganizovat akci na záchranu 80 československých dětí, které díky tomu přežily druhou světovou válku v zahraničí. Do ghetta Terezín byl deportován z Prahy 4. prosince 1941. Jednalo se o speciální transport s označením Stab, kterým byly deportovány osobnosti, které později zaujaly přední pozice v rámci židovské samosprávy ghetta. Díky jeho deníku, který si vedl od 1. ledna 1942 se

---

<sup>218</sup> KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, Humanitas. ISBN 978-80-7308-327-4. S. 108-109.

<sup>219</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 91.

<sup>220</sup> KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, Humanitas. ISBN 978-80-7308-327-4. S. 109.

<sup>221</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 154.

do dnešní doby dochoval popis každodenní reality v ghettu.<sup>222</sup> Egon Redlich se zabýval mimo jiné také výchovnými problémy, jako například dětské krádeže. Společně se svou manželkou a synem byl zařazen 23. října 1944 do transportu Et. Jednalo se o předposlední transport z ghetta Terezín do Osvětimi.<sup>223</sup>

Další zajímavou osobností, která se zásadně podílela na výchově terezínských dětí, byl Alfred „Fredy“ Hirsch. Jednalo se původně o Němce narozeného v Čáchách, který do Československa emigroval ve 30. letech. Do ghetta Terezín byl deportován ve stejném transportu jako Egon Redlich s označením Stab, který vyjel z Prahy 4. prosince 1941. Díky studiu sportovní akademie byl charakteristický svou atletickou postavou. Oproti Redlichovi byl temperamentní a lehce dokázal děti strhnout k nadšení pro danou věc. Do vedení oddělení Péče o děti a mládež si ho osobně vyžádal Redlich. Ve svém deníku si 24. února 1942 poznamenal, že nedokáže vést sám zodpovědnost za 1 300 dětí. Z toho důvodu požádal Lea Janowitze, vedoucího Edelsteinova sekretariátu, aby Hirsch přešel do vedení jeho oddělení.<sup>224</sup> Alfred Hirsch byl deportován do koncentračního tábora Osvětim dne 6. září 1943.<sup>225</sup>

Co se týče prostor, kam byly děti a mládež umístěny po svém příjezdu do ghetta Terezín, je podstatné rozlišit dvě fáze. V době tzv. uzavřeného ghetta, kdy v Terezíně ještě bydlelo civilní obyvatelstvo, mohli Židé pobývat jen v určitých částech. Jednalo se o bývalé kasárny. Dětem bylo umožněno zůstat se svými matkami, chlapci starší 12 let žili se svými otci. Problém představoval fakt, že většina rodičů přes den pracovala a musela tak nechat děti nezaopatřené a bez dozoru v kasárnách. Z toho důvodu se židovská samospráva rozhodla vytvořit oddělené ubikace pro nejmladší obyvatele ghetta, kde by jim mohla zajistit o něco lepší ubytovací podmínky a stravu. Speciální místnost pro chlapce vznikla v Sudetských kasárnách, pro dívky se jednalo o ubikaci v Drážďanských

---

<sup>222</sup> REDLICH, Egon, KRYL, Miroslav. *Zítřejí jedeme, synu, pojedeme transportem: Deník Egona Redlicha z Terezína 1.1.1942-22.10.1944*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-40-3.

<sup>223</sup> Tamtéž. Ghetto Theresienstadt Card File – Egon Redlich. In: *Arolsen Archives* [online]. [vid. 13. 12. 2021]. Dostupné z: <https://collections.arolsen-archives.org/en/search/person/5110703?s=egon%20redlich&t=6937&p=1>

<sup>224</sup> KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, Humanitas. ISBN 978-80-7308-327-4. S. 129. Více o sobě Fredy Hirsche například: KÄMPER, Dirk. *Fredy Hirsch a děti holocaustu: příběh zapomenutého německého hrdiny*. Přeložil Dušan ŠPITÁLSKÝ. Praha: Academia, 2022. ISBN 978-80-200-3357-4.

<sup>225</sup> Alfred Hirsch. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 7. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/94095-alfred-hirsch/>

kasárnách.<sup>226</sup> Přestože se židovská samospráva snažila tímto způsobem dětem pomoci, většina z nich se s odloučením od rodičů vyrovnávala velice těžce.

Změnu v organizaci ghetta přinesl 1. červenec 1942. K tomuto dni se z města musel odstěhovat zbytek civilního obyvatelstva. Ghetto Terezín se tak rozrostlo z kasáren do ostatních budov. Děti byly přemístěny z původních ubikací do jiných objektů. První dětský domov, který dostal označení L 417, vznikl pro chlapce v budově bývalé školy. Dle dochovaných zpráv v něm v prvních dnech žilo 370 chlapců. Pro dívky byl zřízen domov s označením L 410. Kromě těchto dvou domovů existoval domov L 318 pro nejmladší děti ve věku od čtyř do devíti let, dále pak mládežnické domovy a učňovské domovy pro mládež do osmnácti let. Na tomto místě je třeba zmínit, že domovy – budovy, se dále dělily na jednotlivé místnosti, pro které se také našel název domovy. V těchto místnostech, které se označovaly římskými číslicemi, žily děti v počtu mezi dvaceti až třiceti.<sup>227</sup> Každý pokoj tvořil vlastní kolektiv vedený vychovatelem či vychovatelkou, kteří měli za úkol vymýšlet dětem denní program, dohlížet na čistotu a spravedlivě rozdělovat potraviny.<sup>228</sup> Děti měly velkou výhodu v tom, že dostávaly lepší jídlo, které se připravovalo v separátních kuchyních.<sup>229</sup>

Děti a mládež byly v jednotlivých domovech rozděleny podle pohlaví, věku, ale také rodného jazyka. Prvotní pokus o soužití jak německých, tak českých dětí se ukázal jako neproveditelný, především kvůli různým nedorozuměním, kdy děti nerozuměly jednotlivým pokynům v cizím jazyce. Pouze nejmladší děti ve věku od čtyř do devíti let žily pohromadě bez ohledu na jejich mateřský jazyk.<sup>230</sup> Je podstatné zmínit, že se na jednotlivé domy pohlíželo rozdílným způsobem. Domovy mezi sebou soutěžily o titul nejlepšího. Samotní pracovníci z oddělení péče o mládež hovořili o takzvaných „zajímavých a nezajímavých dětech“ přičemž nezajímavé měly být dětmi například pracovníků štěpící slídu, kteří byli považováni z nižších tříd v ghettu.<sup>231</sup>

---

<sup>226</sup> KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, Humanitas. ISBN 978-80-7308-327-4. S. 129.

<sup>227</sup> Tamtéž, s. 130-132.

<sup>228</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 54.

<sup>229</sup> Tamtéž, s. 92.

<sup>230</sup> KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, Humanitas. ISBN 978-80-7308-327-4. S. 132.

<sup>231</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 92.

Aktivity během dne byly do jisté míry ovlivněny sionismem, s čímž někteří rodiče nesouhlasili. Pokud však nechtěli své děti nechávat přes den samotné bez dozoru na ubikacích, museli se s tímto přístupem smířit. Přes špatné hygienické a stravovací podmínky byla úroveň péče o děti daleko vyšší než v ostatních ghettech. Například v Białystoku sice existovala škola, zvláštní ubytování pro děti se tu však nenacházelo.<sup>232</sup>

Vězeňská společnost, která se v ghettu ustanovila, byla charakteristická sociálními hierarchiemi, etnickými stereotypy a rasismem. Pracovníci oddělení péče o děti a mládež včetně dětí samotných toho nebyli výjimkou. S vylučováním z kolektivu či nemožností se do něho zapojit se setkávaly především děti se smíšenými rodiči. Ty byly ve většině případů deportovány do ghetta ve čtrnácti letech. Židovští rodiče zůstávali chráněni smíšeným manželstvím a mohli zůstat doma. Další problém nastával u jedinců, kteří se do ghetta dostali až po roce 1943. Tyto děti a mladiství naráželi na již ustanovená společenství, do kterého byl přístup uzavřený. Výjimku představovaly děti s výbornými socializačními schopnostmi, které se dokázaly lehce zapojit do nového kolektivu.<sup>233</sup>

Mezi tyto vyloučené děti mohly patřit sestry Pickovy. Obě, starší Johanna (nar. 4. září 1926) i mladší Bohumila (nar. 17. listopadu 1927), se narodily v Liberci česko-židovskému páru. Matka Aloisia Picková byla katolického vyznání, přestože víru aktivně nepraktikovala.<sup>234</sup> Otec Josef Pick, po kterém dívky zdědily židovský původ, je nechal zapsat do židovské matriky.<sup>235</sup> V Liberci vedl velkoobchod s vlnou a vlastnil maloobchod. Dívky navštěvovaly německou školu, kde byla vyčleněna česká třída. Díky varování sestry Josefa Picka, která žila v té době ve Vídni a informovala rodinu o závažné situaci, se rodina rozhodla město opustit a přestěhovat se do Prahy. Do Prahy stihli přesunout i zařízení bytu a zboží z velkoobchodu.

V Praze Bohumila začala navštěvovat reálné gymnázium, kde byla poprvé konfrontována se svým židovským původem, když jí nebylo umožněno vstoupit do Sokola. Přestože Josef Pick uvažoval o emigraci do Kanady, rozhodl se v zemi zůstat. Po zavedení dalších protizidovských opatření v roce 1941, která nařizovala vyloučení Židů z veřejných i soukromých škol, musela Bohumila gymnázium opustit. Vzhledem k tomu, že jediná povolená židovská škola byla zcela zahlcena, nechali rodiče dívky vyučit.

---

<sup>232</sup> Tamtéž, s. 54.

<sup>233</sup> Tamtéž, s. 92-93.

<sup>234</sup> Rozhovor s Bohumilou Havránkovou, rozenou Pickovou. In: *Paměť národa* [online]. [vid. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/havrankova-bohumila-20150617-0>

<sup>235</sup> NA, fond Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích– Liberec, sign. N 1915-1947, inv.č. 986, kn. 986, záznam o narození Bohumily Pickové a Johanny Pickové.

Johanna se šla vyučit k švadleně, Bohumila ke kožešníkovu na Žižkov. Přibližně v té době začala Bohumila navštěvovat Hagibor.<sup>236</sup> Jednalo se o pražskou lokalitu, kde byl v roce 1911 otevřen chorobinec Židovské náboženské obce v Praze. Součástí areálu měla být i nemocnice, k jejíž stavbě však nikdy nedošlo. Místo toho si tam vytvořil svoji základnu židovský sportovní klub Hagibor, po kterém byla pojmenována celá oblast. Poté co začal platit zákaz vstupu Židů do parku, představoval Hagibor jedno z posledních míst, kde se mohly židovské děti scházet a sportovat.<sup>237</sup>

Pickovi ani ostatní neměli představu o tom, co je ghetto Terezín. Jedna z mála zpráv, které se dostaly do veřejného prostoru, bylo vypuknutí epidemie břišního tyfu. Z toho důvodu nařídila Židovská náboženská obec očkování.<sup>238</sup>

Johanna i Bohumila byly zařazeny do stejného transportu s označením „Cv“, který do ghetta Terezín vyjel 6. března 1943 z Prahy.<sup>239</sup> Jelikož se jejich matka nenechala s otcem rozvést, byl po téměř celou válku před transporty chráněn. Na řadu měl přijít až na jaře 1945. Pro velmi vážný zdravotní stav však deportaci unikl a konce války se dožil společně se svou manželkou v Praze.

Dle své výpovědi pro Paměť národa byla Bohumila umístěna do dívčího domu L 410, konkrétně do pokoje číslo 17. Přestože patřila mezi skupinu dětí, které se často setkaly s ostrakizací, vzpomíná, že se v ghettu Terezín setkala s výborným kolektivem.<sup>240</sup> Bohumile také mohlo pomoci, že mluvila česky a pravděpodobně se za Češku považovala. Na německé děti se v první řadě pohlíželo jako na Němce a až na druhém místě jako na děti.<sup>241</sup> Mladí čeští Židé se velmi často sdružovali do part. Jednalo se o tak významnou skupinu, že někdy převyšovala i rodinu. Z řady výzkumů je patrné, že vězňové v koncentračních táborech často vytvářeli „nebiologické rodiny“, které mohly vznikat již v ghettech.<sup>242</sup>

---

<sup>236</sup> Rozhovor s Bohumilou Havránkovou, rozenou Pickovou. In: *Paměť národa* [online]. [vid. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/havrankova-bohumila-20150617-0>.

<sup>237</sup> Hagibor. In: *Wikipedie – otevřená encyklopedie* [online]. 6. 5. 2022 [vid. 18. 5. 2022]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hagibor>

<sup>238</sup> Rozhovor s Bohumilou Havránkovou, rozenou Pickovou. In: *Paměť národa* [online]. [vid. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/havrankova-bohumila-20150617-0>.

<sup>239</sup> Transport s označením „Cv“. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

<sup>240</sup> Rozhovor s Bohumilou Havránkovou, rozenou Pickovou. In: *Paměť národa* [online]. [vid. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/havrankova-bohumila-20150617-0>.

<sup>241</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 94.

<sup>242</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 97.



Bohumila nejprve pracovala v truhlárně, kde nosila prkna a pracovala jak na denní, tak noční směny. Později měla štěstí, že byla zařazena na zemědělské práce, na které se chodilo za hradby ghetta. Pokud byl člověk opatrný, mohl se najíst. Bohumile a ostatním se dokonce podařilo několikrát propašovat rajčata zpět do ghetta.

V prvních dnech května 1945, tedy těsně před koncem války, Bohumila úspěšně utekla z ghetta Terezín. Společně se svojí kamarádkou se vlakem dostala až do Prahy, kde se později setkala se svými rodiči. Její starší sestra Johanna také přežila válku v ghettu Terezín, kde se dočkala osvobození.

Dle Anny Hájkové, která čerpala z prací Margity a Miroslava Kárných, bylo do ghetta Terezín během druhé světové války deportováno 9 000 dětí a mladistvých.<sup>243</sup>

#### **6.4 Transporty z ghetta Terezín na východ**

Jak již bylo zmíněno výše, ghetto Terezín mělo mimo jiné fungovat jako transitní ghetto. Organizaci odjíždějících transportů včetně výběru konkrétních osob, které byly do transportu zařazeny, měla na starosti židovská samospráva. Židovští funkcionáři se snažili odesílat vězně po celých rodinách, v dobrém stavu a se zásobami, postupovat spravedlivě, ale také chránit vlastní lidi. Tuto roli vykonávali až do podzimu 1944, kdy od transportu s označením „En“ převzala organizaci komandatura SS.

Židovská samospráva se musela řídit pokyny, které jim nadiktovalo oddělení Referátu IVB4 Hlavního říšského bezpečnostního úřadu z Berlína. Ty obsahovaly informace týkající se datumu a velikosti transportu, kategorie vězňů, ze kterých se mělo vybírat, ale i těch, kteří měli být ušetřeni. Kategorie se mohly měnit – skupina, která byla jednou chráněna, mohla být zařazena do dalšího transportu. Jednotlivé skupiny byly definovány například jako nakažení pacienti tuberkulózou, osoby určité národnosti, senioři, mladí vězni, sirotci atd.<sup>244</sup>

Transporty na východ začaly z ghetta Terezín odjíždět 9. ledna 1942. První byly transporty s označením „O“ a „P“, které směřovaly do ghetta v Rize. Další následovaly na jaře do oblastí v Lublinském distriktu. V období jara a začátku léta 1942 byl téměř každý člověk, který zrovna přijel do ghetta Terezín rovnou zařazen do transportu na východ. Zajímavostí je transport z Prahy s označením „Aah“, který 10. června 1942 ani

---

<sup>243</sup> Tamtéž, s. 92.

<sup>244</sup> Tamtéž, s. 215-216.

v Terezíně nezastavil a rovnou pokračoval do pracovního tábora Ujazdów v Polsku.<sup>245</sup> V tomto transportu se nacházelo jedenáct libereckých občanů včetně dvou dětí.<sup>246</sup>

Vzhledem k přeplněnosti ghetta v druhé polovině roku 1942, se struktury SS rozhodly vyřešit krizi deportací nejprve německých a rakouských, později českých seniorů a senierek. V září a říjnu 1942 těmito transporty odjelo šestnáct tisíc osob. V této době poprvé dochází k tříštění rodin, kdy jejich nejstarší členové byli deportováni samostatně.

Od konce října 1942 se stala konečnou destinací všech transportů z ghetta Terezín Osvětim-Březinka. První transport s označením „By“ odjel 26. října 1942. Zařazeno do něho bylo 1 867 osob. V den deportace však panoval na nástupišti chaos a odpovědné osoby si nevšimly, že 55 lidí chybí. Když se dotyční přihlásili po odjezdu transportu, rozhodli se vedoucí ústřední evidence Leo Faltin společně s Jakobem Edelsteinem, že celou záležitost utají.<sup>247</sup> Komandatura SS záležitost odhalila v listopadu 1943, což vedlo k zařazení Jakoba Edelsteina společně s jeho manželkou Mirjam a synem Arjem do transportu s označením „Dr“, který odjel do Osvětimi 15. prosince 1943. Celá rodina byla 20. června 1944 popravena.<sup>248</sup>

Po osmiměsíční pauze, kdy od konce ledna do září 1943 z ghetta Terezín neodjel žádný transport, byla zorganizována nová vlna transportů. Ty směřovaly do Osvětimi-Březinky, kde byly poslány do nového rodinného tábora v sekci BIIb.<sup>249</sup> Dodnes není zcela jasné, proč byl tento rodinný tábor zřízen. Dle Miroslava Kárného mohl vzniknout ze stejného důvodu jako ghetto Terezín – mělo se jednat o ukázkový židovský pracovní tábor, který by bylo možné ukázat mezinárodní komisi.<sup>250</sup> Zároveň se díky transportům do rodinného tábora značně snížil počet osob v ghettu Terezín. Záměrné snižování počtu

---

<sup>245</sup> Tamtéž, s. 221-222.

<sup>246</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 224.

<sup>247</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 222-223.

<sup>248</sup> Jacob Edelstein. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/81563-jacob-edelstein/>, Mirjam Edelsteinová. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/81574-mirjam-edelsteinova/>, <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/81546-arje-edelstein/>

<sup>249</sup> HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2. S. 223.

<sup>250</sup> KÁRNÝ, Miroslav. Terezínský rodinný tábor v „konečném řešení“. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 37-38.

vězňů v ghettu mohl být součástí tzv. zkrášlovací akce, jelikož poslední transport odjel pět dní před příjezdem delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže a dánských představitelů.<sup>251</sup>

Z ghetta Terezín bylo do rodinného tábora Birkenau deportováno v celkem třech vlnách transportů 17 517 osob, z nichž přežilo 1 167.<sup>252</sup> Z Liberce bylo do těchto transportů zařazeno celkem 96 osob z nichž přežily tři – výše zmíněný Bruno Lamm, Elisabeth Pollak a Lydia Altsmann. Děti a mladistvých bylo do transportů zařazeno třináct.

O dětském bloku, který v rámci tábora BIIb existoval, svědčí pouze výpovědi pamětníků, neboť se žádný oficiální dokument o jeho založení či fungování nezachoval. Je nutné poznamenat, že výpovědi byly často zaznamenány až desítky let po válce, takže mohou být zčásti i zcela zkreslené. Zásadní roli na jeho založení a fungování sehrál Alfred „Fredy“ Hirsch, který patřil mezi vůdčí osobnosti Oddělení péče pro děti a mládež v ghettu Terezín. Důraz se kladl především na udržení tělesného zdraví. Děti byly nuceny se denně mýt, vychovatelé kontrolovali čistotu jejich rukou, krku i rozkroku, jídelních misek, hrnků a kavalců, aby se co nejvíce zvýšila možnost zabránění zavšivení a šíření nakažlivých nemocí.<sup>253</sup> Dalším úkolem vychovatelů bylo připravit dětem denní program. Vzhledem k tomu, že neměli k dispozici téměř žádné pomůcky, museli si většinou vystačit se svými vypravěčskými schopnostmi, aby skupinu zaujali. Hlavní náplní bylo připravování představení či krátkých skečů, které se následně hrály na pátečních či sobotních besídkách. Cílem bylo odvést pozornost dětí od všude přítomné smrti a pokusit se jim zpříjemnit zbývající čas.

Mezi třinácti libereckými dětmi a mladistvými, kteří byli deportováni do rodinného tábora se nacházely i sestry Inge Ruth a Marianne Lissauovy. Obě se narodily v Liberci manželům Bertě a Siegfriedovi Lissauovým. Jejich otec se živil jako lékař specializující se na srdeční a nervové choroby, rentgen a fototerapii.<sup>254</sup> Rodina byla deportována do ghetta Terezín z Prahy transportem s označením „Au“ dne 12. května

---

<sup>251</sup> Tamtéž, s. 42.

<sup>252</sup> Tamtéž, s. 49.

<sup>253</sup> BONDY, Ruth. Dětský blok v rodinném táboře. In: BROD, Toman, Miroslav KÁRNÝ a Margita KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9. S. 50-52.

<sup>254</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 106.

1942.<sup>255</sup> Berta, Siegfried i Marianne byli zařazeni do prosincového transportu s označením „Ds“.<sup>256</sup> Pouze Inge Ruth byla deportována již v první vlně v září 1943 transportem s označením „Dl“.<sup>257</sup> Mohlo to být z toho důvodu, že v té době ji chyběly tři měsíce k dosažení věku 21 let a mohla tak být považována za dospělou, zatímco její o čtyři roky mladší sestra ještě cestovala s rodiči. Celá rodina Lissau v Osvětimi-Birkenau zahynula.

---

<sup>255</sup> Transport s označením „Au“. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 1. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

<sup>256</sup> Transport s označením „Ds“, In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 1. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

<sup>257</sup> Inge Ruth Lissau. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 1. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/106038-inge-ruth-lissauova/>

## 7. Poválečný osud židovského obyvatelstva v Československu

Přestože moderní dějiny Židů patří k populárním tématům, stále jsou zde oblasti, které nejsou tolik probádané. Mezi ně se řadí problematika poválečných dějin židovských obyvatel v Československu.

Integrace do společnosti byla často obtížná především pro „německé Židy“, pro osoby hlásící se před druhou světovou válkou k židovské národnosti a židovské obyvatelstvo z oblasti Podkarpatské Rusi, kteří se po ztrátě tohoto území rozhodli odstěhovat do Československa. Hlavní problém pro tyto skupiny spočíval v získání československého státního občanství, bez něhož nebylo možné plnohodnotně fungovat.

Vzhledem k tématu diplomové práce je kladen důraz na problematiku „německých Židů“, čili osob, které se během sčítání v roce 1930 přihlásily k německé národnosti či jazyku. Atmosféra ve společnosti se značně změnila a na tyto jedince bylo automaticky pohlíženo jako na Němce. Otázkou je, na kolik bylo možné se v zemi, která se přihlásila k myšlence homogenního státu Čechů a Slováků, adaptovat na nové podmínky a zdali jim to bylo vůbec umožněno.<sup>258</sup>

Po druhé světové válce úřady přisoudily Židům německou identitu, i přesto že se s ní dotyční často neztotožňovali. Díky tomuto zařazení museli již po druhé čelit perzekuci – nejprve byli vystaveni rasové nesnášenlivosti během druhé světové války, a nyní po válce znovu pro své domnělé němectví. Došlo k mnoha případům, kdy museli opět nosit označení, žlutá Davidova hvězda byla vystřídána bílou páskou. Z přibližně dvaceti tisíc Židů, kteří přežili válku, zhruba dva tisíce spadaly do kategorie tzv. německých Židů. Tito lidé museli prokazovat svoji loajalitu a státní spolehlivost, aby jim bylo vráceno československé státní občanství a mohli žádat o navrácení zkonfiskovaného majetku. Z řad Židů se často ozývala kritika, že jedinec nemůže být souzen na základě svého mateřského jazyka.<sup>259</sup>

V poválečném období se často objevovaly incidenty, během nichž byli Židé napadáni, když používali jakýkoliv jiný jazyk než češtinu a slovenštinu. Používání například němčiny či jidiš bylo považováno za důkaz neloajálnosti vůči republice, posilovalo již tak vypjatý nacionalismus a protizidovské stereotypy.<sup>260</sup>

---

<sup>258</sup> SEDLICKÁ, Magdaléna. „Není přítel jako přítel“. *Židé v národním státě Čechů a Slováků 1945-1948*. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3307-9. S. 13-16.

<sup>259</sup> Tamtéž, s. 70-73.

<sup>260</sup> Tamtéž, s. 75.

Aby dokázali své češství, nechávali si lidé po válce měnit svá německy znějící jména na česká. Názorným příkladem je Ludvík Frejka, narozen jako Ludwig Freund v roce 1904 v Liberci. Jeho otec Siegfried Freund byl významným libereckým lékařem. On i jeho žena Klára zahynuli v terezínském ghettu. Jeho dcera Marianne byla deportována transportem s označením „B“ do ghetta Lodž, kde pravděpodobně zahynula. Z rodiny se zachránil pouze Ludwig, který emigroval v roce 1938 do Velké Británie. Po válce získal vysokou pozici jako tajemník ústřední národohospodářské komise při Ústředním výboru KSČ. V lednu 1952 byl zatčen a odsouzen k trestu smrti v politickém procesu s Rudolfem Slánským.<sup>261</sup>

„Němečtí Židé“ se oprávněně obávali, že se i jich bude týkat nucené vysídlení z Československa. Velmi často se setkávali s odmítavými reakcemi ze strany československých občanů, kteří zastávali názor, že by se vysídlení mělo týkat všech německy mluvících osob. První jednoznačné nařízení, které zakazovalo nucené vysídlení „německých Židů“ bylo vydáno až v září 1946, čili v závěrečné fázi vysídlování německých obyvatel. Tento výnos uváděl, že osoby židovského původu byly během druhé světové války perzekuovány tudíž splňují podmínky stanovené v dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.<sup>262</sup> pro zachování československého občanství.<sup>263</sup> Ve svých snahách o začlenění do společnosti však Židé stále naráželi na různé překážky. Z toho důvodu se řada z nich rozhodla vycestovat z Československa a založit domov jinde.<sup>264</sup>

## 7.1 Přeživší holocaustu z řad dětí a mladistvých a transgenerační přenos traumatu

Na tomto místě je nutné zmínit, jak se s traumaty z války vyrovnávaly přeživší děti. Do dnešní doby nelze zcela přesně vyčíslit, kolik židovských dětí přežilo holocaust. Údaje se mohou lišit v mnoha faktorech, například koho lze považovat za přeživšího,

---

<sup>261</sup> Viz. o Ludvíku Frejkovi a jeho rodině: PORTMANN, Kateřina, ROHLÍČKOVÁ, Veronika. *Osud rodiny lékaře Siegfrieda Freuda*. Nепublikovaný text.

<sup>262</sup> Ústavní dekret presidenta republiky o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské č. 33/1945 Sb. In: Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. 1945, částka 17. [vid. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=33&r=1945>

<sup>263</sup> SEDLICKÁ, Magdaléna. „Není přítel jako přítel“. *Židé v národním státě Čechů a Slováků 1945-1948*. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3307-9. S. 79-80.

<sup>264</sup> SEDLICKÁ, Magdaléna. „Není přítel jako přítel“. *Židé v národním státě Čechů a Slováků 1945-1948*. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3307-9. S. 103.

koho lze považovat za Žida, kdo může být započítán jako dítě? Přes tyto otázky se často pracuje s číslem 150 tisíc přeživších evropských židovských dětí z předválečného počtu 1,5 milionu.<sup>265</sup> Z 78 libereckých dětí se konce války dožilo sedm. Do tohoto čísla jsou započítány pouze osoby, které byly deportovány. Je to důležité nezapomínat, že některým dětem se podařilo emigrovat, ať samostatně nebo s rodiči.

Následující podkapitola se skládá z několika částí, kdy po obecném úvodu, který představuje problematiku transgeneračního přenosu traumatu, následují konkrétní případy libereckých dětí, které přežily holocaust. Tyto příběhy byly vybrány na základě své jedinečnosti. Přestože mají stejné pojítko a tím je šťastný konec v podobě přežití války, zásadně se od sebe liší. Zivia a Baruch Spergelovi se museli potýkat se znovu poznáváním své rodiny, od které byli po několik let odtrženi. Hans Guttman prošel řadou koncentračních táborů a válku přežil, domů se však již neměl ke komu vrátit, neboť ostatní členové jeho rodiny během války zahynuly. Velmi podobný osud potkal i Annu Rosenbach. Specifický případ představuje příběh Pavla Jelínka, který konec druhé světové války přežil jako ukryvané dítě. Všechny tyto děti si přenesly trauma ze své minulosti do své budoucnosti a dnešní výzkumy poukazují na to, že trauma s jejich generací neskončilo a předává se dál.

Řada odborníků z oboru psychologie, ale také medicíny, psychiatrie, biologie, antropologie či jazykovědy se zabývají otázkou vlivu traumatu na další generace. Trauma je známo jako silný zážitek, během něhož byl jedinec vystaven skutečné či hrozící smrti, vážnému zranění či sexuálnímu násilí. Je zřejmé, že trauma má závažný vliv na fungování a chování jedince. Otázkou však zůstává, zdali se tyto pocity promítají i do dalších generací. Jelikož trauma bývá něco, co nelze vyslovit, nosí jej oběti uzavřené sobě a předávají ho ze svého nevědomí do nevědomí dítěte. Úkolem psychoanalytiků je pak najít zdroj traumatu a zahájit uzdravovací proces.<sup>266</sup>

Mohlo by se zdát, že problematika transgeneračního přenosu bude úkolem především pro psychoterapeuty. V dnešní době, se však existují objektivní metody, které přinášejí nové výsledky. Jedná se například o Stroopovo paradigma. Tato metoda vychází z předpokladu, že určité skupině lidí, například veteránům z Vietnamu bude trvat déle čtení barev slov, které jsou vztažené k jejich zkušenosti než čtení slov neutrálních. V roce

---

<sup>265</sup> CLIFFORD, Rebecca. *Survivors. Children's Lives After the Holocaust*. New Haven: Yale University Press, 2020. ISBN 978-0300243321. S. 5-6.

<sup>266</sup> PREISS, Marek, VIZINOVÁ, Daniela (eds.). *Transgenerační přenos (nejen) traumatu*. Praha: Irene Press, 2019. S. 7-8.

2006 američtí psychologové Susan Kassai a Robert Motta provedli výzkum u 109 ultraortodoxních židovských vnuků přeživších holocaustu. Zkoumáním se ukázalo, že židovské děti měly prodloužený reakční čas u slov vtažených k traumatu (jednalo se o pět vybraných slov – Auschwitz, Hitler, nacista, koncentrační tábor a 6 miliónů). Test poukázal na zvýšenou míru myšlenek ovlivněných holocaustem v mysli židovských vnuků.<sup>267</sup>

V České republice lze za nejvýznamnější autorku zabývající se transgeneračním přenosem traumatu považovat Helenu Klímovou, která mimo jiné čerpá z vlastních zkušeností coby ukryvané dítě v době okupace. Ve svých pracích se zabývá skupinovou analýzou, kdy její členy tvoří potomci těch, co přežili holocaust.<sup>268</sup> Klímová a jiní odborníci se shodují, že přestože zdroj traumatu vznikl v dávné minulosti, je díky své fatálnosti schopen poznamenat několik dalších generací. K přenosu traumatu přes generace dochází na mnoha úrovních, například verbální či neverbální přenos informací, přenos získaných znaků, vnitrorodinná mikrotraumatizace a jiné. V dnešní době se však nejvíce zkoumá vliv epigenetický, což je princip, který vysvětluje, že jsme něco víc než jen součet našich genů. Nejen to, co jíme, dýcháme, ale také to, co prožíváme a co cítíme, má vliv na geny.<sup>269</sup>

Osoby postihnuté transgeneračním traumatem často bojují s krizí identity či naopak s postupným přijímáním židovské identity. Jejich okolí se může potýkat s přívalem nelehkých informací, často emocionálního rázu, na které neví, jak reagovat. Nové výzkumy ukazují, že ani třetí generace nezůstala ušetřena následků holocaustu, přestože se projevují jiným způsobem než u předchozí generace. Pozitivní je, že tito lidé mají snahu o otevřený dialog, často se objevují ve veřejném a občansko-právním prostoru. Zároveň jim není lhostejný osud těch, kteří jsou v současnosti jakkoli ohroženi, jak v oblasti sociální, tak oblasti lidskoprávní. Otázkou zůstává, zda se nejedná o znaky posttraumatického růstu této generace, kdy se objevují pozitivní změny ve snaze se vyrovnat s následky holocaustu.<sup>270</sup>

---

<sup>267</sup> Tamtéž, s. 10-11.

<sup>268</sup> KLÍMOVÁ, Helena. Jazyky sociálního nevědomí v rodinách po traumatu. In: PREISS, Marek, VIZINOVÁ, Daniela (eds.). *Transgenerační přenos (nejen) traumatu*. Praha: Irene Press, 2019. S. 269.

<sup>269</sup> DYMEŠOVÁ, Gabriela. Holocaust se nás jenom zdánlivě netýká. Jak jsme vyženili a vyvdaly holocaust. In: PREISS, Marek, VIZINOVÁ, Daniela (eds.). *Transgenerační přenos (nejen) traumatu*. Praha: Irene Press, 2019. S. 407-408.

<sup>270</sup> DYMEŠOVÁ, Gabriela. Holocaust se nás jenom zdánlivě netýká. Jak jsme vyženili a vyvdaly holocaust. In: PREISS, Marek, VIZINOVÁ, Daniela (eds.). *Transgenerační přenos (nejen) traumatu*. Praha: Irene Press, 2019. S. 407-409.



Výše v této práci byl zmíněn osud sester Bohumily a Johanny Pickových, které měly štěstí a vrátily se ke svým rodičům, které před transportem zachránil nežidovský původ matky.<sup>271</sup> Shledání s rodiči se dočkaly i „Wintonovy děti“ Baruch Spergel a jeho sestra Zivia. V jejím případě se však nejednalo o bezproblémový návrat. Do Kindertransportu byla zařazena, když jí bylo necelých pět let. Celou válku se stěhovala z různých pečovatelských zařízení ve Velké Británii. Když přijela o sedm let později do Palestiny, kde na ni čekal zbytek rodiny, své rodiče již nepoznávala. Další velkým problémem byla nově vzniklá jazyková bariéra. Zatímco její rodiče mluvili německy nebo jidiš, Zivia německy zapoměla a domluvila se pouze anglicky.<sup>272</sup>

S těmito problémy se potýkala většina přeživších dětí, které se narodily mezi lety 1935-1944. Tato nejmladší skupina je charakteristická tím, že jí chybí vzpomínky z raného dětství, které často formují osobnost. Pokud jim nějaké vzpomínky zbyly, jednalo se většinou o útržky, které nedávaly smysl. Vysvětlení jim mohli poskytnout pouze nejbližší příbuzní, kteří často zahynuli během druhé světové války. V dospívání tak mohli tito jedinci narazit na problém s určením vlastní identity.<sup>273</sup>

Pravděpodobně nejtěžší osudy představují děti, které válku sice přežily, avšak po jejím konci se neměly ke komu vrátit. Takovým případem byl i Hans Guttman, narozen 25. prosince 1923.<sup>274</sup> Jeho otec MUDr. Fritz Guttman pocházející z Ústí nad Labem měl v Liberci vlastní ordinaci specializující se na choroby ušní, nosní a krční, která sídlila na dnešním Soukenném náměstí.<sup>275</sup> Dne 23. června 1927 se rodičům narodil další syn jménem Paul.<sup>276</sup> Během mobilizace v roce 1938 nastoupil Fritz Guttman vojenskou službu ve Sborové nemocnici č. 6 v Brně. S celou rodinou prchl z Liberce v říjnu 1938, kdy několik dní pobývali v Poděbradech a následně se přestěhovali do Prahy k matce Fritze Gutmanna. Rodina se měla v plánu odstěhovat do Spojených států amerických, o čemž svědčí výpověď Fritze, ve které uvádí, že se svým starším synem Hansem

---

<sup>271</sup> Rozhovor s Bohumilou Havránkovou, rozenou Pickovou. In: *Paměť národa* [online]. [vid. 17. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/havrankova-bohumila-20150617-0>.

<sup>272</sup> Rozhovor se Ziviou Fischlerovou a Baruchem Spergelem ze dne 4. února 2008. In: *Voice/Vision Holocaust Survivor Oral History Archive* [online]. [vid. 25. 4. 2022]. Dostupné z: <http://holocaust.umd.umich.edu/fischlerspergel/>

<sup>273</sup> CLIFFORD, Rebecca. *Survivors. Children's Lives After the Holocaust*. New Haven: Yale University Press, 2020. ISBN 978-0300243321. S. 3-5.

<sup>274</sup> Hans Guttman. In: *Památník Terezin* [online]. [vid. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/te-guttman-hanus>

<sup>275</sup> ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7. S. 106.

<sup>276</sup> Paul Guttman. In: *holocaust.cz* [online]. 2. 4. 2014 [vid. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obeti/91459-pavel-guttman/>

navštěvuje jazykový kurz angličtiny.<sup>277</sup> Jako mnoho dalším rodinám, se ani Guttmannovým nepodařilo emigrovat. Fritz se svojí ženou Gertrud a jejich dvěma syny byli zařazeni do transportu s označením „Ck“, který odjel 22. prosince 1942 do ghetta Terezín.<sup>278</sup> Fritz, Gertrud a Paul byli po roce zařazeni do transportu „Dr“, který mířil do rodinného tábora BIIb v Osvětimi.<sup>279</sup> Starší syn Hans s nimi nejel, do transportu do Osvětimi byl zařazen až 28. září 1944. Odtud byl 25. ledna 1945 převezen do koncentračního tábora Mauthausen.<sup>280</sup>

Z poválečných osudů Hanse Guttmanna toho do dnešní doby není příliš známo. V Národním archivu se dochovaly materiály úřední povahy, které pravděpodobně potřeboval pro výkon svého povolání. Jednalo se například o osvědčení bezúhonnosti či žádost o vydání řidičského průkazu. Přestože byl vyučeným radiomechanikem, v poválečných letech působil jako národní správce v hotelu Spiro-Astoria v Jánských Lázních. Na jeho návrh byli Fritz a Gertrud dne 21. dubna 1947 prohlášeni za mrtvé okresním soudem civilním pro vnitřní Prahu.<sup>281</sup>

Velmi podobný osud s Hansem Guttmann sdílela Anna Rosenbach. Rodina Rosenbachových patřila mezi intelektuální elitu severočeské metropole. Hlava rodiny Jaroslav Rosenbach vystudoval práva na univerzitě ve Vídni a v Liberci provozoval vlastní advokátní kancelář. Jeho manželka Blanka, pocházející z Příbrami, se živila jako tlumočnice z angličtiny a francouzštiny. Spolu měli tři děti, syny Heřmana a Karla a nejmladší dceru Annu. Koncem září 1938 odešla rodina, pravděpodobně kvůli stále silícím antisemitským tendencím v pohraničí, do obce Libníkovice u Hradce Králové.

V této obci, rodišti Jaroslava Rosenbacha, setrvala až do července 1942, kdy byla deportována ve speciálním transportu s označením Ez-St 31 do ghetta v Terezíně. Nedlouho nato, 1. září 1942, došlo k jejich deportaci transportem Be do Estonska, konkrétně do koncentračního tábora v Rize. Ten byl ale přeplněný, proto transport pokračoval dále severním směrem a zastavil se u obce Raasiku. Tam proběhla selekce, kdy z celého transportu bylo vybráno přibližně 200 práce schopných osob. Zbýlých 800,

---

<sup>277</sup> NA, fond Policejní ředitelství v Praze, 1941-1950, Guttmann Bedřich, signatura G 1288/9.

<sup>278</sup> Transport s označením „Ck“. In: holocaust.cz [online]. 2. 4. 2014 [vid. 7. 9. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

<sup>279</sup> Transport s označením „Dr“. In: holocaust.cz [online]. 2. 4. 2014 [vid. 7. 9. 2022]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

<sup>280</sup> NA, fond Okupační vězeňské spisy, K9 – Mauthausen, Guttmann Hanuš.

<sup>281</sup> NA, fond Zemský úřad Praha – státní občanství a matriční záležitosti, č. j. 28504/47

Guttmann Bedřich. NA, fond Zemský úřad Praha – státní občanství a matriční záležitosti, č. j. 28503/47 Guttmann Gertruda.

včetně Jaroslava, Blanky, Heřmana a Karla Rosenbachových, bylo zavražděno na pláži Kalevi-Liiva.

Dcera Anna patřila do skupiny oněch dvou stovek lidí vybraných k převezení do tábora Jägala. Zbytek války strávila ve věznicích a táborech nejenom v Estonsku, ale také Polsku a Německu. Právě v německém koncentračním táboře Bergen-Belsen ji spolu s ostatními vězni v polovině dubna 1945 osvobodila britská armáda. Po skončení války je možné najít její stopu v rodném Liberci, kde figurovala v procesu s nacistou Fritzem Köllnerem, který se po odchodu Rosenbachových z města zmocnil jejich rodinné vily. V roce 1947 žila v Praze, kde se seznámila se svým budoucím manželem, se kterým o rok později emigrovala do Izraele. Usadila se v Jeruzalémě, kde později i zemřela.<sup>282</sup>

Děti, jejichž rodiče se je snažili zachránit, jsou v odborných publikacích často nazývány jako „ukrývané děti“. Tyto děti mohly být ukrývané několika způsoby. První skupinu tvořily děti, které nesly rysy, které podle nacistické propagandy nebyly typické pro židovské děti. Proto zde byla naděje, že se děti mohly vydávat za děti křesťanů, kteří se jich ujali. Tyto děti se musely řídit dvěma zásadními pravidly: vzdát se své židovské identity a neprozradit se. Pro děti, které nepocházely z ortodoxního židovského prostředí, mohlo být na první pohled snadnější vydávání se za křesťany. Přesto v jejich dosavadním životě hrálo židovství zásadní roli, a to i negativní. Děti věděly, že jejich židovská víra či hlášení se k židovské identitě jim odepírá právo žít. Být Židem znamenalo něco špatného, za co mohly být zabity. Naopak být křesťanem znamenalo ochranu. Především malé děti nemohly pochopit, proč je jejich bůh není schopen ochránit a ztrácely v něho důvěru. Ke konvertování především ke katolické víře docházelo nejčastěji v Polsku, kde byla katolíkům většina. Děti, které se skrývaly v katolických rodinách a byly dost staré na to, aby situaci dostatečně chápaly, přechod ke křesťanství vítaly. Ty, které byly příliš malé, slepě následovaly příkladu dospělých.

Pokud se tyto skrývající se děti dožily konce války, očekávalo se od nich, že se po válce znovu vrátí k židovské víře. Pro většinu z nich byl návrat k židovské identitě zdlouhavý proces, který se ne vždy podařilo úspěšně dokončit. Řada z přeživších si mohla pokládat otázku: „Proč se navracet k něčemu, co nás uvedlo do nebezpečí?“<sup>283</sup>

---

<sup>282</sup> PORTMANN, Kateřina, SLADKÝ, Ondřej. „Místa paměti“. Po stopách bývalých libereckých spoluobčanů. Příběh Anny Rosenbachové a její rodiny. In: *Fontes Nissae = Prameny Nisy: historie, památky, umění*. 2018, 19(1). S.46-61. ISSN 1213-5097.

<sup>283</sup> TEC, Nechama. Introduction. In: HEBERER, Patricia. *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840. S. 26-27.

Druhou zásadní skupinu tvořily děti, které se skutečně skrývaly. Jedním z nich byl i liberecký rodák Pavel Jelínek. Ten se narodil v roce 1935 do smíšeného židovsko-českého manželství. Po zabrání českého pohraničí v roce 1938 celá rodina město opustila, a nakonec se usídlila v obci Hořepník poblíž Pelhřimova na Vysočině. Tam rodina zůstala až do konce války. Pavel Jelínek dostal povolání do transportu v den svých desátých narozenin. Jako dítě ze smíšeného manželství měl být deportován na konci dubna 1945. Rodiče se však rozhodli, že syna do transportu nedají. Matka Marie Lederer se se svými dvěma syny několik posledních dnů války ukrývala v hájence v lesích. Přestože nejbližší členové rodiny válku přežily, přišel Pavel Jelínek například o svoji babičku Josefinu Lederer, která zahynula v koncentračním táboře Treblinka.<sup>284</sup>

---

<sup>284</sup> Rozhovor s Pavlem Jelínkem. In: *Paměť národa* [online]. [vid. 12. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/jelinek-pavel-20190924-0>

## 8. Didaktické využití tématu na druhém stupni základních škol

Následující kapitola blíže představuje jednu z možností, jak lze téma dětí z Liberce v tzv. konečném řešení židovské otázky využít v hodinách dějepisu na druhém stupni základních škol.

Osobně bych úlohu doporučila pro žáky devátých tříd. V tomto ročníku se nacházejí žáci ve věku od čtrnácti do patnácti let. Pokud bychom na tyto jedince nahlíželi z hlediska teorie vývoje lidského myšlení švýcarského psychologa Jeana Piageta, budou spadat do nejvyšší kategorie, a tedy stádia formálních operací. U většiny případů se začíná rozvíjet abstraktní myšlení, žáci jsou kreativní, dokážou vymyslet různé cesty řešení.<sup>285</sup> Jisté negativum u této věkové skupiny spočívá v tom, že jedinci v daném věku upřednostňují názory svých vrstevníků před staršími autoritami jako je učitel či rodič.

Pro učitele může být obtížnější najít téma, které by dokázalo v žácích vzbudit zájem a motivovalo je k lepším výkonům. Z toho důvodu je podstatné, aby úlohy byly sestaveny tak, aby co nejvíce vyhovovaly konkrétním žákům i kolektivu. Téma se zaměřuje také na mladistvé oběti holocaustu, kteří se dají považovat za vrstevníky žáků pracujících na této úloze. Díky tomu je podstatné úlohy uchopit tak, aby v žácích rozvíjely empatii, která jim umožní lépe pochopit historické jevy a děje.

Téma diplomové práce a její didaktické využití konkretizuje obecné historické problémy prostřednictvím regionálních dějin města Liberec. Z toho důvodu je přínosná především pro žáky, kteří studují v Liberci či v Libereckém kraji. Cílem je žákům poskytnout náhled jak se historické události první poloviny 20. století promítly do dnešní podoby města Liberec i jeho společnosti.

Dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) lze téma úlohy zařadit do okruhu Moderní doba, konkrétně se jedná o učivo zabývající se holocaustem.<sup>286</sup>

---

<sup>285</sup> PIAGET, Jean, INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014, ISBN 978-80-262-0691-0.

<sup>286</sup> *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)* [online]. 2021 [vid. 10. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. S. 61.

## 8.1 Identita a kontext

Hlavním tématem programu je problematika identity a antisemitismu. V dnešní době se žáci mohou stále častěji setkat s tím, že se složení jejich třídy vyznačuje pestrou etnickou, kulturní i náboženskou skladbou. Pro žáky je podstatné, aby si uvědomovali svoji vlastní osobní kulturu, která ovšem není jednoduše, ale dynamická. Cílem učitele je žákům pomoci pochopit, že jejich kultura je jedna z mnohých a že mohou existovat i jiné pohledy na určitá stanoviska. Dalším cílem by mělo být hledání rovnováhy mezi kolektivní a individuální identitou. Přestože může kolektivní identita dodávat jedincům pocit bezpečí a stability, měli by si uvědomit, že je nevhodné využívat její zdroje náhradou za nedostatek sebedůvěry nebo nedostatek individuálního sebeuvědomění.

Antisemitismus a různé podoby kolektivní identity, jako je náboženská či národní příslušnost, spolu do jisté míry souvisí. Antisemitismus sloužil, a i v dnešní době je stále používán, jako nástroj k stmelení a vymezování hranic. V tomto procesu dochází k sjednocení „nás“ tím, že se vyloučí „Židé“.

Učitel se v jednotlivých třídách může setkat s rozdílným původem a kontextem, z něhož antisemitismus vychází. Může se například jednat o přetrvávající nacionalistické ideologie, které často nemají žádnou protiváhu. Tyto názory se mohou předávat z generace na generaci a být podporovány nesebekritickými národními příběhy a mýty. Jako řešení se zde nabízí například poukázání na jiné státy, které dokázaly kriticky přehodnotit vlastní dějiny.

Podstatnou součástí úlohy je uvést učivo do souvislosti s multikulturním původem a zázemím žáků. Vzhledem k tomu, že ve společnosti stále rezonují rozdílné stereotypy, je dobré poukázat na příklady mírového soužití a vzájemné inspirace různých náboženství či etnických skupin. Přestože je možné k tomu použít příklad ze světových dějin, v návaznosti na téma diplomové práce je vhodnější poukázat na soužití Čechů, Němců a Židů v Liberci od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století.<sup>287</sup>

---

<sup>287</sup> Proč a jak se potýkat s antisemitismem. Příručka pro pedagogy. In: FRANKL, Michal, et al. *Naši nebo cizí? Židé ve 20. století*. Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy, Praha 2013. ISBN 978-80-87366-28-8. S. 18-21.

### 8.1.1 Židovská identita

Následující úloha se týká problematiky identity židovských obyvatel, jelikož neexistuje univerzální odpověď na otázku, kdo je Žid. Stejný problém si uvědomovalo mnoho Židů, kteří byli deportováni z Protektorátu Čechy a Morava do ghetta Lodž a Terezín. Úloha vznikla na základě metodických materiálů projektu „Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století“<sup>288</sup> v kombinaci s případovými studii z Liberce.

**Časová dotace:** 45 minut

**Způsob práce:** čtení s porozuměním, skupinová práce, vytváření schémat

**Očekávaný výstup:** D-9-7-05 žák na příkladech vyloží antisemitismus, rasismus a jejich nepřijatelnost z hlediska lidských práv

**„Big Six“<sup>289</sup>:** analýza příčin a následků událostí, zaujímání historické perspektivy, pochopení etické dimenze historické interpretace

#### Plán vyučovací hodiny

- Učitel uvede hodinu dvěma klíčovými otázkami: *Co považujete za podstatné, když přemýšlíte nad tím, kdo jste a kam patříte? Jak může vnímání vlastní identity ovlivnit konfrontace s novým prostředím?*
- Učitel vyzve žáky, aby na otázky odpověděli a zkusili si vzpomenout na zážitky, kdy byli sami konfrontováni s jiným prostředím (například během cestování), které jim zároveň pomohlo pochopit něco o sobě samých.
- Následuje učitelův výklad o transpotech a ghettu Lodž. Předpokládá se, že žáci již mají povědomí o historických událostech týkající se 30. let 20. století, podepsání mnichovské dohody a vzniku Protektorátu Čechy a Morava.
- Žáci se rozdělí do skupin po třech až čtyřech žácích. Jejich úkol spočívá v přečtení vzpomínky Hanuše Roubíčka:

---

<sup>288</sup> Metodické materiály. In: FRANKL, Michal, et al. *Naši nebo cizí? Židé ve 20. století*. Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy, Praha 2013. ISBN 978-80-87366-28-8. S. 15-17.

<sup>289</sup> Pozn. „Big Six“ je zkrácený výraz, který se vztahuje ke konceptu „historického myšlení“, na jehož vývoji se podíleli anglosaští didaktici a dnes je obecně uznáván jako východisko k výuce dějepisu. Jeho autor Peter Seixas identifikoval šest konceptů: stanovení historického významu, využití primárních zdrojů, určení kontinuity a změny, analýza příčin a následků, zaujímání historické perspektivy, pochopení etické dimenze historické interpretace. Viz. in: *Historické myšlení a historická gramotnost*. In: *Dějepis v 21. století* [online]. [vid. 13. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.dejepis21.cz/historicke-mysleni-a-historicka-gramotnost>

„Člověku tenkrát bylo šestnáct a tři čtvrtě, to je věk, kdy je člověk mimořádně vnímavý a najednou se dostane do prostředí, které bych nazval exotické, to byl pro nás orient. Protože čeští Židi byli vesměs Židi asimilovaní a dohromady se ničím nelišili od Čechů, případně Němců, pokud byli německy orientovaní. Měli trochu svoji společnost, svoje spolky, to je pochopitelné, ale jinak jsme se ničím nelišili. Už jsem předem říkal, že jsem se postili v pátek, slavili jsme Vánoce atd. a najednou se dostanete do prostředí Židů, které pro nás bylo zcela odlišné.

Rozdíl byl například v řeči, my jsme mluvili česky a německy, tam mluvili jidiš, případně ta mladší generace mluvila polsky a úplně jiná kultura, ty lidi byli daleko pobožnější než my. Pro ty lidi byla samozřejmost, že jedli košer, že milchig a fleischig, že měli šabes, erev šabes, gefilte fisch atd. atd. Pro nás to bylo něco úplně nového, my jsme taky nebyli ve stavu se s nimi sžít, protože část jich nás nenáviděla, část nás špatně přijala, protože málo platné, ujídali jsme jim z jejich přidělů. Když jsme procházeli těmi ulicemi, často jsme viděli nápisy jenom v hebrejštině, poněvadž byly jidiš, ze začátku pro nás absolutně nesrozumitelná věc. To bylo pro mě takové negativní dobrodružství, že se člověk s radostí vrátil do třídy, ve které nás bydlelo snad padesát, kde nebylo k dýchání, kde nebylo k hnutí, ale byli jsme doma. To byl kousíček Československa, a když tam přišel harmonikář a začal nám hrát „Ta naše písnička česká“, tak to byly louže slz, ne „Kde domov můj“, to je zajímavé, to nebyla naše hymna, naše hymna byla ta Hašlerova „Ta naše písnička česká“. Snad proto, že jsme měli ke „Kde domov můj“ příliš velkou úctu, než abychom ji zpívali tam někde na slavníku“.<sup>290</sup>

- Učitel si společně s žáky vysvětlí pojmy, které jsou pro žáky neznámé (např. asimilace, jidiš, košer, milchig, fleischig, šabes, gefilte fisch). Žáci mají dále za úkol vybrat v textu dvě věty či souvětí, která jim připadají nejdůležitější z hlediska jeho identity. Učitel položí žákům doplňující otázku: *Která součást identity Hanuše Roubíčka se při pobytu v ghettu projevila nejsilněji?* Následuje diskuze, při které jsou skupiny vyzvány, aby se podělily o své vybrané pasáže.
- V dalším kroku učitel vyzve žáky, aby vybrali tři pojmy, které na základě ukázky charakterizují vztah polských a českých Židů. Svůj výběr následně okomentují.

---

<sup>290</sup> Metodické materiály. In: FRANKL, Michal, et al. *Naši nebo cizí? Židé ve 20. století*. Židovské muzeum v Praze – Institut Tereziánské iniciativy, Praha 2013. ISBN 978-80-87366-28-8. S. 15-16. Originální pramen uložen: Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny šoa, rozhovor č. 91.



- Žáci zůstanou ve stejných skupinách, učitel jim předloží k přečtení další text.

Jedná se o příběh libereckého právníka Gustava Glaessnera a jeho rodiny:

*JUDr. Gustav Glaessner a jeho manželka Marianne, rozená Stampf, žili společně v Liberci od roku 1922, kde se jim 13. července 1923 narodil syn Wolfgang a o pět let později 2. května 1928 syn Herbert. Přestože se Gustav narodil do židovské rodiny, již ve čtrnácti letech konvertoval k římskému katolictví, ke kterému se přihlásil i během sčítání lidu v roce 1921. Jeho manželka Marianne se rovněž hlásila k římskému katolictví, i když původem také pocházela z židovské rodiny. Z toho to důvodu nechali oba své syny zapsat do katolické matriky.*

*Dle dochovaných materiálů zabývající se policejním šetřením v Liberci byl Gustav Glaessner členem Sudetoněmecké strany. Přestože se do politického života příliš nezapojoval, byl znám svým nacionálně socialistickým smýšlením. Ve své kanceláři údajně zaměstnával pouze členy SdP, kteří se hlásili k německé národnosti a katolickému vyznání.*

*Přes své myšlení byla celá rodina Glaessnerových označena za Židy na základě tzv. norimberských rasových zákonů, které začaly platit na území Sudet po jejich zabrání Německou říší. Kvůli původů svých rodičů museli Gustav a Marianne se svými dvěma syny Liberec opustit a přestěhovat se do Prahy, odkud se snažili získat potřebné dokumenty k vystěhování do Austrálie. Přestože byly pasy rodině schváleny a vydány, již se jim nepodařilo protektorát opustit. Celá rodina byla zařazena 21. října 1941 do transportu s označením „B“, který směřoval do ghetta Lodž, ze kterého se nikdo z nich nevrátil. Datumy úmrtí Wolfganga, Herberta a Marianne nejsou do dnešní doby známy, pouze u Gustava Glaessnera víme, že zemřel 16. srpna 1942.<sup>291</sup>*

- Žáci mají za úkol zodpovědět: *Jak se lišilo vnímání identity Gustava Glaessnera v porovnání s Hanušem Roubíčkem? V čem se naopak ve svém myšlení shodovali?*
- Při závěrečné reflexi položí učitel shrnující otázku: *Jak sami sebe identifikovali Židé, kteří byli během druhé světové války konfrontováni s realitou vyčlenění ze společnosti?* Reflexe je možno provést také individuálně písemnou formou.

---

<sup>291</sup> PÁNKOVÁ, Jitka. *Tzv. konečné řešení židovské otázky – případ advokátů z Moskevské ulice v Liberci* [online]. 28. 2. 2020 [vid. 29. 11. 2021]. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/154574>. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie, s. 63-69.

### 8.1.2 Liberecké děti v tzv. konečném řešení židovské otázky – konkrétní případy

Následující didaktické využití navazuje na téma předešlé vyučovací hodiny. V této části mají žáci za úkol pomocí analýzy pramenů zrekonstruovat konkrétní životní příběhy libereckých dětí, které byly postiženy v rámci tzv. konečného řešení židovské otázky.

**Časová dotace:** 90 minut (příprava příspěvků) + 45 minut (prezentace výsledků)

**Způsob práce:** práce s prameny, skupinová práce, prezentování výsledků

**Očekávaný výstup:** D-9-7-05 žák na příkladech vyloží antisemitismus, rasismus a jejich nepřijatelnost z hlediska lidských práv

**„Big 6“:** využití primárních zdrojů, analýza příčin a následků, zaujímání historické perspektivy, pochopení etické dimenze historické interpretace

#### Plán vyučovací hodiny

- Během prvních dvou vyučovacích hodin budou žáci pracovat ve skupinách po třech až čtyřech žácích.
- Učitel žákům vysvětlí zadání práce. V této fázi učitel žáků představí památník „Stolpersteine“<sup>292</sup>, který hraje významnou roli při mapování osudů bývalých libereckých občanů.
- Žáci budou mít k dispozici učitelem připravené kopie pramenů z archivu. Během práce budou mít přístup k internetu, kde mohou pracovat s digitalizovanými materiály např. z portálu holocaust.cz, pametnaroda.cz, pamatnik-terezin.cz atd.
- Cílem žáků je na základě dohledaných informací sepsat ucelený příběh jedné liberecké rodiny.
- Své výsledky žáci prezentují na místech, kde daná rodina žila a kde jsou v současné době položeny „Stolpersteine“ jednotlivých členů.

---

<sup>292</sup> Stolpersteine, pro které se v češtině vžil název „kameny zmizelých“, jsou mosazné dlažební kostky připomínající oběti holocaustu. Pokládají se v místech posledního známého bydliště či pracoviště obětí. Stolpersteine představují v dnešní době největší decentralizovaný památník na světě. S jeho myšlenkou přišel německý sochař Gunter Demning, který položil první Stolperstein před radnici v Kolíně nad Rýnem v roce 1992. Viz. Stolpersteine. In: Wikipedie – otevřená encyklopedie [online]. 13. 6. 2022 [15. 6. 2022]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Stolpersteine>

## 9. Závěr

Holocaust je kapitolou dějin, která se těší velkému zájmu ze strany odborníků i široké veřejnosti. Stále se však nacházejí nová témata, kterým nebyl dosud dán takový prostor, jaká by si zasloužila. Jedním z nich je role dětí v takzvaném konečném řešení židovské otázky. Stejně jako jejich rodiče, i děti byly perzekvovány nehledě na to, zdali se za Židy považovali z náboženského či etnického hlediska.

Město Liberec přišlo o převážnou většinu svých původních židovských obyvatel. Ti, kteří válku přežili, se většinou vraceli do míst, kde na ně už nic nečekalo. Přišli o své domovy, rodinu i přátele. Navíc se jednalo o převážně německy mluvící obyvatele, na které se v době nejenom těsně poválečné dívala většinová československá společnost s určitým despektem. Není proto divu, že většina z nich se rozhodla město trvale opustit a začít znovu někde jinde. Touto ztrátou přišel Liberec stejně jako mnoho dalších evropských míst o obyvatele, kteří se často zásadně podíleli na kulturní, hospodářské a společenské podobě města.

Cílem této diplomové práce bylo na základě komparace, analýzy a syntézy různých zdrojů vytvořit co možná nejpreciznější databázi libereckých občanů, kteří byli na základě takzvaných norimberských rasových zákonů označeni za Židy. Pomocí této databáze se podařilo dopočítat, že se mezi nimi nacházelo nejméně sedmdesát osm dětí a mladistvých.

Mezi těmito dětmi chybí ty, kterým se podařilo emigrovat do zahraničí. Pokud se jednalo o rodiny, které měly dobré kontakty v zahraničí a byly finančně zajištěné, podařilo se jim vycestovat ještě před podepsáním mnichovské dohody. Většina z nich však takové štěstí neměla a pro emigraci se rozhodla až v momentě, kdy už bylo pozdě. Přesto se některým rodičům alespoň podařilo zajistit svým dětem místo v tzv. Kindertransportech. Z obyvatel Liberce se tímto způsobem podařilo zachránit osm dětí. Jen těžko si dokážeme představit, jak traumatické muselo být odloučení pro rodiče i jejich potomky.

Tato práce popisuje zvláště osudy dětí a mladistvých, kterým se však nepodařilo emigrovat. Tyto děti včetně jejich rodin většinou skončily v některém ze shromažďovacích ghatt. Před zřízením ghatta Terezín se nejčastěji jednalo o polské ghetto Lodž. Kapitoly věnující se těmto místům se snaží více přiblížit, jak mohl život v ghettech vypadat. V ghettu Terezín či Lodž strávily děti různě dlouhou dobu. Následně byla většina z nich opět zařazena do transportů a odvezena na východ do koncentračních táborů.

Poslední část se zabývá dětmi a mladistvými, kterým se podařilo přežít věznění v koncentračních táborech a židovských ghettech. Do dnešní doby se podařilo dohledat sedm jmen. U minimálně třech z nich v dnešní době víme, že přežili jako jediní ze své rodiny. Například Hans Guttman čekal ještě další dva roky, zdali se někdo z jeho příbuzných vrátí. Potvrzení o smrti bylo na jeho žádost vydáno v roce 1947. Traumatem, které si v sobě tyto děti nesly, jsou poznamenány i jejich potomci. Dnešní psychologické výzkumy potvrzují, že u těchto jedinců došlo k transgeneračnímu přenosu traumatu, kdy následkem duševního otřesu došlo ke změně genů.

Děti lze jednoznačně považovat za oběti druhé světové války. Díky svému nízkému věku nemohly zpravidla nijak zásadně zasáhnout do historických událostí. O jejich osudu rozhodovali dospělí. Sedmdesát osm libereckých dětí představuje sedmdesát osm zmařených životů. Pokud jedinci měli to štěstí a dožili se konce války, přišli minimálně o část svého dětství. Přestože se židovské samosprávy, učitelé, vychovatelé a mnoho dalších osob v ghettech snažilo zajistit dětem co možná nejlepší podmínky, stále se jednalo o život v naprosto abnormálním prostředí, kde na každém kroku číhala smrt.

## 10. Použité zdroje informací

### 10.1 Prameny

#### 10.1.1 Archivy

Národní archiv Praha

Fond Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích

Fond Okupační vězeňské spisy

Fond Policejní ředitelství Praha v Praze

Fond Zemský úřad Praha

Soukromý archiv Milana Votavy

### 10.2 Literatura

BENDA, Jan. *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2119-7.

BENZ, Wolfgang. *Was ist Antisemitismus?* Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2004, 272 s. ISBN 3-89331-562-4.

BORÁK, Mečislav. *První deportace evropských Židů: Transporty do Niska nad Sanem (1939-1940)*. Šenov u Ostravy, Tilia 2009. ISBN 978-80-86904-34-4.

BRANDES, Detlef, MÍŠKOVÁ, Alena. *Z katedry dějin východní Evropy na pražskou radnici: Josef Pfitzner 1901-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3171-6.

BROD, Toman, MIROSLAV KÁRNÝ a MARGITA KÁRNÁ. *Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau: Sborník...* Praha: Melantrich, 1994, Terezínská iniciativa. ISBN 80-7023-193-9.

CLIFFORD, Rebecca. *Survivors. Children's Lives After the Holocaust*. New Haven: Yale University Press, 2020. ISBN 978-0300243321.

ENGELMANN, Isa. *Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem*. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007, 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7.

FRANKL, Michal, et al. *Naši nebo cizí? Židé ve 20. století*. Židovské muzeum v Praze – Institut Terezínské iniciativy, Praha 2013. ISBN 978-80-87366-28-8.

GRUNER, Wolf. *Pronásledování Židů v Protektorátu Čechy a Morava: místní iniciativy, centrální rozhodnutí, reakce Židů 1939-1945*. Přeložil Vladimír ČADSKÝ. Praha: Academia, 2019, ISBN 978-80-200-3005-4.

HÁJKOVÁ, Anna. *Poslední ghetto. Všední život v Terezíně*. Kalich, Praha 2021. ISBN 978-80-7017-302-2.

HEBERER, Patricia. Author's introduction. In: *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840.

KÁRNÝ, Miroslav. "*Konečné řešení*": *Genocida českých židů v německé protektorátní politice*. Praha: Academia, 1991, 182 s. ISBN 80-200-0389-4.

KARPAŠ, Roman, et al. *Kniha o Liberci*. Třetí doplněné a rozšířené vydání. Liberec: Roman Karpaš RK, 2022, ISBN 978-80-87100-49-3.

KASPEROVÁ, Dana. *Výchova a vzdělávání židovských dětí v protektorátu a v ghettu Terezín*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010, Humanitas. ISBN 978-80-7308-327-4.

KELLER-GIGER, Susanne. *Karl Kostka a Německá demokratická svobodomyšlná strana v Československu v době před 2. světovou válkou*. Přeložila Hana ŠÍMOVÁ-KORMUNDOVÁ. Praha: Agentura Pankrác, 2018, 239 s. ISBN 978-80-86781-36-5.

KLÍMOVÁ, Helena. *Rodina a trauma*. Praha: Irene Press, 2014. ISBN 978-80-905354-5-9.

KOVTUN, Jiří. *Tajuplná vražda: Případ Leopolda Hilsnera*. Praha: Sefer, 1994, 574 s., front. Judaika, Sv. 4. ISBN 80-900895-9-3.

KRYL, Miroslav, et al. *Rasismus, antisemitismus, holocaust*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2011. ISBN 978-80-7414-389-2.

KRYL, Miroslav. *Osud vězňů terezínského ghetta: [v letech 1941-1944]*. Brno: Doplněk, 1999, 225 s. ISBN 80-7239-042-2.

LHOTOVÁ, Markéta (ed.). *Likvidace židovských organizací na českém pohraničním území připojeném 1938 k nacistickému Německu*. Severočeské muzeum v Liberci ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze, Liberec 2015.

MELANOVÁ, Miroslava, et al. *Liberec*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017. ISBN 9-80-7422-484-3.

OSTERLOH, Jörg. *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v Říšské župě Sudety v letech 1938–1945*. Argo, Praha 2010. ISBN 978-80-257-0213-0.

PIAGET, Jean, INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014, ISBN 978-80-262-0691-0.

PORTMANN, Kateřina, ROHLÍČKOVÁ, Veronika. *Osud rodiny lékaře Siegfrieda Freuda*. Nепublikovaný text.

PREISS, Marek, VIZINOVÁ, Daniela (eds.). *Transgenerační přenos (nejen) traumatu*. Praha: Irene Press, 2019.

REDLICH, Egon, KRYL, Miroslav. *Zítřejede, synu, pojedeme transportem: Deník Egona Redlicha z Terezína 1.1.1942-22.10.1944*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-40-3.

SEDLICKÁ, Magdaléna. „Není přítel jako přítel“. *Židé v národním státě Čechů a Slováků 1945-1948*. Praha: Academia, 2021. ISBN 978-80-200-3307-9.

SEEMANN, Richard. *Ghetto Litzmannstadt 1941-1944: dokumenty a výpovědi o životě českých židů v lodžském ghettu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2000. ISBN 80-85864-97-5.

SNYDER, Timothy. *Černá zem: Holocaust – historie a varování*. Prostor, Praha 2015.

TEC, Nechama. Introduction. In: HEBERER, Patricia. *Children during the Holocaust*. Altra Mira Press, 2011. ISBN 978-0759119840.

VAJSKEBR, Jan a Petr KAŇÁK. *Kariéry ve službách nacismu: nejvyšší velitelé německého potlačovacího aparátu v protektorátu Čechy a Morava*. Praha: NLN, 2020, 394 s. ISBN 978-80-88292-59-3.

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety: (1938-1945)*. Praha: Argo, 2001, 577 s. Obzor. ISBN 80-7260-055-9.

### 10.3 Odborná periodika

ČERNÝ, Bohumil. ČERNÝ, Bohumil: Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941, in: *Terezínské studie a dokumenty*, 1997.

MILOTOVÁ, Jaroslava. Ústředna pro židovské vystěhovalce v Praze. Geneze a činnost do počátku roku 1940. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Praha, Nadace Terezínská iniciativa (1997).

LHOTOVÁ, Markéta. Příspěvek k historii židovských komunit na Jablonecku a Liberecku v období 1938-1939. In: *Fontes Nissae*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. ISBN 80-7083-666-0.

PORTMANN, Kateřina, ZVOLENSKÁ, Lucie. „Místa paměti.“ Po stopách bývalých libereckých spoluobčanů. Příběh rodiny Schurových. In: *Fontes Nissae = Prameny Nisy: historie, památky, umění*. 2019, 20(2), [32]-41. ISSN 1213-5097.

VELECKÁ, Hana. Britská pomoc uprchlíkům z Československa od okupace do vypuknutí války v roce 1939. *Soudobé dějiny* [online]. 2001, roč. 8, č. 4, s. 659-691. [vid. 8. 2. 2022]. ISSN 1210-7050. Dostupné z: <https://sd.usd.cas.cz/pdfs/sod/2001/04/03.pdf>

## 10.4 Webové stránky

www.archiv.de  
www.collection.arolsen-archives.org  
www.cs.wikipedia.org  
www.de.wikipedia.org  
www.dejepis21.cz  
www.digitalniknihovna.cz  
www.edu.cz  
www.en.wikipedia.org  
www.ghwk.de  
www.holocaust.cz  
www.holocaust.umd.umich.edu  
www.nicholaswinton.com  
www.pamatnik-terezin.cz  
www.pametnaroda.cz  
www.psp.cz  
www.vademecum.nacr.cz  
www.yadvashem.org

## 10.5 Závěrečné práce

BENDÁSEK, Tomáš. *Příběh rodiny Goltz*. Liberec, 2021. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie.

LAUŠMANOVÁ, Sabina. Nechtění obyvatelé – osud rodiny Perlmann [online]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Katedra historie.

PÁNKOVÁ, Jitka. *Tzv. konečné řešení židovské otázky – případ advokátů z Moskevské ulice v Liberci* [online]. 28. 2. 2020 [vid. 29. 11. 2021]. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/154574>. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie.



## Seznam příloh

### Příloha č. 1: Databáze deportovaných libereckých občanů

1. Transporty Praha – ghetto Lodž
2. Transporty Praha – ghetto Terezín
3. Transporty Praha – Ujazdow
4. Transporty Mladá Boleslav – ghetto Terezín
5. Transporty Kolín – ghetto Terezín
6. Transporty Hradec Králové – ghetto Terezín
7. Transporty Ústí nad Labem – ghetto Terezín
8. Transporty Brno – ghetto Terezín, Minsk
9. Transporty Pardubice – ghetto Terezín
10. Transporty Olomouc – ghetto Terezín
11. Transport Libníkovice – ghetto Terezín
12. Transporty Plzeň – ghetto Terezín
13. Transport Tábor – ghetto Terezín
14. Transport České Budějovice – ghetto Terezín
15. Transport Třebíč – ghetto Terezín
16. Transporty osob, které opustily Liberec před rokem 1938 (nedohledané osoby)
17. Nedohledané osoby

## Příloha č.1

### Databáze deportovaných libereckých občanů

#### 1. Transporty Praha – ghetto Lodž

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	Transport	Transport (kdy)	Transport (odkud)	Transport (kam)	Přežil	Zahynul	Místo
Blodek	Valtr	09.01.1904	37	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Blodkova	Antonie	05.07.1903	38	Ž	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Blodkova	Eva	30.04.1938	3	D	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Blau	Gustav	02.01.1881	60	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž		02.04.1942	Lodž
Deutsch	Ludwig	30.06.1877	64	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž		20.03.1942	Lodž
Diamant	Hugo	25.10.1874	66	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž		25.01.1942	Lodž
Ehrlich	Georg	29.10.1895	45	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Fixler	Ignaz	30.07.1901	40	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Fixler	Franziska	10.11.1901	39	Ž	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Gans	Walter	24.01.1893	48	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž		10.04.1942	Lodž
Gelles	Aron	19.06.1908	33	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Löwi	Max	15.02.1882	59	M	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Löwi	Frieda	23.12.1886	54	Ž	A	16.10.1941	Praha	Lodž			
Altschul	Charlotte	16.12.1880	60	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Bass	Leopold	17.01.1883	58	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Bass	Zdenka	14.12.1888	53	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Deutsch	Emil	08.03.1875	66	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Deutsch	Irma	25.11.1891	49	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Feig	Rudolf	23.06.1875	66	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž		20.07.1942	Lodž

Feig	Irma	08.08.1881	60	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Feig	Fritz	09.12.1906	35	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Freund	Egon	15.01.1885	56	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Freund	Helene	12.01.1886	55	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Glaessner	Gustav	21.05.1889	52	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž		16.08.1942	Lodž
Glaessner	Marianne	21.01.1897	44	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Glaessner	Wolfgang	13.07.1923	18	D	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Glaessner	Herbert	02.05.1928	13	D	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Glückauf	Paul	12.02.1891	50	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Hahn	Otto	13.08.1883	58	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž		12.05.1942	Lodž
Hecht	Elsa	04.11.1879	61	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Herrmann	Karl	09.02.1874	67	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Herrmann	Berta	04.05.1884	57	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž		26.11.1941	Lodž
Horner	Friedrich	14.08.1899	42	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Kraus	Rudolf	06.10.1881	60	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Kraus	Gertrud	08.09.1886	55	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Kraus	Walter	19.05.1914	27	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž		25.10.1942	Lodž
Kohn	Margarete (Grete)	30.11.1899	42	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Löbl	Alice	18.05.1894	47	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Langstein	Leopold	16.03.1879	62	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Langstein	Irma	05.07.1888	53	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Lindt	Marianne	05.08.1907	34	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Meller	Heinrich	13.07.1883	58	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Meller	Margarethe	12.02.1889	52	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Perlmann	Elise	06.06.1882	59	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž		28.06.1942	Lodž

Schnabel	Hans (Johann)	09.09.1894	47	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Stern	Rudolf	04.11.1880	60	M	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Spitz	Wilhelmine	04.01.1874	67	Ž	B	21.10.1941	Praha	Lodž			
Bachner	Emilie	27.02.1885	56	Ž	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Back	Alfred	15.08.1890	51	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž		10.05.1942	Lodž
Back	Helene	15.05.1896	45	Ž	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Barth	Max	25.05.1875	66	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Benda	Robert	15.11.1885	55	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Benda	Else	03.11.1893	47	Ž	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Beutler	Karoline Margarethe	26.02.1920	21	Ž	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Edelstein	Paul	06.12.1903	37	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Edelstein	Lotte	26.05.1914	27	Ž	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Edelstein	Georg Ludwig	18.10.1937	4	D	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Majersdorf	Rosalia	08.11.1878	62	Ž	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Majersdorf	Symson	25.06.1909	32	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Reich	Emil	09.07.1887	54	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž		21.03.1943	Lodž
Schöngut	Otto	30.10.1894	46	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Tanzer	Eugenie	24.03.1879	62	Ž	C	26.10.1941	Praha	Lodž			
Weiss	Otto	11.01.1884	57	M	C	26.10.1941	Praha	Lodž		26.01.1942	Lodž
Deutsch	Berta	10.12.1878	62	Ž	D	31.10.1941	Praha	Lodž			
Deutsch	Kurt	02.04.1909	32	M	D	31.10.1941	Praha	Lodž			
Eckstein	Franziska	10.09.1888	53	Ž	D	31.10.1941	Praha	Lodž		13.12.1942	Lodž
Eckstein	Oskar	16.12.1910	30	M	D	31.10.1941	Praha	Lodž		27.08.1942	Lodž
Endler	Otilie	18.01.1880	61	Ž	D	31.10.1941	Praha	Lodž			

Freund	Georg	08.10.1908	33	M	D	31.10.1941	Praha	Lodž				
Freund	Gertrud Paula	04.08.1911	30	Ž	D	31.10.1941	Praha	Lodž				
Hitschmann	Malwine	01.01.1875	66	Ž	D	31.10.1941	Praha	Lodž				
Hitschmann	Alice Malwine	21.08.1910	31	Ž	D	31.10.1941	Praha	Lodž				
Hitschmann	Kurt	01.08.1901	40	M	D	31.10.1941	Praha	Lodž		28.02.1942		Lodž
Horner	Wilhelm	07.10.1896	45	M	D	31.10.1941	Praha	Lodž		13.03.1943		Lodž
Horner	Sidonie	14.11.1911	29	Ž	D	31.10.1941	Praha	Lodž				
Ferda	Erwin	17.12.1904	36	Ž	E	03.11.1941	Praha	Lodž				
Glückauf	Kurt Heinz	07.09.1920	21	M	E	03.11.1941	Praha	Lodž				
Gans	Elsa	20.06.1896	45	Ž	E	03.11.1941	Praha	Lodž				
Gans	Erich	07.06.1929	12	D	E	03.11.1941	Praha	Lodž				
Gans	Charlotte	24.08.1931	10	D	E	03.11.1941	Praha	Lodž				
Hammerschlag	Albert	06.08.1876	65	M	E	03.11.1941	Praha	Lodž				
Hammerschlag	Hedwig	10.02.1886	55	Ž	E	03.11.1941	Praha	Lodž				
Herman	Karl	15.07.1905	36	M	E	03.11.1941	Praha	Lodž		27.03.1943		Lodž
Nettel	Adolf	02.11.1886	55	M	E	03.11.1941	Praha	Lodž				

## 2. Transporty Praha – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Deutsch	Heinrich	13.03.1909	32	M	Ak	24.11.1941	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim		27.02.1945	
Bauer	Ewald Erich	02.05.1906	35	M	Ak	24.11.1941	Praha	Terezín	El	29.09.1944	Terezín	Osvětim			
Horner	Erich	20.01.1902	39	M	Ak	24.11.1941	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim		20.02.1945	Dachau
Klein	Walter	12.08.1905	36	M	Ak	24.11.1941	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			

Breslauer	Otto	21.07.1893	48	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Levenvirt	Šimon	08.06.1916	25	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Nettl	Gabriele	05.09.1892	49	Ž	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Richter	Laura	11.10.1884	57	Ž	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Rosenzweig	Rudolf	20.07.1895	46	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Schön	Friedrich	03.06.1901	40	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Seligmann	Oskar	03.04.1889	52	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica			
Simonsohn	Meinhard	10.07.1891	50	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Simonsohn	Erna	08.12.1893	47	Ž	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Singer	Ernst	17.12.1890	50	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Spitzer	Egon	15.03.1903	38	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.11.1942	Terezín	Riga			
Steindler	Anton	28.07.1889	52	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	Ag	01.04.1942	Terezín	Piaski			
Weil	Egon	08.05.1898	43	M	H	30.11.1941	Praha	Terezín	O	09.01.1942	Terezín	Riga			
Janowitz	Fritz	06.07.1903	38	M	St Štáb	04.12.1941	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Feigl	Fritz	10.03.1917	24	M	J	04.12.1941	Praha	Terezín	Eb	18.05.1944	Terezín	Osvětim			
Lamm	Bruno	11.10.1901	40	M	J	04.12.1941	Praha	Terezín	Eb	18.05.1944	Terezín	Osvětim			
Lederer	Wilhelm	15.06.1902	39	M	J	04.12.1941	Praha	Terezín	Em	01.10.1944	Terezín	Osvětim			
Rieden	Felix	06.05.1897	44	M	J	04.12.1941	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Wolf	Alfred	27.01.1895	46	M	J	04.12.1941	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim		05.02.1945	Dachau
Wiener	Karoline	05.03.1876	65	Ž	L	10.12.1941	Praha	Terezín						23.02.1943	Terezín
Wiener	Otto	14.09.1912	29	M	L	10.12.1941	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Wiener	Gertrud	25.03.1917	24	Ž	L	10.12.1941	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			

Berglacz	Margarethe	23.03.1914	27	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Deutsch	Ernst	10.02.1906	35	M	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Deutsch	Anna	12.01.1907	34	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Hermann	Oskar	04.06.1885	56	M	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Er	16.10.1944	Terezín	Osvětim			
Hermann	Hermine	01.01.1892	49	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín							
Hermann	Susanne	01.01.1926	15	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín							
Jiroš	Helene	03.10.1915	26	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Kohn	Anna	07.05.1911	30	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Neurad	Franz	13.02.1911	30	M	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Radnitz	Olga	25.09.1879	62	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Singer	Olga	23.04.1921	20	D	M	14.12.1941	Praha	Terezín	En	04.10.1944	Terezín	Osvětim			
Tieder	Ernestine	03.11.1881	60	Ž	M	14.12.1941	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Breslauer	Ludwig	17.11.1879	62	M	N	17.12.1941	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Breslauer	Johanna	12.05.1889	52	Ž	N	17.12.1941	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Hartstein	Arnold	11.03.1875	66	M	N	17.12.1941	Praha	Terezín	Ag	01.04.1942	Terezín	Piaski			
Neustadt	Arthur	18.01.1873	68	M	N	17.12.1941	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Freudenfeld	Rudolf	28.08.1888	53	M	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica			
Freudenfeld	Leopoldine	24.06.1891	50	Ž	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica			
Freudenfeld	Susanne	15.08.1924	17	D	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica			
Gutfreund	Elfriede	31.08.1889	52	Ž	V	30.01.1942	Praha	Terezín							Terezín
Neumann	Ida	19.07.1865	76	Ž	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Passer	Elisabeth (Elise)	15.02.1906	35	Ž	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			

Strenitz	Michael Eduard	06.08.1930	11	D	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Et	20.03.1944	Terezín	Osvětim			
Weisskopf	Walter	09.12.1898	43	M	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Weisskopf	Magda	18.12.1901	40	Ž	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Weisskopf	Susanne	19.11.1930	11	D	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Welber	Moritz	22.03.1906	35	M	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Wolf	Otilie	08.09.1874	67	Ž	V	30.01.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Herschel	Oswald	20.07.1899	42	M	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Lauer	Johanna	05.02.1881	61	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Lauer	Marie	06.05.1888	53	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Lažansky	Adele	27.03.1891	50	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Salus	Irma	09.06.1898	43	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Sander	Karl	24.03.1887	54	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Sander	Olga	17.02.1893	48	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Schnürmacher	Oskar	26.07.1886	55	M	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Schnürmacher	Valerie	09.01.1891	51	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Schön	Emilie	03.01.1877	65	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošč			
Schubert	Viktor	23.06.1884	57	M	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica			
Seiner	Ida	17.03.1875	65	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošč			
Spitz	Julius	24.04.1879	62	M	W	08.02.1942	Praha	Terezín						13.03.1944	Terezín
Stern	Ignaz	04.06.1875	66	M	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Spitzer	Simon	09.02.1882	59	M	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Spitzer	Hedwig	24.07.1880	61	Ž	W	08.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			



Altschul	Käthe	13.01.1897	45	Ž	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Altschul	Elsa	07.05.1886	56	Ž	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Barón (Brun)	Mathilde	10.12.1869		Ž	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Beer	Egon	15.12.1907	34	M	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Benesch	Richard	16.02.1881	60	M	X	12.02.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošć			
Benesch	Valerie	18.07.1891	50	Ž	X	12.02.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošć			
Benesch	Hans	07.06.1923	18	M	X	12.02.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošć			
Berger	Leopold	08.07.1909	32	M	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Ab	17.03.1942	Terezín	Izbica			
Hirsch	Margarethe	09.09.1898	43	Ž	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Lauer	Julie	08.05.1875	66	Ž	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Löbl	Paul	27.02.1900	41	M	X	12.02.1942	Praha	Terezín	Em	01.10.1944	Terezín	Osvětim			
Löbl	Irma	16.02.1901	40	Ž	X	12.02.1942	Praha	Terezín	En	04.10.1944	Terezín	Osvětim			
Löbl	Susanne	14.10.1931	10	D	X	12.02.1942	Praha	Terezín	En	04.10.1944	Terezín	Osvětim			
Altmann	Selma	12.03.1891	51	Ž	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Epstein	Helene	05.08.1879	62	Ž	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Eb	18.05.1944	Terezín	Osvětim			
Kellner	Arthur	08.08.1892	49	M	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Ct	29.01.1943	Terezín	Osvětim			
Neumann	Olga	29.07.1871	70	Ž	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Pichler	Georg	06.07.1882	59	M	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Az	25.05.1942	Terezín	Lublin			
Pichler	Johanna	18.02.1890	52	Ž	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Az	25.05.1942	Terezín	Lublin			
Weichbrod	Markus	24.12.1896	45	M	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Weichbrod	Adele	21.06.1901	40	Ž	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			
Weichbrod	Kurt	12.08.1930	11	D	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Ar	28.04.1942	Terezín	Zamošć			

Zrzawy	Franziska	31.10.1899	42	Ž	Am	24.04.1942	Praha	Terezín	Aq	27.04.1942	Terezín	Izbica			
Göttinger	Frieda	22.05.1897	44	Ž	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Kersten	Karl	26.03.1906	36	M	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Lengsfelder	Max	27.11.1877	64	M	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Lengsfelder	Olga	01.08.1882	59	Ž	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Weiner	Bohumil	14.04.1880	62	M	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Weiner	Jiří	21.01.1912	30	M	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Weiner	Vladimir	03.05.1919	23	M	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Weiner	Eduard	09.01.1914	28	M	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Zemanek	Ottokar	15.10.1879	62	M	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Zemanek	Hermine	02.04.1887	55	Ž	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Zemanek	Hilde	01.01.1913	29	Ž	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Zemanek	Edith	26.02.1919	23	Ž	Ao	28.04.1942	Praha	Terezín	As	30.04.1942	Terezín	Zamošč			
Deutsch	Hugo	22.06.1903	38	M	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Ehrlich	Mirjam	11.11.1897	44	Ž	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Eisenschiml	Paul	04.04.1881	61	M	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Eisenschiml	Anna	22.02.1882	60	Ž	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Eisner	Malwine	21.10.1883	58	Ž	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Eisner	Therese	05.09.1908	33	Ž	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Eisner	Hans Peter	05.10.1921	20	D	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Ehrlich	Hans	27.06.1925	15	D	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Löwy	Leopold	16.10.1893	48	M	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			

Löwy	Ilse	23.07.1899	42	Ž	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Löwy	Walter	02.06.1907	34	M	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa		15.07.1942	Majdane k
Neumann	Adele	22.09.1900	41	Ž	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Neumann	Karl	10.05.1883	58	M	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Neumann	Irma	13.02.1890	52	Ž	At	07.05.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Kallmus	Emil	25.02.1914	28	M	Au	12.05.1942	Praha	Terezín	Ay	17.05.1942	Terezín	Lublin			
Kanitzer	Lorand	01.09.1897	44	M	Au	12.05.1942	Praha	Terezín	Ay	17.05.1942	Terezín	Lublin		31.07.1942	Majdane k
Kanitzer	Paula	02.11.1871	70	Ž	Au	12.05.1942	Praha	Terezín						29.09.1942	Terezín
Klein	Emil	08.01.1891	51	M	Au	12.05.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Lilling	Adolf	04.05.1872	70	M	Au	12.05.1942	Praha	Terezín							
Lilling	Berta	04.12.1873	68	Ž	Au	12.05.1942	Praha	Terezín							
Lissau	Siegfried	15.01.1873	69	M	Au	12.05.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Lissau	Berta	11.02.1893	49	Ž	Au	12.05.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Lissau	Marianne	16.06.1926	16	D	Au	12.05.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Lissau	Inge	19.12.1922	19	D	Au	12.05.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Pick	Max	14.12.1868	73	M	Au	12.05.1942	Praha	Terezín						06.09.1942	Terezín
Pick	Anna	28.02.1878	64	Ž	Au	12.05.1942	Praha	Terezín						14.08.1943	Terezín
Pick	Josef	19.03.1875	67	M	Au	12.05.1942	Praha	Terezín						01.12.1942	Terezín
Freund	Helene	21.05.1883	58	Ž	Au 1	15.05.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Kral	Rosa	06.07.1886	55	Ž	Au 1	15.05.1942	Praha	Terezín	Ay	17.05.1942	Terezín	Lublin			
Kraus	Marie	18.01.1899	43	Ž	Au 1	15.05.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Mautner	Auguste	20.09.1876	65	Ž	Au 1	15.05.1942	Praha	Terezín						22.07.1942	Terezín

Pekarek	Ida	04.07.1909	32	Ž	Au1	15.05.1942	Praha	Terezín	Dz	15.05.1944	Terezín	Osvětim			
Pinkusfeld	Edith	17.02.1914	28	Ž	Au1	15.05.1942	Praha	Terezín	Ay	17.05.1942	Terezín	Lublin			
Reich	Elsa	19.02.1899	43	Ž	Au1	15.05.1942	Praha	Terezín	Ay	17.05.1942	Terezín	Lublin			
Reich	Friedrich	01.02.1870	72	M	Au1	15.05.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Reich	Anna	05.06.1877	64	Ž	Au1	15.05.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Stern	David	09.10.1869	72	M	Au1	15.05.1942	Praha	Terezín						25.03.1943	Terezín
Winternitz	Wilhelm	14.02.1902	40	M	Au1	15.05.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Freudenfels	Klara	25.08.1875	66	M	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Fröhlich	Edith	27.07.1905	36	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Gassenheimer	Rudolf	27.07.1880	61	M	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Gassenheimer	Thekla	03.05.1884	58	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Günther	Jenny	14.12.1871	70	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Hersch	Else	27.10.1889	52	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Hersch	Wilhelm Hermann	04.02.1912	30	M	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Hirsch	Olga	15.04.1876	66	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Horner	Rosa	19.07.1872	69	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Dz	15.05.1944	Terezín	Osvětim			
Jerusalem	Rosa	08.02.1856	86	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín						30.06.1942	Terezín
Kraus	Benedikt	27.03.1875	67	M	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Kraus	Emilie	10.09.1877	64	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Pick	Berthold	22.06.1873	68	M	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín						02.02.1943	Terezín
Pick	Alma	06.05.1882	60	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Ep	09.10.1944	Terezín	Osvětim			
Radnitz	Gustav	28.04.1876	66	M	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín						13.09.1943	Terezín

Sadger	Charlotte	11.06.1872	70	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Schnabel	Laura	11.09.1867	74	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín						05.05.1944	Terezín
Schnabel	Margarethe	23.06.1893	48	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Schnabel	Marie	30.06.1897	44	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín							
Schulhof	Hedwig	29.08.1868	73	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Steinreich	Olga	13.12.1871	70	Ž	AAe	20.06.1942	Praha	Terezín							Terezín
Aufricht	Hugo	23.08.1874	67	M	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Bondy	Friedrich	14.01.1909	33	M	Aal	02.07.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Geiger	Margarethe	29.01.1889	53	Ž	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Glücksthal	Sofie	16.05.1861	81	Ž	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín						19.08.1942	Terezín
Fantl	Fritz	04.10.1880	61	M	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	AAx	14.07.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Nettl	Leopold	05.03.1879	63	M	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	AAx	14.07.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Nettl	Elsa	11.04.1888	54	Ž	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	AAx	14.07.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Nettl	Anna	19.03.1894	48	Ž	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Wohrizek	Hugo	12.07.1889	52	M	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim		1944	Treblinka
Schnürmacher	Walter	26.08.1905	36	M	AAI	02.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Horwitz	Emil	26.06.1874	68	M	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Horwitz	Hermine	07.01.1879	63	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Lagus	Emilie	25.04.1871	71	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Langstein	Melanie	03.09.1867	74	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín						05.04.1943	Terezín
Lederer	Ida	22.02.1870	72	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Lederer	Viktor	12.02.1872	70	M	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			

Liebermann	Markus	08.05.1871	71	M	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Liebermann	Frieda	05.06.1876	66	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Tausig	Otto	27.02.1871	71	M	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín						08.02.1943	Terezín
Tausig	Berta	19.10.1874	67	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Dz	15.05.1944	Terezín	Osvětim			
Sternschuss	Otilie	18.12.1863	78	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín						27.07.1942	Terezín
Straschnov	Gustav	14.07.1866	75	M	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Straschnov	Olga	27.01.1876	66	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Strenitz	Ernestine	18.01.1864	78	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Weil	Ludwig	16.01.1877	65	M	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Eb	18.05.1944	Terezín	Osvětim			
Wolf	Pauline	17.09.1870	71	Ž	AAAn	06.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Fantl	Emilie	22.03.1862	80	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						12.11.1943	Terezín
Fantl	Emma	28.10.1859	82	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						28.07.1942	Terezín
Fischer	Agnes	20.06.1865	77	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Fleischer	Ida	25.10.1871	70	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Fleischer	Sofie	27.3.1849	93	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						27.08.1942	Terezín
Freund	Theresia	20.08.1862	79	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						18.07.1942	Terezín
Freudenfels	Leopold	02.05.1868	74	M	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Freudenfels	Hedwig	23.09.1881	60	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Goldschmidt	Karl	08.09.1876	65	M	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Goldschmidt	Marta	04.06.1889	53	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Goltz	Otto	05.12.1865	76	M	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						04.12.1942	Terezín
Goltz	Anna	01.03.1871	71	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			

Gottlieb	Rose	25.02.1883	59	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Gottlieb	Melanie	27.02.1863	79	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						03.09.1942	Terezín
Guth	Marie	10.03.1871	71	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Grünbaum	Else	27.4.1887	55	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín							
Hamburger	Pauline	10.07.1854	87	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						20.09.1942	Terezín
Hartstein	Adele	09.08.1874	67	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Immergut	Karl	13.11.1873	68	M	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín							
Immergut	Rosa	30.05.1879	63	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín						19.09.1943	Terezín
Löwit	Anna	27.06.1875	67	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín							Terezín
Schntirmacher	Franziska	05.07.1873	69	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Selikowský	Klara	16.02.1877	65	Ž	AAp	09.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Breslauer	Richard	05.02.1881	61	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Engländer	Susanne	28.07.1930	11	D	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Fantl	Ottokar	19.02.1870	72	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Fantl	Ida	01.03.1879	63	Ž	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Feigl	Josef	26.12.1875	66	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Eb	18.05.1944	Terezín	Osvětim			
Feigl	Gertrud	27.12.1887	54	Ž	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín						24.03.1943	Terezín
Hoffmann	Rudolf	14.05.1866	76	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Mestitz	Josef	03.11.1869	72	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Mestitz	Hedwig	01.03.1875	67	Ž	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Munk	Anna	10.01.1867	75	Ž	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Nettl	Maximiliana	10.02.1870	72	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			

Nettl	Olga	25.08.1875	66	Ž	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Pollak	Hermine	04.06.1868	74	Ž	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Pollak	Emil	13.02.1875	67	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Popper	Theodor	31.03.1868	74	M	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín						09.11.1942	Terezín
Popper	Pauline	05.02.1883	59	Ž	AAq	13.07.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Janowitz	Camilla	03.06.1877	65	Ž	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín							
Kernbach	Emma	16.06.1870	72	Ž	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín						18.10.1942	Terezín
Prinz	Josef	03.07.1875	67	M	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Prinz	Hedwig	17.01.1878	64	Ž	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Reichmann	Hugo	10.01.1868	74	M	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Roubitschek	Otilie	05.11.1871	70	Ž	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Schubert	Malwine	28.10.1852	89	Ž	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín						02.08.1942	Terezín
Schulhof	Regina	23.04.1866	76	Ž	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín						07.09.1942	Terezín
Wiener	Rosa	05.01.1904	38	Ž	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Bodek	Sigismund	07.08.1880	61	M	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Bodek	Erna	03.02.1888	54	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			
Breslauer	Louise	04.09.1864	77	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Hamburger	Elsa	21.06.1887	55	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Janowitz	Viktor	07.11.1900	41	M	AAr	16.07.1942	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Klein	Hermine	28.07.1867	74	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín						11.06.1944	Terezín
Kral	Ida	03.02.1876	66	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín						26.10.1942	Terezín
Kraus	Emilie	15.07.1883	59	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči			



Kraus	Paula	12.11.1874	67	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Rieden	Emil	31.10.1859	82	M	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín						08.01.1943	Terezín
Seemann	Hugo	10.10.1862	79	M	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Seemann	Wally	06.02.1877	65	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Soudek	Alois	03.03.1860	82	M	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Soudek	Berta	06.04.1866	76	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Soyka	Berta	01.01.1864	78	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim		27.12.1943	Osvětim
Soyka	Ludwig Wilhelm	09.05.1876	66	M	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Soyka	Melanie	23.04.1879	63	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Zentner	Emil	15.07.1877	65	M	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Zentner	Mathilde	18.11.1874	68	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Zentner	Karl	24.03.1871	71	M	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Zentner	Gabriele	13.06.1871	71	Ž	AAs	20.07.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Deutsch	Gertrude	16.05.1899	43	Ž	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Fleischer	Arthur	13.06.1885	57	M	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Fleischer	Rosa	11.07.1888	54	Ž	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Fleischer	Edith	17.05.1925	17	D	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Fruchter	Hedwig	24.02.1883	59	Ž	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Furcht	Hilde	04.08.1913	28	Ž	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Hecht	Hedwig	09.11.1893	48	Ž	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Hecht	Vally	15.03.1903	39	Ž	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Heller	Marie	28.03.1885	57	Ž	AAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			

Holub	Otto	08.03.1888	54	M	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Holub	Therese	21.12.1886	55	Ž	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Illner	Fritz	16.11.1887	54	M	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Illner	Helene	21.01.1897	45	Ž	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Illner	Gert	11.01.1921	21	M	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Illner	Charlotte	08.09.1924	17	D	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Illner	Johanna	08.09.1924	17	D	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Kohn	Arnold	04.12.1879	62	M	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Kohn	Vilma	16.02.1886	56	Ž	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Lauscher	Siegfried	07.04.1880	62	M	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Lauscher	Ella	29.06.1888	54	Ž	AAAt	23.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Kersten	Walter	21.07.1905	37	M	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín						19.10.1942	Terezín
Merten	Amalie	08.07.1886	56	Ž	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Pressburg	Elisabeth	03.04.1891	51	Ž	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasika			
Sachs	Ewa Franziska	11.02.1916	26	Ž	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	Bc	25.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Soyka	Hermine	25.04.1880	62	Ž	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Steindler	Karl	13.07.1895	47	M	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín						14.03.1943	Terezín
Sternklar	Moritz	10.10.1880	61	M	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	Bu	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Sternklar	Marta	19.09.1897	44	Ž	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	Bu	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Sternklar	Hans	20.05.1927	15	D	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	Bu	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Stemschuss	Ottokar	09.10.1880	61	M	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Stemschuss	Kamilla	18.08.1894	47	Ž	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			

Terner	Sigmund	21.11.1887	54	M	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Tieder	Ernestine	03.11.1881	60	Ž	AAu	27.07.1942	Praha	Terezín	Ax	09.05.1942	Terezín	Sobibór, Ossowa			
Blau	Frieda	16.10.1889	52	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Blau	Klara Senta	25.04.1928	14	D	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Herrmann	Amalie	22.01.1883	59	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Bu	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Herrmann	Paul	10.04.1884	58	M	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Neumann	Walter	16.01.1907	35	M	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Bu	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Neumann	Trude	28.08.1912	29	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Bu	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Neumann	Peter	11.10.1936	5	D	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Bu	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Reiser	Alfred	02.04.1884	58	M	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Reiser	Julie	23.06.1884	58	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Steindler	Samuel	15.11.1900	42	M	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín							
Steindler	Gertrud	15.09.1912	29	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Er	16.10.1944	Terezín	Osvětim			
Steindler	Eva	06.06.1936	6	D	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Er	16.10.1944	Terezín	Osvětim			
Treulich	Josef	14.08.1879	62	M	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Eq	12.10.1944	Terezín	Osvětim			
Treulich	Hedwig	19.06.1886	56	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Eq	12.10.1944	Terezín	Osvětim			
Treulich	Hanna Louise	11.12.1917	24	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	Eq	12.10.1944	Terezín	Osvětim			
Wohl	Anna	20.07.1895	47	Ž	AAv	30.07.1942	Praha	Terezín	AAz	04.08.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Dub	Rosa Gertrud	31.03.1926	16	D	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Eb	18.05.1944	Terezín	Osvětim			
Fanta	Hanne	11.05.1927	15	D	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Fantl	Marie	09.02.1901	41	Ž	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Fischer	Margarethe	20.10.1895	46	Ž	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			

Fischler	Josef	04.03.1892	50	M	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Fischler	Hana	08.06.1903	39	Ž	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Fleischner	Oskar	03.12.1892	49	M	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Fleischner	Grete	26.12.1893	48	Ž	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Frank	Marie	30.07.1903	39	Ž	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Frank	Georg Heinrich	24.11.1928	13	D	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Hartstein	Margarethe	01.09.1890	51	Ž	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Kramer	Gertrud	18.11.1884	57	Ž	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Mannheimer	Friedrich	22.09.1874	67	M	AAw	03.08.1942	Praha	Terezín						24.08.1942	Terezín
Bauer	Otto	06.06.1868	74	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín						08.05.1943	Terezín
Bauer	Marie	21.06.1880	62	Ž	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Eo	06.10.1944	Terezín	Osvětim			
Reichmann	Walter	05.11.1905	36	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Heller	Herbert	12.06.1900	42	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Mestitz	Walter	21.02.1903	39	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	El	29.09.1944	Terezín	Osvětim			
Neurad	Leo	08.05.1908	34	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Pollak	Kurt	20.05.1909	33	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Pollak	Elisabeth	27.11.1914	28	Ž	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Pollak	Eva	27.08.1939	2	D	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Prinz	Erich	11.07.1905	37	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Langstein	Fritz (Friedrich Ludwig)	19.05.1896	46	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Liebermann	Rachela	11.04.1909	33	Ž	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			

Rieden	Otto	18.01.1904	38	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Schur	Hans	17.11.1902	39	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Schur	Johanna	07.08.1903	39	Ž	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Schur	Wolfgang	27.10.1931	10	D	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Schur	Liesl	19.04.1935	7	D	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku			
Schwarz	Moritz	24.10.1903	38	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Schwarz	Käthe	17.07.1911	31	Ž	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Schwarz	Susanne	04.05.1937	5	D	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Soyka	Kurt Walter	03.03.1895	47	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bb	20.08.1942	Terezín	Riga			
Spitz	Rudolf	06.09.1909	32	M	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Spitz	Margarethe	26.03.1912	30	Ž	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Winternitz	Luise	19.09.1874	67	Ž	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka		1942	Osvětim
Weichbrod	Josef	06.11.1923	18	D	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Edelstein	Hans	25.05.1899	43	M	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Pollak	Leopold	22.12.1878	63	M	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Pollak	Marianne	01.02.1894	48	Ž	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Soyka	Fritz	21.02.1888	54	M	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Soyka	Elsa	16.12.1894	47	Ž	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Soyka	Arno Edi	05.10.1920	21	M	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Schur	Wilhelm	11.11.1905	36	M	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Steiner	Margarethe	21.06.1897	45	Ž	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Steiner	Alice	26.03.1921	21	Ž	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			

Steiner	Susanne	18.07.1924	18	D	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Steiner	Peter	04.02.1926	16	D	Ba	10.08.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Turnowsky	Fritz	22.01.1891	51	M	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Turnowsky	Olga	22.04.1897	45	Ž	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Turnowsky	Edith	31.08.1929	13	D	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Weichbrod	Margareta	04.02.1925	17	D	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Weichbrod	Gitta	14.06.1897	45	Ž	Bd	04.09.1942	Praha	Terezín	Bk	08.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Fischer	Marianne	07.11.1914	27	Ž	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Jelinek	Marie	28.06.1911	31	Ž	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín							
Langstein	Rosa	25.03.1893	49	Ž	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Bn	22.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Lasch	Felix	28.01.1878	64	M	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín						25.06.1943	Terezín
Kahn	Helene	15.03.1905	37	Ž	Bf	08.08.1942	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Kathagener	Naphtali	28.11.1894	47	M	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim		01.07.1944	
Prager	Hilde	19.01.1910	32	Ž	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	En	04.10.1944	Terezín	Osvětim			
Reiner	Erwin	14.02.1904	38	M	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Schönfeld	Friedrich	03.03.1898	44	M	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Schönfeld	Elise	30.01.1901	41	Ž	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Sternschein	Hedwig	22.04.1893	49	Ž	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Bn	22.02.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Vodička	Leo	16.10.1889	52	M	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín	Er	16.10.1944	Terezín	Osvětim			
Vodička	Kamilla	20.11.1890	51	Ž	Bf	08.09.1942	Praha	Terezín							
Bäuml	Richard	08.12.1895	46	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bw	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Bäuml	Martha	31.01.1901	41	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bw	08.10.1942	Terezín	Treblinka			

Bäuml	Charlotte	28.11.1927	14	D	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bw	08.10.1942	Terezín	Treblinka			
Bondy	Josef	07.11.1894	47	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Em	01.10.1944	Terezín	Osvětim		03.03.1945	Dachau
Deutsch	Alfred	30.03.1915	27	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Deutsch	Ida	25.01.1878	64	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Ev	28.10.1944	Terezín	Osvětim			
Deutsch	Walter	17.02.1911	31	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Deutsch	Berta	03.10.1919	23	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Em	01.10.1944	Terezín	Osvětim			
Hauser	Robert	14.12.1885	56	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Hauser	Irma	03.10.1889	52	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Hauser	Alfred	01.04.1914	28	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Hauser	Heinz	03.03.1917	25	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Langstein	Elisabeth	16.12.1921	20	D	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Es	19.10.1944	Terezín	Osvětim			
Illner	Herta	06.01.1893	49	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bn	22.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Mannheimer	Elisabeth	20.05.1911	31	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bn	22.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Rierner	Hugo	22.11.1892	49	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Reiner	Martha	22.03.1888	54	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Rieden	Berta	29.07.1890	52	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bn	22.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Rieden	Rudolf	12.11.1894	47	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín							
Schnürmacher	Alfred	29.05.1889	53	M	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bn	22.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Schnürmacher	Irma	11.06.1897	45	Ž	Bg	12.09.1942	Praha	Terezín	Bn	22.09.1942	Terezín	Malý Trostinec			
Kohner	Rudolf	27.07.1898	44	M	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	Dl	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Königstein	Adele	08.08.1892	50	Ž	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Königstein	Edith	06.04.1921	21	Ž	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			

Lederer	Margit	23.12.1922	19	D	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Winternitz	Otto	22.09.1887	55	M	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	Eo	06.10.1944	Terezín	Osvětim			
Winternitz	Anna	20.12.1887	54	Ž	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	Eo	06.10.1944	Terezín	Osvětim			
Winternitz	Lilly	21.01.1915	27	Ž	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Pollak	Ernst	06.01.1867	75	M	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Pollak	Ida	15.12.1875	66	Ž	Ca	24.10.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Traub	Heinrich	09.03.1886	56	M	Cc	20.11.1942	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Hardyn	Lidwina	01.02.1910	32	Ž	Cc	20.11.1942	Praha	Terezín	Eq	12.10.1944	Terezín	Osvětim			
Hardyn	Sonja	25.03.1936	6	D	Cc	20.11.1942	Praha	Terezín	Eq	12.10.1944	Terezín	Osvětim			
Stern	Herta	26.08.1901	41	Ž	Cc	20.11.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1941	Terezín	Osvětim			
Bauer	Arthur	30.09.1900	42	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín							
Freund	Siegfried	02.05.1869	73	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín						16.11.1943	Terezín
Freund	Klara	14.01.1878	64	Ž	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín						13.06.1944	Terezín
Guttman	Fritz	11.01.1895	47	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Guttman	Gertrud	28.10.1899	43	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Guttman	Paul	23.06.1927	15	D	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Guttman	Hans	25.12.1923	18	D	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Gutwillig	Gertrud	07.12.1906	36	Ž	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín							
Hammerschlag	Erich	29.03.1901	41	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Hammerschlag	Viktor	25.07.1873	69	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín						11.01.1944	Terezín
Hammerschlag	Anna	07.10.1879	63	Ž	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín						04.08.1943	Terezín
Hardyn	Pavel	25.03.1904	38	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			



Hauser	Lieselotte	21.02.1910	32	Ž	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Er	16.10.1944	Terezín	Osvětim			
Kohn	Rudolf	05.04.1887	55	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Kraus	Ernst	16.01.1878	64	M	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín						22.01.1943	Terezín
Taussig	Hedwig	20.06.1903	39	Ž	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Winternitz	Margit	29.04.1920	22	Ž	Ck	22.12.1942	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Altmann	Moritz Moses	28.03.1873	69	M	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Altmann	Regine	17.07.1873	69	Ž	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín						26.11.1943	Terezín
Altmann	Lydia	13.11.1910	32	Ž	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Kraus	Karla	29.03.1973	69	Ž	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín							
Pick	Johanna	04.09.1926	16	D	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín							
Pick	Bohumila	17.11.1927	15	D	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín							
Schwarz	Robert	22.12.1905	37	M	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Schwarz	Edith	23.10.1914	28	Ž	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín							
Weissenstein	Otto	02.04.1894	48	M	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Weissenstein	Marie	15.09.1903	39	Ž	Cv	06.03.1943	Praha	Terezín	En	04.10.1944	Terezín	Osvětim			
Tausig	Fritz	19.04.1900	43	M	Cz	30.04.1943	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Bondy	Emilie	15.07.1889	53	Ž	Dd	12.06.1943	Praha	Terezín	DI	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Neumann	Paula	10.08.1861	81	Ž	Dd	12.06.1943	Praha	Terezín						09.05.1944	Terezín
Fantl	Leo	25.02.1885	58	M	De	05.07.1943	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Fantl	Helene Agnes	25.01.1902	41	Ž	De	05.07.1943	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Fantl	Fritz	14.03.1928	15	D	De	05.07.1943	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Fantl	Brigitte	10.10.1931	11	D	De	05.07.1943	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			

Kaiser	Hugo	31.05.1892	51	M	De	05.07.1943	Praha	Terezín	Em	01.10.1944	Terezín	Osvětim			
Kaiser	Gertrud	19.09.1903	39	Ž	De	05.07.1943	Praha	Terezín	Em	01.10.1944	Terezín	Osvětim			
Kaiser	Birnbäume I Eva	03.09.1929	13	D	De	05.07.1943	Praha	Terezín							
Neumann	Franz	08.02.1899	44	M	De	05.07.1943	Praha	Terezín	DI	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Pollak	Walter Ernst	30.11.1899	43	M	De	05.07.1943	Praha	Terezín	Es	19.10.1944	Terezín	Osvětim			
Buchbinder	Eva	25.08.1885	57	Ž	Dh	08.07.1943	Praha	Terezín	DI	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Katz	Friedrich	27.03.1906	37	M	Dh	08.07.1943	Praha	Terezín	DI	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Schak	Marie	25.06.1885	58	Ž	Dh	08.07.1943	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Wermuth	Paula	10.06.1899	44	Ž	Dh	08.07.1943	Praha	Terezín	En	04.10.1944	Terezín	Osvětim			
Abeles- Soudek	Olga	22.05.1878	65	Ž	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Albrecht	Hans	18.03.1916	27	M	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	DI	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Heinrich	Oskar	23.11.1889	53	M	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	Dz	15.05.1944	Terezín	Osvětim			
Heinrich	Gertrud	09.09.1903	39	Ž	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	Dz	15.05.1944	Terezín	Osvětim			
Immergut	Kurt	01.02.1911	32	M	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	Es	19.10.1944	Terezín	Osvětim			
Kraus	Leo	08.10.1907	35	M	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Meissner	Siegmund	23.09.1977	65	M	Di	13.07.1943	Praha	Terezín							
Meissner	Ida	25.09.1878	64	Ž	Di	13.07.1943	Praha	Terezín							
Meissner	Ernst	26.06.1904	39	M	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	Di	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Pereles	Fritz	25.10.1901	41	M	Di	13.07.1943	Praha	Terezín	DI	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Lagus	Erwin	05.01.1898	46	M	Dt	10.01.1944	Praha	Terezín							
Skolnik	Margarethe	22.11.1894	49	Ž	Dt	10.01.1944	Praha	Terezín	Eq	12.10.1944	Terezín	Osvětim			
Fuhrmann	Artur	26.05.1891	53	M	Ed	16.06.1944	Praha	Terezín	El	29.09.1944	Terezín	Osvětim			

Lederer	Alfred	02.02.1899	45	M	Ef	18.08.1944	Praha	Terezín							
Weil	Ernst	16.05.1900	44	M	AE1	31.01.1945	Praha	Terezín							
Adler-Fröhlich	Moritz	24.11.1890	54	M	AE 2	04.02.1945	Praha	Terezín							
Glückauf	Franz	01.04.1898	46	M	AE 2	04.02.1945	Praha	Terezín							
Reich	Arthur	16.02.1889	55	M	AE 2	04.02.1945	Praha	Terezín							
Eisenschiml	Milton	27.01.1906	38	M	AE3	11.02.1945	Praha	Terezín							
Fischel	Lothar Egon	16.04.1892	52	M	AE 3	11.02.1945	Praha	Terezín							
Guth	Harry	22.06.1928	16	D	AE 3	11.02.1945	Praha	Terezín							
Kraus	Oskar	25.07.1891	53	M	AE3	11.02.1945	Praha	Terezín							
Löwy	Reinhold	24.04.1899	45	M	AE3	11.02.1945	Praha	Terezín							
Mendl	Emil	05.04.1900	44	M	AE 3	11.02.1945	Praha	Terezín							
Reiser	Josef	06.12.1914	30	M	AE 3	11.02.1945	Praha	Terezín							
Fantl	Hugo	23.07.1882	62	M	AE 4	25.02.1945	Praha	Terezín							
Illový	Otto	27.10.1889	55	M	AE 4	25.02.1945	Praha	Terezín							
Reich	Ludwig	24.06.1886	58	M	AE 4	25.02.1945	Praha	Terezín							
Schwarz	Paul	18.09.1889	55	M	AE 4	25.02.1945	Praha	Terezín							
Straschnov	Otto	21.02.1880	65	M	AE 4	25.02.1945	Praha	Terezín							
Schlesinger	Emil	07.06.1877	67	M	AE 9	16.03.1945	Praha	Terezín							

### 3. Transport Praha – Ujazdow

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	Transport	Kdy	Odkud	Kam					Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Kantor	Rudolf	20.09.1880	61	M	AAh	16.06.1942	Praha	Ujazdow						17.05.1944	Malá pevnost Terezín
Lederer	Emil	22.09.1878	63	M	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow							

Lederer	Ida	07.01.1883	59	Ž	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow								
Nettel	Heinz	17.02.1922	20	D	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow								
Ornstein	Leo	03.04.1886	56	Ž	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow								
Ornstein	Martha	28.06.1898	43	Ž	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow								
Ornstein	Hanni	23.09.1929	12	D	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow								
Ostheim	Georg	11.01.1887	55	M	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow								
Stiassny	Paul	08.03.1899	43	M	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow						23.09.1942	Majdanek	
Straschnov	Heinrich	01.02.1905	37	M	AAh	10.06.1942	Praha	Ujazdow						24.06.1942	Majdanek	

#### 4. Transпорты Mladá Boleslav – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Beutler	Oskar	15.02.1883	59	M	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Fleischner	Paul	27.08.1895	47	M	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Fleischner	Grete	27.01.1899	43	Ž	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Fleischner	Kurt	19.03.1926	16	D	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Kohn	Camill	22.11.1884	58	M	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Kohn	Sofie	21.03.1885	57	Ž	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Kohn	Ernst	19.05.1911	31	M	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Körper	Wilhelm	23.10.1890	52	M	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Körper	Evelyne	07.03.1893	49	Ž	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Körper	Elsa	15.09.1923	19	D	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Pick	Hedwig	14.04.1891	51	Ž	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Weil	Alfred	03.12.1865	77	M	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín						20.02.1943	Terezín

Weil	Irma	12.03.1882	60	Ž	Cl	13.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětím			
Bondy	Max	07.12.1896	46	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Deutsch	Heinrich	10.01.1923	20	D	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětím			
Fantl	Rudolf	09.01.1893	50	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Fischer	Hans	07.06.1901	41	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětím		08.02.1945	Dachau
Fleischner	Otto	09.03.1887	55	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Fleischner	Margareta	24.08.1896	46	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Glückauf	Salamon	06.09.1864	78	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín						05.02.1943	Terezín
Herschmann	Otto	15.05.1900	42	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětím			
Iltis	Karl	20.01.1889	53	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Iltis	Hedwig	14.08.1897	45	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Iltis	Rudolf	05.03.1926	16	D	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Kafka	Josef	13.02.1906	36	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Landskroner	Josef	21.07.1878	64	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Neustadt	Ida	04.06.1886	56	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Pick	Gustav	16.07.1899	43	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Pick	Luise	28.12.1911	31	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Pick	Ruth	03.09.1934	8	D	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Pinkusfeld	Elfriede	01.07.1903	39	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín							
Rosenthal	Elsa	28.02.1879	63	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Rosenthal	Stefanie	15.04.1892	50	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Silberstern	Rudolf	12.09.1881	61	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětím			

Silberstern	Julie	02.03.1877	65	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Tausig	Marie	07.10.1909	33	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Tausig	Hanna	31.03.1934	8	D	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Treister	Max	08.12.1873	69	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Treister	Mary	05.07.1904	38	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			
Duschinsky	Eugenie	03.01.1887	56	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Haller	Albrecht	14.03.1892	50	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín							Terezín
Pollak	Johann	18.10.1895	47	M	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Schlesinger	Peter	26.06.1937	5	D	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Es	19.10.1944	Terezín	Osvětim			
Schütz	Olga	14.05.1909	33	Ž	Cm	16.01.1943	Mladá Boleslav	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětim			

### 5. Transporty Kolín – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Heller	Marie	16.12.1878	63	Ž	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Fleischer	Erwin	17.03.1889	53	M	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Kohn	Otto	25.04.1903	39	M	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Kohn	Helene	13.12.1908	33	Ž	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Kohn	Erich	07.01.1931	11	D	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Kraus	Rosa	03.05.1887	55	Ž	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Löwy	Franz	30.06.1890	51	M	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Löwy	Grete	03.11.1910	31	Ž	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Löwy	Ernst Leopold	02.02.1931	11	D	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			

Nettl	Rudolf	20.03.1906	36	M	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	AAi	13.06.1942	Terezín	neznámé místo			
Roubitschek	Rudolf	19.12.1873	68	M	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Roubitschek	Kamilla	01.06.1879	63	Ž	AAb	05.06.1942	Kolín	Terezín	Bw	19.10.1942	Terezín	Treblinka			
Fink	Emilie	05.05.1885	57	Ž	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Geiger	Alois	10.01.1879	63	M	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Geiger	Elisabeth	16.07.1895	46	Ž	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Geiger	Robert	23.07.1917	24	M	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín						11.12.1942	Terezín
Geiger	Georg	12.01.1920	22	M	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki		16.07.1942	Majdaneck
Hirsch	Fritz	14.12.1913	28	M	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki		11.09.1942	Majdaneck
Fischler	Ester	10.03.1864	78	Ž	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	Dr	15.12.1942	Terezín	Osvětim			
Lieber	Tilla	05.03.1897	45	Ž	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Popper	Ernst	16.05.1883	59	M	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Weil	Arthur	02.03.1879	63	M	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Weil	Erna	28.11.1892	49	Ž	AAc	09.06.1942	Kolín	Terezín	AAk	12.06.1942	Terezín	Trawniki			
Bondy	Heinz	16.11.1900	41	M	AAc	13.06.1942	Kolín	Terezín	AAi	13.06.1942	Terezín	neznámé místo			
Fink	Ilse Kamilla	01.04.1923	19	Ž	AAc	13.06.1942	Kolín	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim			
Heller	Otto	02.02.1885	57	M	AAc	13.06.1942	Kolín	Terezín	AAi	13.06.1943	Terezín	neznámé místo			
Karlstein	Magdalena	24.03.1858	84	Ž	AAc	13.06.1942	Kolín	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Kraus	Walter	08.02.1902	40	M	AAc	13.06.1942	Kolín	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			
Lederer	Josefine	28.11.1876	65	Ž	AAc	13.06.1942	Kolín	Terezín	Bx	22.10.1942	Terezín	Treblinka			
Pokorný	Franziska	06.10.1879	62	Ž	AAc	13.06.1942	Kolín	Terezín	By	26.10.1942	Terezín	Osvětim			

## 6. Transporty Hradec Králové – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Bodek	Egon	13.07.1917	25	M	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Lauer	Marie	27.09.1870	72	Ž	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Lauer	Rosa	22.03.1863	79	Ž	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Lauer	Therese	29.06.1867	75	Ž	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Pollak	Else	16.07.1902	40	Ž	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Soudek	Gertrud	20.12.1893	48	Ž	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín						17.01.1943	Terezín
Steiner	Eduard	28.05.1866	76	M	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín						09.07.1943	Terezín
Steiner	Regina	01.05.1871	71	Ž	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Breuer	Margarethe	02.02.1885	57	Ž	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	DI	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Fischer	Ernst	12.06.1912	30	M	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Langstein	Leopold	11.04.1887	55	M	Ch	17.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Feldmann	Oskar	13.07.1911	31	M	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	DI-N	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Kral	Friedrich	30.06.1902	40	M	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín							
Pick	Irene	21.05.1921	21	Ž	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Rosenfeld	Adolf	19.05.1898	44	M	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Rosenfeld	Martha	03.09.1905	37	Ž	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Rosenfeld	Alena	12.01.1934	8	D	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Salus	Karl	24.11.1897	45	M	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Salus	Emilie	10.11.1902	40	Ž	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			



Salus	Vit	12.06.1930	12	D	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Waldman	Ernst	23.02.1896	46	M	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Waldman	Marta	29.07.1899	43	Ž	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			
Waldman	Helga	18.02.1930	12	D	Ci	21.12.1942	Hradec Králové	Terezín	Dm	06.09.1943	Terezín	Osvětim			

### 7. Transporty Ústí nad Labem – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Faustmann	Hermine	6.1.1898	44	Ž	XIX	13.11.1942	Ústí nad Labem	Terezín							
Glieber	Irene	10.8.1898	47	Ž	XIX	02.03.1945	Ústí nad Labem	Terezín							
Vogel	Katharina	22.12.1897	48	Ž	XIX	23.02.1945	Ústí nad Labem	Terezín							
Fischer	Gabriele	27.12.1870	71	Ž	XIX/2	20.11.1942	Ústí nad Labem	Terezín						17.03.1943	Terezín
Meixner	Irma	24.01.1878	64	Ž	XIX/2	20.11.1942	Ústí nad Labem	Terezín						27.02.1943	Terezín
Nettl	Hermine	22.09.1871	71	Ž	XIX/2	20.11.1942	Ústí nad Labem	Terezín						01.08.1943	Terezín
Neuhut	Johanna	29.04.1858	84	Ž	XIX/2	20.11.1942	Ústí nad Labem	Terezín						15.02.1943	Terezín
Pick	Rosa	11.05.1867	75	Ž	XIX/2	20.11.1942	Ústí nad Labem	Terezín						08.01.1943	Terezín
Kraus	Camilla	28.01.1880	62	Ž	XIX/4	16.12.1942	Ústí nad Labem	Terezín	Ep	09.10.1944	Terezín	Osvětim			
Nettl	Ernestine	29.03.1873	69	Ž	XIX/4	16.12.1942	Ústí nad Labem	Terezín						16.04.1943	Terezín
Schächter	Wilhelm	04.12.1870	72	M	XIX/4	16.12.1942	Ústí nad Labem	Terezín						30.05.1943	Terezín
Günter	Ida	1.9.1882	62	Ž	XIX/6	10.01.1944	Ústí nad Labem	Terezín							
Weber	Fillipine	15.6.1885	59	Ž	XIX/6	10.01.1944	Ústí nad Labem	Terezín							
Woticky	Ernst	11.11.1890	53	M	XIX/6	10.01.1944	Ústí nad Labem	Terezín	El	29.09.1944	Terezín	Osvětim			
Ettrich	Hilde	07.01.1907	38	Ž	XIX/12	02.03.1945	Ústí nad Labem	Terezín							

Glieber	Irene	10.08.1898	46	Ž	XIX/12	02.03.1945	Ústí nad Labem	Terezín							
Jung	Hedwig	18.10.1901	43	Ž	XIX/12	02.03.1945	Ústí nad Labem	Terezín							

### 8. Transporty Brno – ghetto Terezín, Minsk

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Buxbaum (Buchsbaum)	Ida	21.03.1874	68	Ž	Ad	23.03.1942	Brno	Terezín							Terezín
Tarjan	Stefanie	27.06.1881	60	Ž	Ad	23.03.1942	Brno	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Horwitz	Ernst	2.7.1869	73	M	Af	31.03.1942	Brno	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka			
Kohn	Friedrich	20.08.1903	38	M	Ah	04.04.1942	Brno	Terezín	El	29.09.1944	Terezín	Osvětim			
Hauser	Heinrich	08.05.1890	51	M	Ah	04.04.1942	Brno	Terezín	Aq	27.04.1942	Terezín	Izbica			
Hauser	Sofie	11.12.1895	46	Ž	Ah	04.04.1942	Brno	Terezín	Aq	27.04.1942	Terezín	Izbica			
Hauser	Helmut	06.11.1918	23	M	Ah	04.04.1942	Brno	Terezín	Aq	27.04.1942	Terezín	Izbica		15.09.1942	Majdanek
Pick	Egon	09.10.1904	37	M	Ai	08.04.1942	Brno	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim			
Maier	Aranka	10.03.1892	50	Ž	Ai	08.04.1942	Brno	Terezín	Ap	18.04.1942	Terezín	Rejowiec			
Katz	Regina	11.11.1910	31	Ž	AAa	27.05.1942	Brno	Terezín	AAi	13.06.1942	Terezín	neznámé místo			
Lerchenfeld	Szidi	28.12.1883	57	Ž	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Lerchenfeld	Elly	05.04.1904	37	Ž	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Löwy	Kurt	20.05.1903	38	M	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Löwy	Herta	22.09.1905	36	Ž	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Löwy	Margot	15.08.1934	7	D	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Löwy	Dorrit	14.07.1937	4	D	F	16.11.1941	Brno	Minsk							

Mandelik	Hugo	27.04.1890	51	M	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Reiner	Wilhelm	29.07.1889	52	M	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Reiner	Olga	12.02.1899	42	Ž	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Stern	Wilhelm	14.06.1884	57	M	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Stern	Stefanie	10.01.1894	47	Ž	F	16.11.1941	Brno	Minsk							
Landskroner	Fritz	31.05.1913	28	M	G	02.12.1941	Brno	Terezín	Ap	18.04.1942	Terezín	Rejowiec			
Sommer	Friedrich	19.01.1875	66	M	G	02.12.1941	Brno	Terezín	Ds	18.12.1943	Terezín	Osvětim			
Basch	Alfred	04.04.1900	41	M	K	05.12.1941	Brno	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Schönbrunn	Klara	03.09.1887	54	Ž	K	05.12.1941	Brno	Terezín	P	15.01.1942	Terezín	Riga			
Basch	Karl	17.03.1885	55	M	U	28.01.1942	Brno	Terezín	Ep	09.10.1944	Terezín	Osvětim			
Rosenberg	Julius	15.07.1885	56	M	U	28.01.1942	Brno	Terezín	AAK	12.06.1942	Terezín	Trawniki			

## 9. Transporty Pardubice – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Pollak	Adele	19.05.1873	69	Ž	Cf	05.12.1942	Pardubice	Terezín						17.02.1943	Terezín
Pollak	Marie	11.08.1903	39	Ž	Cf	05.12.1942	Pardubice	Terezín							
Pollak	Wilhelm	04.10.1927	15	D	Cf	05.12.1942	Pardubice	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Reiner	Berta	13.07.1874	68	Ž	Cf	05.12.1942	Pardubice	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Winder	Else	21.01.1889	53	Ž	Cf	05.12.1942	Pardubice	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Friedenthal	Rudolf	27.09.1897	45	M	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Friedenthal	Hildegard	15.02.1899	43	Ž	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Friedenthal	Erich	01.01.1929	13	D	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			

Kohn	Alfred	23.04.1874	68	M	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín	Dr	15.12.1943	Terezín	Osvětim			
Kohn	Walter	04.09.1907	35	M	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Rosen	Richard	17.01.1882	60	M	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín						20.04.1944	Terezín
Rosen	Johanna	24.06.1892	50	Ž	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín						21.10.1943	Terezín
Selikowský	Laura	02.05.1888	54	Ž	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín	Cr	23.01.1943	Terezín	Osvětim			
Zenker	Margarethe	13.04.1893	49	M	Cg	09.12.1942	Pardubice	Terezín	Eq	12.10.1944	Terezín	Osvětim			

### 10. Transporty Olomouc – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil
Riesefeld	Melanie	18.06.1889	53	Ž	AAf	26.06.1942	Olomouc	Terezín	Cu	01.02.1943	Terezín	Osvětim	
Weil	Ida	27.06.1892	50	Ž	AAg	30.06.1942	Olomouc	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči	
Weil	Eva Franziska	02.06.1927	15	D	AAg	30.06.1942	Olomouc	Terezín	AAy	28.07.2942	Terezín	Baranoviči	
Weil	Olga	27.05.1894	48	M	AAg	30.06.1942	Olomouc	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim	
Weil	Hans Peter	12.04.1929	13	D	AAg	30.06.1942	Olomouc	Terezín	Cs	26.01.1943	Terezín	Osvětim	
Rosenfeld	Maximilian	27.07.1895	46	M	AAm	04.07.1942	Olomouc	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči	
Schönfeld	Karl	29.04.1904	38	M	AAm	04.07.1942	Olomouc	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči	
Schönfeld	Nelly	05.12.1908	33	Ž	AAm	04.07.1942	Olomouc	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči	
Singer	Kurt	23.05.1900	42	M	AAm	04.07.1942	Olomouc	Terezín	Em	01.10.1944	Terezín	Osvětim	
Goldberger	Valerie	18.12.1904	37	Ž	AAo	08.07.1942	Olomouc	Terezín	AAy	28.07.1942	Terezín	Baranoviči	

### 11. Transport Libníkovice – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	Transport	Kdy	Odkud	Kam	2. Transport	Kdy	Odkud	Kam	Přežil
----------	-------	----------------	-----	---------	-----------	-----	-------	-----	--------------	-----	-------	-----	--------

Rosenbach	Jaroslav	17.01.1886	56	M	St-Ez	25.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku	
Rosenbach	Blanka	27.06.1896	46	Ž	St-Ez	25.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku	
Rosenbach	Karl	04.01.1923	19	D	St-Ez	25.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku	
Rosenbach	Hermann	23.09.1924	17	D	St-Ez	25.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku	
Rosenbach	Anna	07.06.1927	15	D	St-Ez	25.07.1942	Praha	Terezín	Be	01.09.1942	Terezín	Raasiku	

## 12. Transporty Plzeň – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil
Simon	Anna	01.12.1867	74	Ž	R	18.01.1942	Plzeň	Terezín	Bv	15.10.1942	Terezín	Treblinka	
Gutwillig	Friedrich Ernst	13.02.1896	45	M	R	18.01.1942	Plzeň	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim	
Gutwillig	Wilma (Wilhelmine)	01.06.1905	37	Ž	R	18.01.1942	Plzeň	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim	
Hartmann	Frieda	23.05.1890	51	Ž	R	18.01.1942	Plzeň	Terezín	An	25.04.1942	Terezín	Varšava	
Epstein	Emil	20.06.1884	57	M	S	22.01.1942	Plzeň	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica	
Epstein	Josefína	14.04.1883	58	Ž	S	22.01.1942	Plzeň	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica	

## 13. Transport Tábor – ghetto Terezín

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Lerner	Fritz	14.04.1906	36	M	Cb	16.11.1942	Tábor	Terezín	Ek	28.09.1944	Terezín	Osvětim			
Lerner	Ferry	17.08.1934	8	D	Cb	16.11.1942	Tábor	Terezín	Et	23.10.1944	Terezín	Osvětim			
Guttman	Carl	20.06.1894	48	M	Cb	16.11.1942	Tábor	Terezín						06.01.1943	Terezín





Schwarzbard	Laise	16.08.1894	48	Ž	45	09.10.1942	Videň	Terezín	Eo	06.10.1944	Terezín	Osvětím												
Simonowitz	Esther			N		05.1944		Osvětím																
Walter (Weiseles)	Edith	15.02.1901	41	Ž		29.07.1942	Drancy	Osvětím																
Walter (Weiseles)	Paul	29.06.1888	54	M	32	17.07.1942	Videň	Osvětím																
Weiss	Wilhelm			N			Magdeburg	Osvětím															10.08.1943	
Weissbard-Weiss	Josef			N			Nový Targ/Krakov	Osvětím																
Wilczek	Gitel	19.05.1891	50	Ž	14	11.01.1942	Videň	Riga																
Wohrizek	Emil	24.04.1878	63	M	11	28.03.1942	Berlín	Trawniki																
Zeisler	Gertrude	13.10.1888	52	Ž	2	19.02.1941	Videň	Kielce																

## 17. Nedohledané osoby

Příjmení	Jméno	Datum narození	Věk	Pohlaví	1. transport	1. transport (kdy)	1. transport (odkud)	1. transport (kam)	2. transport	2. transport (kdy)	2. transport (odkud)	2. transport (kam)	Přežil	Zahynul (kdy)	Zahynul (kde)
Hell	Julia	09.09.1868	74	Ž	XXII/1	25.11.1942	Karlovy Vary	Terezín						13.08.1944	Terezín
Levitus	Adolf	05.03.1900	41	M	Y	22.02.1942	Kladno	Terezín	Aa	11.03.1942	Terezín	Izbica			
Winterberg	Julius	10.12.1880	61	M	Ce	30.11.1942	Klatovy	Terezín	Cq	20.01.1943	Terezín	Osvětím			
Deutsch	Gustav	02.08.1886	54	M		16.05.1941	Turnov	Dachau		17.06.1941	Dachau	Gross-Rosen		09.11.1941	Gross-Rosen
Lion	Arthur	03.03.1887	55	M		16.09.1942	Drancy	Osvětím							
Winterberg	Max	20.10.1879	62	M	17	09.04.1942	Videň	Izbica							
Winterberg	Magdalene	29.09.1892	48	Ž	17	09.04.1942	Videň	Izbica							
Alter	Hersch			N				Kamenets Podolski							
Alter	Golde			N				Kamenets Podolski							
Davidovits	Jakob			N				Osvětím							
Davidovits	Ruth	11.12.1935?		D				Osvětím							



Dub	Arthur	12.03.1896		M								Mauthausen		19.12.1941	
Eberlein	Wally			N											
Ehmig	Emma			N											
Ehrlich	Baruch (Bernard)	08.01.1921		D		1943		Sokolow							
Ehrlich	Chana	1871		Ž		1943									
Ehrlich	Kelman	1902		M											
Feldmaus	Tuvia			N											
Feldmaus	Wolf			N											
Freiberger	Heinrich	02.12.1881		M								Osvětim		21.05.1943	
Freiberger	Simon	18.09.1874		M								Osvětim		22.05.1943	Osvětim
Frenkel	Friedrich			N				Terezín							Osvětim
Frenkel	Lilli			N				Osvětim							
Frenkel	Maria			N				Osvětim							
Gelles	Elsa			N		1943		Osvětim							
Gelles	Eva			N		1943		Osvětim							
Gelles	Simon			N		1943		Osvětim							
Gerz	Mejer			N				Osvětim							
Gleisberg	Ewald			N			Videň							11.01.1943	
Gross	Hanna			N			Kezmarok	Osvětim							Videň
Gross	Rosa			N			Kezmarok	Osvětim							
Gross	Salomon			N			Kezmarok	Osvětim							
Grünspan	Kiwa	20.07.1890		M			Kezmarok	Osvětim						18.05.1942	
Grünspan	Marie	01.01.1895		Ž			Kezmarok	Osvětim						01.09.1942	Osvětim
Grünspan	Rachel	02.04.1925		D			Kezmarok	Osvětim						29.11.1942	Osvětim

Hiller	Hinde (Helene)			N										
Hiller	Naftali Chaim	28.01.1902	42	M		17.01.1945		Buchenwald						
Kelemen	Martha	10.06.1905		Ž				Osvětim		20.07.1944	Osvětim	Stutthof		Osvětim
König	Anna			N				Osvětim						
Kraus	Ottokar			N										
Löw	Lola			N										
Löwidt	Kurt Adolf	14.05.1921		D				Osvětim					19.01.1943	
Löwy	Marie			N				Sobibór, Ossowa						Osvětim
Mühlstock	Joel (Julius)	12.03.1876		M				Sachsenhausen		03.09.1940	Sachsenhausen	Dachau	21.12.1940	
Pollak	Karl	26.12.1898		M				Osvětim					13.02.1943	Dachau
Protter	Moritz			N										Osvětim
Rozak (Ruchek)	Viktor			N									1942	
Schmulevitz	Amschel			N				Osvětim					1943	
Schnitzer	Blima	10.07.1868	74	Ž	XV/1	08.09.1942	Kassel	Terezín	Bs	29.09.1942	Terezín	Treblinka		
Schur	Isidor	1964/1865	76	M				Terezín					08.06.1941	
Singer	Abraham Chaim													
Spazier	Adolf	02.03.1895	47	M		04.07.1942		Osvětim					10.07.1942	Zasovica
Weitzen	Hermine			N				Osvětim					25.05.1944	Osvětim
Weitzen	Otto			N				Osvětim					25.05.1944	Osvětim